

DOKTORI (Ph.D.) ÉRTEKEZÉS

dr. univ. Isaszegi János

Debrecen

2011

DEBRECENI EGYETEM
Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar
Földhasznosítási, Műszaki és Területfejlesztési Intézet

KERPELY KÁLMÁN DOKTORI ISKOLA

Doktori Iskola vezető:
Dr. Nagy János DSc
egyetemi tanár

Témavezető:
Dr. Raffay Ernő CSc
egyetemi docens

A globális és a regionális biztonsági környezet változásainak hatásai

Készítette:
dr. univ. Isaszegi János
doktorjelölt

Debrecen
2011

A GLOBÁLIS ÉS A REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KÖRNYEZET VÁLTOZÁSAINAK HATÁSAI

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében a
Regionális tudományok
tudományágban

Írta: **dr. univ. Isaszegi János** doktorjelölt

A Doktori Iskola neve: Kerpely Kálmán Doktori Iskola
A doktori iskola vezetője: Dr. Nagy János DSc, egyetemi tanár
Témavezető: Dr. Raffay Ernő CSc, egyetemi docens

A doktori szigorlati bizottság:

	Név	Tud. fokozat
Elnök:	Dr. Sinóros-Szabó Botond	DSc
Tagok:	Dr. Csizmazia Zoltán	CSc
	Dr. Harai Dénes	CSc

A doktori szigorlat időpontja: 2011. november 3.

A bíráló bizottság:

	Név	Tud. fokozat	Aláírás
elnöke:			
tagjai:			
titkár:			
opponensei:			

Az értekezés védésének időpontja: 2011.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	4
Kutatási célkitűzések	8
Vizsgálati módszerek	10
 1 A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉG XX. SZÁZADI, HAGYOMÁNYOS VÁLSÁGKEZELŐ TEVÉKENYSÉGÉNEK ELEMZÉSE ÉS MINŐSÍTÉSE	11
1.1 A válságkezelés és a békeműveletek modernkori kezdetének története, 1897-től	17
1.2 Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) békefenntartó missziói	18
1.3 Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) demokrácia-építő missziói	30
1.4 Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) békekikényszerítő és válságreakáló missziói	32
1.5 Az Európai Unió (EU) válságkezelési missziói	43
1.6 Az Afrikai Unió (AU) rendteremtő és békekikényszerítő missziói	50
 2 A XXI. SZÁZADI GLOBÁLIS ÉS REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KÖRNYEZET TERMÉSZETI ÉS HUMÁN ALAPÚ VÁLTOZÁSAI, AZOK PROGNOSZTIZÁLHATÓ HATÁSAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI	54
2.1 Tartósan megoldatlan válságok, konfliktusok	54
2.1.1 Európa, az ismétlődő válságokkal a Balkánon	57
2.1.2 Észak-Afrika, a kizsákmányoltságával és mai háborúival	63
2.1.3 Közel-Kelet, a babilóniai Irakkal és a lázongó Arab-félszigettel	80
2.1.4 Közép-Ázsia, a mesés Afganisztánnal és a háborúzó szomszédokkal	85
2.2 A prognosztizálható biztonsági kihívások, a válságokat sejtető kockázatok, az értékeket fenyegető veszélyek	96
2.2.1 A természeti, <i>geofizikai</i> hadviselés 'lehetőségei' a XXI. században	107
2.3 Válságkezelési konferenciák és csúcs-értekezletek. Ezek lennének a kizárólagosan célravezető megoldások?	114
 3 AZ ÉRTÉKEINK MEGÓVÁSÁVAL ÉS A HATÉKONY VÁLSÁGKEZELÉssel KAPCSOLATOS KÖVETKEZTETÉSEK, IRÁNYMUTATÁSOK, CSELEKVÉSI PROGRAM-JAVASLATOK	122
3.1 A biztonsági szektor reformja jellegű válságkezelés alkalmazása, Afganisztán, 2001-2011	123
3.2 A biztonsági szektor reformja modell alkalmazhatósága a regionális fenyegetések időben történő kezelésére	126

4	KÖVETKEZTETÉSEK, AJÁNLÁSOK.....	135
4.1	Következtetések	135
4.2	Ajánlások	136
5	TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	137
5.1	Kutatási célkitűzések <i>értékelése</i>	137
5.2	<i>Alkalmazott</i> kutatási vizsgálati módszerek	138
5.3	Új és újszerű tudományos eredmények és hasznosítási lehetőségek	138
	ÖSSZEFOGLALÁS	139
	ÖSSZEFOGLALÁS (angol nyelven)	142
	The Impacts on the Changes of the Global and Regional Security Environment ..	142
	ÁBRÁK JEGYZÉKE	147
	FORRÁS- ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	148
	Irodalomjegyzék	148
	Az értekezés témakörében készített publikációk:	150
	NYILATKOZAT	151
	MELLÉKLETEK.....	152
1.	melléklet: Kréta - béketámogató hadművelet (1897-1898).....	153
2.	melléklet: Kína - hadművelet (1900-1914)	157
3.	melléklet: Balkáni békefenntartás (1903-1909)	160
4.	melléklet: Rendfenntartó feladatok ellátása a nemzetközi megszállás alá vont, döntően albánok által lakott Szkutari városában (Skhodrában) az ún. „1. Balkáni háború” 1912. őszi összecsapásait követően (1912-1913)	162
5.	melléklet: Befejezett EU-vezetésű békeműveletek	164

BEVEZETŐ

A második évezred utolsó évtizedeiben, a hidegháború megszűntével, majd pedig az új évezred első évtizedeiben számos olyan új biztonsági kihívás, kockázat, fenyegetés jelent meg a világon, aminek kezelésére addig csak részben, vagy egyáltalán nem voltak felkészülve az államok és a nemzetközi közösségek. A béke, a béke fenntartása, a békét fenyegető körülmények megelőzése és megszüntetése, az egyre több súlyos bizonyítékot már most is demonstráló, a közeljövő életfeltételeit gyökeresen átalakító környezeti- és éghajlatváltozás valósidejű kezelése valamennyi társadalmi berendezkedés érdeke volt, van és kell, hogy legyen a jövőben is.

Sajnos az emberi természet, továbbá az eltérő feltételrendszer hatásai már évszázadok óta 'jó indokot' szolgáltatottak arra, hogy az emberek-országok egy-egy csoportja a békés egymás mellett élés helyett egymás megsemmisítésére, leigázására, valamint egymás területeinek, értékeinek elrablására törekedjenek. Az emberiség úgy lépett be a XXI. századba már több mint egy évtizede, hogy számos tennivalóval szembesült: hogyan tegye biztonságosabbá a világot, hogyan őrizze meg a természeti környezet fenntarthatóságát, hogyan tegye igazságosabbá a világot a gazdag és a szegény országok népei számára, hogyan tudjon élni lehetőségeivel, hogyan óvja meg értékeit.

Több földrészen is áthidaló szervezetek törekedtek és törekszenek ma is a béke és a biztonság¹ fenntartására, bár igyekezeteik gyakran a való világ eseményeit elemezve nehezen nevezhetők sikeresnek. Elég, ha csak a balkáni térség 600 éves csatározásaira, nemzedékek pusztításaira utalunk, de nem jobb a helyzet az I. és a II. világháború elemzésekor sem, majd pedig következtek a 2001. szeptember 11-i USA-beli vagy a 2004. március 11-i madridi, majd azt követő londoni események globális és globalizációs okait és hatásait vizsgáló elemzések, vagy a 2011. tavaszi észak-afrikai és arab-félszigeti forradalmi mozgalmak, továbbá a 2011 nyári szomorú fejlemények (éhínséggel, etnikai konfliktusokkal és anarchiával az Afrika Szarva régióban) értékelései, a globális felmelegedés/lehűlés és éghajlatváltozás, valamint környezetvédelem kihívásai kezelésének és az ismétlődő afrikai problémák rendezésének sorozatos sikertelenségei. A

¹ Biztonság: rendkívül tág fogalom, amely magában foglalja többek között a politikai, a gazdasági, az ökológiai, a katonai, az informatikai, a társadalmi, a pénzügyi, az integrációs, a szociális, a vallási, az oktatási és kulturális tényezőket. Ma már csak komplexen értelmezhető és kezelhető.

különböző nemzetközi szervezetek válságmegoldást kereső, előremutató törekvéseit tükrözi többek között a “The Responsibility to Protect (‘R2P’): Challenges and Responses to Global Conflicts”² jellegű felfogás mind erőteljesebb és széleskörű terjesztése. [19]

„A béke minden ember alapvető joga” – mondta II. János Pál pápa mintegy százezer egyenruhás hívő előtt Rómában, a Szent Péter téren 2000 novemberében. A zarándoklatra 49 ország hadseregei és rendfenntartó erői képviselőként tíz- és tízezrek jöttek a világ csaknem minden tájáról az olasz fővárosba. A szentatya méltatta az egyenruhások önfeláldozó, nehéz, olykor életveszélyes munkáját, megemlékezett azokról a bátor emberekről, akik életükkel fizettek azért, hogy hűek maradhassanak küldetésükhöz. A pápa köszönetét fejezte ki azoknak, akik béketeremtő tevékenységükkel segítenek a háborúktól szenvedő országokon, népeken, és akik a természeti csapásoktól sújtott térségekben mentették a bajba jutott embertársaikat. [21]

Az elmúlt több mint négy évtizedben katonaként szolgálva megadatott számomra a lehetőség, hogy a békemissziók és válságkezelések révén Európában, a Közel-Keleten, Közép-Ázsiában és Afrikában ténylegesen megismerjem az ottani népek történelmén túl azok kultúráját, hitét, mindennapjaikat, sikereiket és válságaikat, örömeiket-bánatukat. Megismerkedtem az életükkel, hagyományaikkal, vallásukkal és gondolkodásukkal. Mindez nagyban befolyásolt abban, hogy a biztonság szűken vett katonai értelmezése helyett a fogalom tágabb definiálásával foglalkozzam, s kutatásaimat is szélesebb alapokra helyezzem.

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi szervezetek misszióira és rendezvényeire készülve folyamatosan foglalkoztam a világ biztonsági helyzetében történt változások okainak és következményeinek elemzésével. Annak értékelésével is, hogy a nemzetközi közösség – amelynek ENSZ³, EBESZ⁴, EU⁵ és NATO⁶ tagságából eredően Magyarország is része – hogyan próbálta és próbálja kezelni a biztonsági helyzet változásából adódó konfliktusokat, valamint hogy mit terveznek a következő két-három évtizedben, a válságok megnyugtató és tartós rendezése, továbbá a fejlődés és a fenntartható fejlődés elősegítése érdekében.

² Kötelesség a megóvás: Kihívások és válaszok a globális konfliktusokra.

³ ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete

⁴ EBESZ – Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

⁵ EU – Európai Unió

⁶ NATO – Észak-atlanti Szerződés Szervezete

„Minden küldetés arra irányul, hogy a háborúban álló népek sorsát enyhítsük, illetve, hogy segítsünk azoknak az erőknek felülkerekedni, amelyek békét és stabilitást tudnak hozni a konfliktusokban” – jelentette ki beszédében Dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter a 2011. augusztus 16-án, Szolnokon megtartott missziós elköszöntő rendezvényen.⁷

A XXI. század 'új' biztonsági kihívásai miatt milyen problémákkal találkozhatunk? Egyetérttek azon szakértők véleményével, akik szerint az új évezred kezdetén a világ biztonsági helyzete alapvetően megváltozott. Az ezt megelőző évszázadokban a nemzetközi helyzet az államok kizárólagosságára épült. A 2001. szeptember 11-i események azonban arra irányították a figyelmet, hogy megerősödtek az olyan, nem állami szereplők, mint a terrorista és a szervezett bűnözői csoportok, amelyek közvetlenül fenyegethetik a nemzetközi biztonságot. Ugyanakkor ma már tényként lehet azt is kijelenteni, hogy a hidegháborús szembenállás során kialakult nemzetközi biztonsági rendszer nem készült fel az új problémák megválaszolására. Az is tény, hogy a valamikori gyarmatosítás ma is érezteti negatív hatását. A kolonizáció modern változataként emlegetett globalizáció főleg a fejlett, gazdag országok számára előnyös. Nem feledhetjük: még ma is vannak hivatalosan és regisztráltan gyarmati sorban lévő országok, népek, akiket a gyarmattartó nagyhatalmak nehezen kívánnak elengedni. A jelenlegi helyzetben a nemzetközi biztonság komoly fenyegetéseknek van kitéve, amelyekre nem találja a megfelelő válaszokat, eszközrendszere nem alkalmas az újszerű veszélyhelyzetek kezelésére.

A XX. század utolsó éveiben, s a XXI. század eddigi története során a hadviselés is átalakult. A régi koncepció, vagyis a nyílt szembenállás részben eltűnt, részben háttérbe szorult. A mai háborús konfliktusokat a nem-hagyományos, esetenként gerilla-hadviselés vagy az aszimmetrikus-, esetleg hibrid-hadviselés jellemzi, amely az utóbbi húsz évben fokozottan jelentkezett, s az elkövetkező évtizedekben is hasonlóan meghatározó lesz. Mindemellett megjelent az információs-, illetve a számítógép-hálózati hadviselés, és bekerült a köztudatba a 'háborúk privatizálása' kifejezés is. Ez utóbbi többek között azt is jelenti, hogy ma már egy-egy háborús hadszíntéren megjelentek a törvényeket és a jogokat csak csekély mértékben betartó nem-állami, szolgáltató, vagy éppen őrzés-védelmet ellátó, profitorientált szervezetek a 'fegyverek között néma a törvény' elv szerint

⁷ www.honvedelem.hu/missziok. Letöltés: 2011. augusztus 17.

cselekedve egy szuverén másik állam területén. A biztonságunkat fenyegető veszélyek már nemcsak katonaiak, éppen ezért katonai válságkezeléssel azokat megoldani nem lehet.

Melyek azok az értékek, amelyeket védeni és óvni szeretnénk a biztonsági környezet változásainak hatásai során? Vitathatatlanul első helyre sorolom az embert és az élővilágot. De a kiemelten védendő értékkörbe tartoznak a természeti javak, a létrehozott áruk, a vagyontárgyak, a demokrácia és a törvényesség is. Az úgynevezett kritikus infrastruktúra, vagyis a létfenntartáshoz szükséges javak biztosítása, illetve a közbiztonsághoz és a külső támadás elleni védelemhez való hozzájárulás szintén kiemelten lényeges.

Az értékeinket érintő legfontosabb biztonsági fenyegetések között az eltérő társadalmi fejlődésből, vagy a tartós ellentétekből adódó konfliktusokat, a gazdasági, pénzügyi és társadalmi válságokat, a működésképtelen államokat (például: Szomáliát), az etnikai és vallási feszültségeket, a rasszizmust, a nemzetközi terrorizmust (például a 2011. augusztus 26-án öngyilkos merénylők által Nigériában az ottani ENSZ-képviselőt ellen végrehajtott, 18 ember halálával és közel 40 fő súlyos sérülésével végződött terrortámadás), a szervezett bűnözést, a radikális utcai anarchizmust (Lásd London, 2011. augusztus), az illegális kábítószer-, fegyver- és műkincskereskedelmet, a demográfiai feszültségeket és az éghajlatváltozásból adódó hatásokat, a migrációt, valamint a civilizációs katasztrófákat kell mindenképpen megemlítenem. Ezek azok a fenyegetések, amelyek a biztonsági környezetet negatív irányba befolyásolják. Ráadásul a globális kihívások és kockázatok – országhatárokon átnyúló természetüknél fogva – nemcsak egy-egy állam területén okozhatnak problémát, hanem egész régiókban (például: Afrika Szarva), vagy a földrész valamennyi országában hatnak.

Kutatásom során a fenti biztonsági kihívásokkal és értékek megóvásával kapcsolatosan a világ négy kiemelt válságövezetére kiterjedően foglalkoztam, elemezve a biztonsági környezet változásait, azok hatásait, valamint a kihívások, kockázatok és fenyegetések alakulását, trendjét, s az ebből a nemzetközi közösség számára javasolandó cselekvési programokat.

A kutatási hipotézisem (s lehetőségeim szerint a továbbiakban is ezen problémakör kutatásával szeretnék foglalkozni), ***hogy a világ különböző részein jelentkező válságok döntő többségükben egyidőben természeti és humán eredetűek, azaz halmozottan***

súlyosak és többtényezősök, ezért ezen válságok hatékony, valós kezelése a XXI. század egyik legmarkánsabb kihívása, s csak átfogó megközelítéssel, komplex problémamegoldással, a modernkori természettudományi ismeretek és a személyes felelősségvállalás, a társadalmi-gazdasági-vallási-etnikai kompetenciák együttes alkalmazásával lehetséges!

Példa ezen többtényezős konfliktusokra:

a) A mai Pakisztán összetett válsághelyzete: a háborús fenyegetés eszkalálódása Indiával (döntően emiatt is a GDP 35%-a tervezve a 2011. évi hadiköltségvetésre!), a háborús határvita Afganisztánnal (a 25 milliós 'Pashtunia' többévtizedes kettévágása, brit elgondolás alapján, az afgánok által soha el nem ismerten), az ENSZ-mandátumú NATO-vezetésű afganisztáni nemzetközi műveletekkel kapcsolatos kettős megítélésű tevékenység (a NATO hivatalos támogatása, s egyidejűleg az ISI pakisztáni titkosszolgálat által az ellenállók segítése), a szekuláris és a vallási megosztottságból adódó ellentétek és merényletek, a súlyosbodó és kezeletlen árvizek és potenciális földrengések, a térségi cunamik prognosztizálható következményeitől való és erősödő lakossági félelem hatásai!

b) A mai Szomália (és egyben az Afrika Szarva régió) összetett válsághelyzete: 60 éve nem látott aszály, 20 év alatt a negyedik sikertelen békekikényszerítő nemzetközi misszió Szomáliában, hivatalos éhínség bejelentése az ENSZ részéről, anarchia, etnikai konfliktusok, terrorista-csoportok és hadurak harca a kormányerőkkel 2011 nyarán, több millió éhezővel, tömeges gyermekhalállal, esélytelen humanitárius akciókkal, és... tétlen, érdektelen nagyhatalmakkal!

Kutatási célkitűzések

Az értekezést a tapasztalatok feldolgozásától kezdve, a folyamatban lévő válságkezelések elemzésén át, a hatékonyabb válságmenedzselés új, átfogó modelljének és módszerének kidolgozása és bemutatása mellett *három fejezetben* kívánom megfogalmazni.

Az *első fejezetben* bemutatom, elemzem és a fejlődés igényével minősítem a nemzetközi közösség (ENSZ, EBESZ, NATO, EU, AU) hagyományos, XX. századi válságkezelő tevékenységét, annak ellentmondásaival. Külön-külön értékelem és egyúttal

összevetem a globális és a regionális biztonsági szervezetek, valamint a kormányzati és nem-kormányzati szervezetek önálló válságkezelő tevékenységének korlátait, elvi és gyakorlati hiányosságait.

A második fejezetben bemutatom a XXI. század természeti és humán alapú biztonsági környezet változásait, azok prognosztizálható hatásait és következményeit. Elemzem és minősítem e század első évtizedének fokozódó válságait, növekvő számú háborúit és konfliktusait, természeti csapásait, ezek egymásra hatását, négy kiemelt válságövezet (a Balkán, a Közel-Kelet, Közép-Ázsia és Észak-Afrika) viszonylatában.

A harmadik fejezetben az értékeink megóvásával, a hatékony válságkezeléssel kapcsolatos következtetéseket, javaslatokat és a kutatási eredmények alkalmazhatóságát, illetve hasznosíthatóságát összegzem. Bemutatom az átfogó újszerű válságkezelési metodika alkalmazási lehetőségeit, elemzem a balkáni békefenntartási tapasztalatokat, megfogalmazom a hatékony átfogó válságkezelés afganisztáni eddigi sikertelenségeinek okait. A biztonsági szektor reformja modell elemző bemutatásával, kiterjesztési lehetőségeivel a válságrégiók széles spektrumára, javaslatokat teszek a globális és a regionális biztonsági szervezetek, valamint a kormányzati és nem-kormányzati szervezetek együttműködésére a válságok megelőzése, s eredményes kezelése érdekében.

A kutatástól és az értekezéstől azt várom, hogy

- részletesen és összefüggéseiben tárja fel a XXI. századi globális és regionális biztonsági környezet változásait, hatásait,
- mutasson rá a nemzetközi közösség hagyományos értékmegóvó és válságkezelő tevékenységének hiányosságaira és ellentmondásaira,
- és adjon iránymutatást, javaslatokat a kihívások, kockázatok és fenyegetések időben történő kezelésére.

Vizsgálati módszerek

A kutatómunka első lépéseként a részletes kutatási tervet, valamint az értekezés fejezetekre és pontokra bontott részletes tartalomjegyzékét készítem el, melyet annak folyamatos és lépésenkénti végrehajtása követ.

A kutatási és forráslehetőségek felmérése után a kutatómunka során folyamatos konzultációt tervezek az érintett tudomány-szakterületek és közigazgatási ágazatok képviselőivel.

Figyelembe véve, hogy az értekezésemként választott kutatási témám érinti a Természetföldrajzból az éghajlatváltozást, a Társadalomföldrajzból az etnikai csoportokat és a rabszolgaságot, a Tervezés és fejlesztésből a háborút és a globális geopolitikát, a Kulturföldrajzból a nacionalizmust, az identitást, az elmaradottság problémáit és a nemzetközi szervezeteket, ezért elvégzem az illetékes szakkönyvtárak kutatási anyagában található irodalmi adatok szakirányú elemzését, illetve a legfrissebb adatok és közlemények tervszerű felkutatását az internet segítségével.

Elemezni kívánom a hazai és külföldi kutatók és szakértők tapasztalatait, eredményeit, tervezek résztvenni a kutatási-téma szerinti hazai és nemzetközi konferenciákon, azokon előadások megtartásával és szakmai vita-konzultációk segítségével ütköztetni az elemzéseim eredményeit és javaslataim alkalmazhatóságát.

A kutatásaim során az alábbi szűkítéseket alkalmaztam: a globális válságok és regionális konfliktusok köréből (jelenleg több mint 130 háború és fegyveres konfliktus zajlik a világon, melyekből közel húszban több mint ezer fölött van a halálos áldozatok száma; az ezekkel kapcsolatos válságkezelések komplex elemzése és értekezésként való megjelentetése több kötetnyi anyagot jelentett volna) azt a négy régiót választottam ki, amelyekhez többévtizedes személyes gyakorlati tapasztalatok kötnek. Ugyanakkor azt is szem előtt tartottam a kutatásaim során, hogy ezen négy kiemelt régió az esetenkénti földrajzi viszonylagos távolságuk ellenére szorosan kapcsolódik egymáshoz, a válságaik és konfliktusaik interaktívan befolyásolják egy-egy régió helyzetét.

1 A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉG XX. SZÁZADI, HAGYOMÁNYOS VÁLSÁGKEZELŐ TEVÉKENYSÉGÉ- NEK ELEMZÉSE ÉS MINŐSÍTÉSE

A nemzetközi közösség és szervezetei (ENSZ, EBESZ, EU, NATO, AU⁸, kormányzati és nem-kormányzati szervezetek, stb.) mintegy 115 éves történeti múltra visszatekintő modernkori békeműveletei és válságkezelései szervezeti-működési hiányosságainak, ellentmondásainak, s ezen tevékenységnek egy egységes rendszerben történő feldolgozása és bemutatása álláspontom szerint nemcsak a helyes megítélés és következtetések levonása miatt fontos. Időszerű és fontos annak érdekében is, hogy a jövő komplex válságkezelését, azaz a természeti és a mesterséges (*szándékos vagy vétlen* humán eredetű, azaz ember által okozott) konfliktusok és válságok rendezését a nemzetközi közösség nagyobb valószínűséggel vihesse sikerre.

A békeműveletek és válságkezelések által szükségszerűen megóvandó értékek, többek között: a jogállamiság; az ökológiai egyensúly és a környezet; a természeti kincsek; a létrehozott áruk és vagyontárgyak; az ingó és ingatlan tulajdonok; a kritikus infrastruktúra; a demokrácia; az egyenlőség; a függetlenség; az önrendelkezés; a kisebbségi jogok; az emberi méltóság; a személyi-, a szólás- és a vallásgyakorlási szabadság; a vállalkozási szabadság; a kulturális és az etnikai hagyományok; a fenntartható fejlődés; a közösségi vívmányok.

A közös értelmezéshez elengedhetetlennek tartom a válság és a konfliktusok fogalmi rendszerének tisztázását. Látható lesz részletesen is az 1. fejezetben, hogy a nemzetközi szervezetek szintjén a terminológiájukban és a működésük során ez az egységes felfogás mindmáig hiányzik.

A *válság* szó eredetileg a görög nyelvből származik (krízis), jelentése a beteg életveszélyes állapotára utal, amikor a betegség válaszúthoz ér, de a gyógyulás még lehetséges. Mai átvitt értelemben a válság negatív folyamatok összességét jelenti, amelyek során a normálistól eltérő történések a meghatározóak. E negatív folyamatok természeti és ipari katasztrófák következtében (szomorú aktualitással mutatott erre példát a 2010. októberi vörös-iszap katasztrófa Kolontár-Devecser térségében), külső és belső társadalmi-politikai-gazdasági különbségek miatt, negatív gazdasági folyamatok

⁸ AU – Afrikai Unió

eredményeként alakulhatnak ki: súlyos zavart, veszélyes és nehezen megoldható helyzetet jelentenek, amely válságok *konfliktusokban* csúcsosodhatnak ki. A konfliktusok érdekellentétekből fakadó összeütközésként határozhatóak meg, amelynek egyik legsúlyosabb formája a háborús konfliktus. [22]

Kutatásaim során számomra is kérdésként merült fel, esetenként: Vajon egy adott válságrégióban a konfliktuskezelés a béke fenntartásával, a béketámogatással, a béketeremtéssel, a válságreakcióval, a válságkezeléssel, a biztonsági szektor reformjával az adott régió érdekeit szolgálja, és/vagy a 'nemzeti érdekek érvényesítésének' színtere? *Fodor Lajos, a HM közigazgatási államtitkára, a Magyar Atlanti Tanács által Szombathelyen, 2011. október 13-án rendezett konferencián szövegezte a magyar nemzeti érdekek érvényesítéséről a Magyar Honvédség nemzetközi műveletekben történő részvételén keresztül*⁹. Ugyanakkor ismertek negatív példák is a nemzeti érdekek érvényesítésének értelmezésével kapcsolatosan: a közelmúltban történt, német vonatkozású eseményekre is utalhat. Közismert, hogy az Afganisztánban szolgáló NATO-vezetésű ISAF¹⁰ erők német kontingensének „nemzeti érdekek érvényesítésével” kapcsolatos, az azóta már a posztjáról lemondott német államfő helyszíni látogatáskor tett elszólása okozott súlyos kellemetlenséget a német belpolitikában, amelynek következtében soron kívüli államfőválasztásra került sor 2010-ben Németországban.

A nemzeti érdekek érvényesítésének vádjával kell szembesülnie a Líbiával kapcsolatos NATO-bombázások elrendelőinek és jóváhagyóinak akkor is, amikor egyre többen kérdőjelezik meg a rendkívül értékes líbiai vízgyűjtőterületek csatornáinak és a csatornákhoz szükséges felszereléseket készítő gyáraknak a 'véletlen' bombázását!

A tisztázandó fogalmak sorába tartozik a fentiekből következően a biztonság dimenzióinak értelmezése is. Az ismert számos komplex biztonságfelosztás közül a Hadtudományi Lexikon meghatározása¹¹ áll legközelebb a gyakorlati tapasztalataimhoz, de kiegészítésekkel. E szerint a stabil, kiszámítható és önfenntartó biztonság dimenziói, tényezői a következők:

- politikai,
- katonai,

⁹ <http://www.honvedelem.hu/cikk/28440/magyarorszag-elismert,-sikeres-nato-tag>. Letöltés: 2011. 10. 14.

¹⁰ ISAF: International Security Assistance Forces, Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő

¹¹ Hadtudományi Lexikon A - L (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.), p. 144.

- gazdasági,
- társadalmi,
- szociális / humanitárius / emberi jogi,
- ökológiai, környezetvédelmi,
- informatikai,
- pénzügyi,
- integrációs,
- vallási,
- oktatási és kulturális,
- egyéb, az emberi létre és értékekre ható: alapvetően tudomány/technika/technológia.

A konfliktusok változásai, a fegyveres küzdelem és az erőszak módosulásainak eredményeként mára már gyökeresen megváltozott a békeműveletek és válságkezelések természete, fogalomtára is. A békeműveletek fejlődéstörténetét leginkább az jellemzi, hogy egyre több szervezet egyre bonyolultabb konfliktusokban vállal aktív szerepet a rendezés érdekében. Az egyre összetettebb, ma már egyre inkább egyidejűleg természeti és humán eredetű konfliktusok új eljárásokat, reagálásokat, együttműködési formákat, jogi újraszabályozásokat, fogalmakat hívtak életre.

A XIX. és XX. században zajlott békeműveletek és válságkezelések felfogásával és gyakorlatával szemben a ma zajló válságkezelő műveletek során látható, hogy a nemzetközi közösség szervezetei és tagjai a biztonsági tényezők komplex megerősítésére töreksenek. Például: az Afganisztánban a konfliktus lezárásáért tevékenykedő nemzetközi szervezetek a katonai jelenlét mellett a biztonsági szektor valamennyi eleménél, többek között a kormányzat működőképességének helyreállítása, a rendészeti és a katonai biztonság, az újjáépítés, a gazdasági élet beindítása, fejlesztése érdekében dolgoznak (Lásd a 3. fejezetben, részletesen).

A biztonság meglétének vagy hiányának az ország stabilitásának, kiszámíthatóságának és önálló létre való alkalmasságának egyik, nemzetközileg elfogadott és alkalmazott mérőszáma az FSI *bukott állam index*¹¹. Bukott államoknak nevezik azokat az országokat, amelyek nem képesek az alapvető kormányzati, állam- és közigazgatási feladataikat

¹¹ FSI: Failed Status Index

ellátni, a szuverenitást, az igazságszolgáltatást, az elvonást és újraelosztást, valamint kizárólagos erőszak birtoklást biztosítani (utóbbi tényező vonatkozásában sajnos nekünk is emlékeznünk kell az ENSZ és az EU által készített, Magyarországról szóló, a 2009/2010-es években a romagyilkosságok és a járőröző gárdajelenlétek kapcsán készített minősítésekre).

Az alábbi négy összetevő határozza meg, mit tekintünk bukott államnak [36]:

- a kormány nem képes ellenőrizni az ország egész területét,
- a lakosság döntő része nem fogadja el a kormányt,
- a kormány nem tudja a közbiztonságot és a közszolgáltatásokat biztosítani mindenki számára,
- nincs állami monopóliuma az erőszaknak.

A nemzetközi közösség beavatkozása a béke és biztonság megteremtése érdekében akkor valósul meg, amikor „a stabil, kiszámítható és önfenntartó” béke valamelyik eleme nem elfogadható. Ha valamennyi kategória instabil, akkor egy komplex rendezés, vagyis a nemzet-, illetve az államépítés feladatai következnek.

Ugyan az ENSZ hívta életre a mai értelemben vett békeműveleteket, a világszervezet mégis inkább globális intézmény, ami alapvetően a konfliktusok békés rendezésére hivatott, így eszköztára is erre fókuszál. A politikai stabilitás és a gazdasági fejlődés segítése mellett a globális és nagy veszélyt jelentő kihívásokat kezeli. Az EBESZ tevékenységét jól kifejezi jogelődjének (EBEÉ¹³) keletkezési körülményei. Az emberi jogok és a bizalom erősítés áll tevékenysége középpontjában. Az EU keletkezését tekintve egy gazdasági szervezet (bár ennek működőképessége, például a görög válságra utalva is, 2011-ben erősen megkérdőjelezhető), amelynek tagjai az idő haladtával az igazgatás és a védelmi szektor kérdéseiben is együttműködést építettek ki (a védelmi szektor kérdéseinél sajnos nagyon sok párhuzamosság alakult ki az EU és a NATO jólfizető vezetői struktúráinál). A NATO már a kezdetektől fogva védelmi jellegű szervezet. Integrálta a tagállamok politikai akaratát és katonai potenciálját a kollektív önvédelem érdekében. A fejlődés során a tartós szövetségi rendszereken belül a NATO vált a legelszántabb, a legszélesebb feladatrendszert megoldani képes és akaró szervezetté. Regionális biztonsági szervezet globális felelősséggel és képességekkel.

¹³ EBEÉ – Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (az EBESZ jogelődje)

A II. világháborút követő majd fél évszázados időszakot alapvetően a két szuperhatalom és a környezetükben kialakult szövetségi rendszerek antagonsztikus szembenállása határozta meg, melyben többé-kevésbé megvalósult a politikai és katonai stabilitás, ami a bipoláris rendszer nagyfokú stabilitását eredményezte globális szinten. Ez a stabilitás a szövetségi rendszereken belül a tagállamok minden fajta együttműködésében szintén megjelent.

A bipoláris világ felbomlásával nem érkezett el az általános béke, mai világunkat továbbra is a háborúk, a konfliktusok, a válságok, a fegyveres erőszak, az emberi szenvedés, a kizsákmányolás jellemzik.

A '90-es évek eleji változások szétrobbantották a többévtizedes regionális statikus stabilitást, és felszínre törtek az elfojtott indulatok, veszélyek, valamint számos új kihívás is megjelent. A normális nemzetközi együttműködés fenntartása, illetve kiépítése érdekében szükségessé vált a stabilitás valamilyen szintű biztosítása, a nemzetközi kapcsolatok zavarainak minimalizálása, illetve kiiktatása. A globális szembenállás megszűntével a régiók stabilitása lett az első számú feladat, és a régiók biztonságának összegéből ered a globális biztonság.

A biztonság megteremtésének és fenntartásának egyik fontos eszköze a békeművelet, amelynek jellemzői alapján megkülönböztetjük a korai (I. világháborúig), az I. generációs (alapvetően a hidegháború korszaka), a II. generációs ('90-es évek), a III. generációs (terrorizmus elleni küzdelem és rendezés), valamint a IV. generációs (például a jövő élettér-háború jellegű) műveleteket.

Az ENSZ műveleteinek történeti áttekintése kapcsán érzékelhetjük: egyre inkább áthelyeződött a hangsúly a fegyveres műveleteknél a politikai célokra, s úgy alakult át a nemzetközi válságkezelés gyakorlata, hogy az elsődlegesen politikai céloknak a hatékonyság érdekében ki kellett egészülniük fegyveres jelenléttel, később beavatkozással is. A megváltozott biztonságpolitikai helyzet világszerte előtérbe állította az úgynevezett 'nem háborús szintű katonai műveletek' (MOOTW)¹⁴, alacsony intenzitású helyi konfliktusok (LIC¹⁵) katonai és nem katonai erővel történő integrált kezelésének fontosságát.

¹⁴ MOOTW - Military Operations Other Than War

¹⁵ LIC - Low-Intensity Conflicts

A II. generációs műveletek komplexitásával nem ért véget a fejlődés. 2001. szeptember 11-e új fejezetet nyitott a béke és biztonságért folytatott küzdelem nagykönyvében. Az Afganisztánban és Irakban folytatott, terrorizmus elleni harc módosulásai is alátámasztják, hogy a Világkereskedelmi Központ iktornyai ellen elkövetett támadás a terrorizmusról, módszereiről, eszközeiről alkotott képet gyökeresen megváltoztatta. Az új típusú, más néven globális terrorizmus képes lecsapni a világ bármely pontján, értelmetlenül elpusztítva hadműveleti értékkel nem bíró ártatlan embereket ezreit.

A III. generációs műveletek már az 'élet/halál'-harc szellemében kerülnek megvívásra és végrehajtásra. A terrorizmus, a globális terrorizmus elleni küzdelem lett e korszak első számú ismérve. A világ bármely pontján támadni képes globális terrorista szövetség alapjaiban rázta meg a békéről, biztonságról, stabilitásról vallott gondolatokat.

XX. század végi, XXI. század elejei jelenség az is, hogy egyes diktátorok vagy a bukott államok megfelelő bázist szolgáltatnak a terrorszervezetek számára (például: Afganisztán, Szomália, Szudán, Líbia, s bizonyos mértékig legújabbban Jemen). A helyi hatóságok zaklatása nélkül szerveződhetnek, készülhetnek akcióikra, bújhatnak meg, pihenhettek, vagy éppen toborozhatják önkénteseiket és képezhetik ki őket. A rendezésnek ezért alapvetően fontos eleme a stabil és kiszámítható biztonság a politikai, gazdasági és katonai dimenziókban.

A régi típusú terrorizmusnak többnyire értelmezhető, elérhető célkitűzései voltak, a pusztítás során az ellenség hatalmának megtestesítőit, a rendőröket, katonákat, bírakat, politikai és gazdasági vezetőket támadta. Támadásait alapvetően hagyományos eszközökkel és korlátozott, csak a cél megsemmisítésére irányuló támadással hajtotta végre. A támadás és a biztonságos visszavonulás megtervezett volt, nem kívántak öngyilkos merényletet végrehajtani. A new yorki, madridi, londoni támadások arra hívták fel az emberiség figyelmét, hogy vannak embercsoportok, akik a céljaik eléréséhez szükséges pusztítást alapvetően akár a saját életük feláldozásával is, de meg kívánják valósítani. Válogatás nélkül bárhol és bármikor hajlandóak lecsapni, és csak egy döntő tényező van a végrehajtás kivitelezésében: a mind nagyobb pusztítás (és ennek globális, valós idejű közvetítése, médián keresztül közzé tétele).

1.1 A válságkezelés és a békeműveletek modernkori kezdetének története, 1897-től

Békefenntartás, válságkezelés: 1897–1914

A 'történeti' vagy más néven 'korai' nemzetközi békefenntartás és válságorvoslás (lényegileg egyúttal a magyar békefenntartói szerepvállalás kezdete) a XIX. század végéig nyúlik vissza:

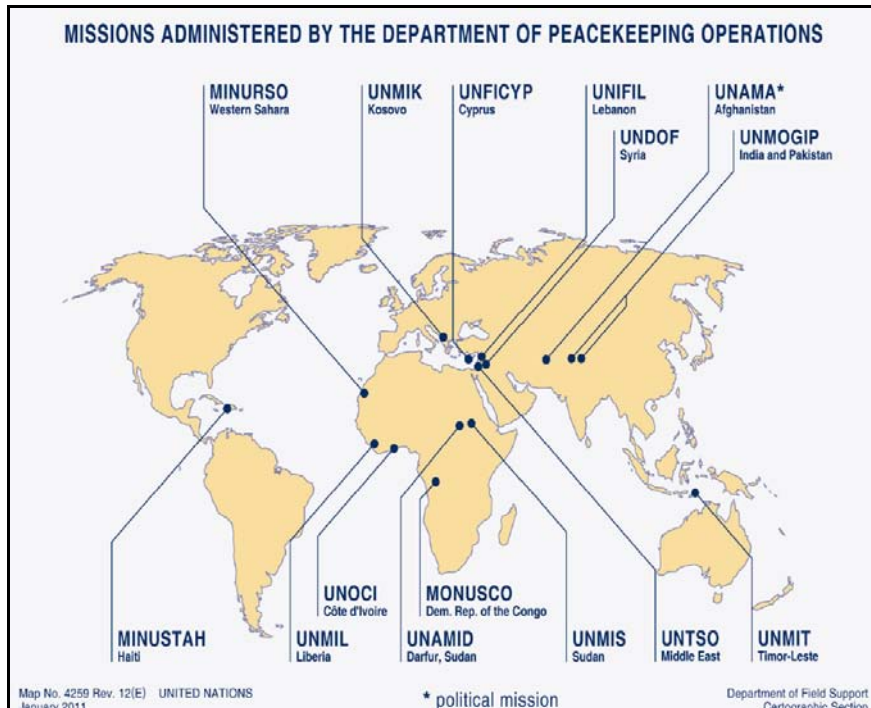
- békefenntartói, illetve béketeremtői feladatok Kréta szigetén (1897–1898);
- Kínában, a bokszerláadás utáni helyzet normalizálása (1900–1914);
- békekikényszerítés és -fenntartás a Balkánon (Macedóniában, Montenegróban és Koszovóban) (1903–1909), és
- az albánok lakta Szkutariban (1912–1914).

A vizsgált négy művelet közül egy kivételével (Kína) csupán az európai nagyhatalmak vettek részt benne. Ennek oka egyrészt az, hogy a konfliktusok ezen a kontinensen zajlottak le, másrészt pedig az európai nagyhatalmak a Török Birodalom térszűrésében keletkező „balkáni vákuumban” saját érdekövezetüket kívánták kialakítani a többiek rovására. A kínai művelet is összefügg az európai hatalmi egyensúly megingásával, a nagyhatalmak itt próbálták erejüket bizonyítani, befolyásukat növelni.

Az I. világháborút megelőző időszakban a 6 legjelentősebb európai nagyhatalom még együtt igyekezett rendet teremteni a hatalmi szempontból önmaguk számára perifériusnak tekintett területeken. Már az első béketeremtő, illetve békefenntartó kooperációs kísérletek alkalmával meglepődve tapasztalták a diplomaták azt a tényt, ami később még számos alkalommal beigazolódott: a különböző nemzetek katonái kiváló bajtársi szellemben, egymást kölcsönösen megértve és támogatva, egymásért akár a közvetlen életveszélyt is vállalva képesek együtt dolgozni a béke megteremtéséért, illetve fenntartásáért a műveleti területen – még akkor is, ha az általuk képviselt országok között esetleg aktuálisan akár külpolitikai vita, szembenállás, vagy fegyverkezési verseny áll fenn. [16]

Az első világháború előtti időszak négy béketeremtő, békekikényszerítő nemzetközi műveleteinek részletes ismertetése az 1–4. számú mellékletekben található!

1.2 Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) békefenntartó missziói

1. ábra: Az ENSZ békeműveletek térképe
(Forrás: www.un.org/dpko/missions. Letöltés: 2011. július 14.)

Az ENSZ napjaink legtöbb tagországgal rendelkező és legszélesebb tevékenységi körű nemzetközi szervezete. 2011-ben a népszavazás után nemzetközileg elismert Dél-Szudán a világszervezet 193. tagállama lett. Az ENSZ előzménye a Népszövetség (1919-1945) volt. Az I. világháború után szükség volt egy olyan nemzetközi szervezetre, amely véget vethetett az ellenségeskedésnek és lehetővé tette az európai államok békés fejlődését. Létrehozására Thomas Woodrow Wilson (1856.12.28.-1924.02.03.), az USA 28. elnöke tett javaslatot. Az általa megfogalmazott alapelvek: állandó és igazságos béke, a világgazdasági javainak és tengereinek szabad használata, különálló szövetségi politika megszüntetése (persze ezen elvek is módosultak a győztes hatalmak érdekeinek megfelelően).

Az ENSZ csírája az Atlanti Charta¹⁶. A dokumentum rögzítette az USA és Nagy-Britannia együttműködésének elveit a világháborúra való tekintettel. 1942-ben már 26 állam, köztük a Szovjetunió és Kína, kötelezte el magát egy 'antifasiszta' szervezet

¹⁶ Franklin D. Rooseveltt (az USA 32. elnöke) és Winston Churchill (brit miniszterelnök, 1940-1945 és 1951-1955 időszakokban) 1941 augusztusában írta alá a Chartát.

létrehozása mellett. 1944-ben lezajlott a négy nagyhatalom szakértőinek tanácskozása egy jövőbeli világszervezet alkotmányáról. 1945-ben aláírták az Egyesült Nemzetek Kialtványát, ebből született meg módosításokkal az ENSZ Alapokmánya 1945. október 24-én.

A 66 évvel ezelőtt elfogadott Alapokmány fogalmazói számára a béke fenntartása elsőrendű cél volt, mégis az ENSZ megalakulása óta többszáz háború tört ki, több mint 20 millió embert öltek meg. Az Alapokmány tisztán és világosan megfogalmazta az ENSZ létrejöttének okait: „Mi, az Egyesült Nemzetek népei elhatározván azt, hogy megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdított kimondhatatlan szenvedést az emberiségre, újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők, valamint nagy és kis nemzetek egyenjogúsága mellett...”

Az ENSZ deklarált célja, hogy fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot, és evégből intézkedéseket tegyen a békét fenyegető bűncselekmények megelőzésére és megszüntetésére, a támadó cselekményeknek vagy a béke más módon történő megbontásának elnyomására, valamint békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon rendezze vagy megoldja azokat a nemzetközi visszásságokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontásához vezethetnek. Ezek legtöbbször átfogó, összetett és tartós beavatkozást és ennek megfelelően átgondolt beavatkozási, békefenntartó, békeépítő stratégiát kíván. A cél mára már nem egyszerűen a passzív konfliktusrendezés, hanem sokkal inkább az átgondolt, aktív konfliktus megoldás, amelynek eredménye a tartós rendezés, a béke hosszú távú fenntartása és fennmaradása, a konfliktus gyökereinek kiirtása. [3]

Az I. világháború kitörését követően közel hat évtizednek kellett elteltie, amikor ismét sor került nemzetközi haderő bevonásával nagyszabású béketeremtő akciókra.

Az első békeműveletekben kis létszámú, fegyvertelen katonai megfigyelőkből álló kontingensek vettek részt, ilyen volt például a legelső békeművelet, az 1948-ban az első arab–izraeli háború után felállított UNTSO¹⁷. A misszió feladata az arab–izraeli fegyverszünet betartásának megfigyelése volt.

¹⁷ UNTSO: United Nations Truce Supervision Organization

A fegyvertelen megfigyelők jelenléte azonban nem gyakorolt elegendő elrettentő erőt a válság feloldására 1956-ban újabb válsághelyzet, a szuezi válság alakult ki a térségben, amire az ENSZ új típusú válasszal reagált. A béke megőrzésére fegyveres csapatokat küldött, melyek csupán önvédelem esetén használhatták fegyvereiket, és még ebben az esetben is szigorú szabályokhoz kötve. Az UNEF-I¹⁸ feladata volt, hogy felügyeljék az ellenséges csapatok visszavonását, majd szétválasztva a csapatokat pufferzónaként működjenek az egyiptomi és izraeli erők között, emellett felügyeljék a tűzszünet betartását. A fegyveres erők funkciója tehát az elrettentés volt. Gyakorlatilag politikai eszközként működtek, harci tevékenységet elvben nem is folytathattak az önvédelmen kívül. Ezt az eleve bukásra ítélt módszert alkalmazta az ENSZ egészen 1992-ig a nemzetközi béke és biztonság fenntartására.

Az ENSZ 1992-es szomáliai missziója¹⁹ (mely megfelelt az addig alkalmazott, ún. első generációs műveletek szabályainak) váratlan fordulatot vett, az ENSZ erői ugyanis látványos vereséget szenvedtek az UNOSOM-I műveletben. A vereséget követően egy az Amerikai Egyesült Államok vezette többnemzeti misszió vetett véget a kiszolgáltatott helyzetnek, és győzelmeket ért el a helyi tartományurak csapataival szemben. A helyzet viszonylagos stabilizálódása után az ENSZ visszavette az irányítást, létrejött az UNOSOM-II. E misszió létrehozásánál a Biztonsági Tanács azonban merőben újfajta mandátumot alkalmazott. Az UNOSOM-II a módosított BT²⁰ határozat értelmében azt kapta feladatul, hogy a romló biztonsági környezetben "minden lehetséges eszközzel" biztosítsa a humanitárius műveleteket. Ha kell, fegyveres erővel is biztosítsa a humanitárius segélyszervezeteket, az egyezmények betartását és a biztonság megteremtését.

Ez a fordulópont jelezte az ún. második generációs műveletek létrejöttét, melyek nemcsak a katonai szempontból kiemelkedő fontosságú fegyveres beavatkozás lehetőségével jelentettek többet a korábbi műveleteknél. Civil szempontból egyre több feladat és résztvevő jelent meg, nőtt a regionális szervezetek szerepvállalása, a béke és a biztonság érdekében tevékenykedő szereplők száma. Emellett egyre több lett a civil-katonai együttműködést igénylő feladat (kialakultak a CIMIC²¹ szervezetek), mint a

¹⁸ UNEF: United Nations Emergency Force

¹⁹ UNOSOM: United Nations Observation Mission in Somalia

²⁰ BT – Biztonsági Tanács (Security Council)

²¹ CIMIC – Civil-Military Cooperation

szembenálló erők összpontosítási körletbe vonultatása, leszerelése, új hadsereg felállítása, a törvény és közrend megteremtése, fenntartása, a rendőri és rendészeti erők megszervezése, a humanitárius segélyműveletek támogatása, sőt, a demokratikus választások előkészítése és lebonyolítása, a hatalom átadásának segítése is ebbe a körbe tartozott (bár egyes szakértők szerint ez már a harmadik generációs békeműveletek kezdetét jelezte).

A hidegháborús ENSZ beavatkozásokat nagy hasonlóság jellemezte: viszonylag egyszerűbb, behatárolt feltételeket és feladatokat tartalmazott. E korszak volt a hagyományos, klasszikus, vagy első generációs békefenntartó missziók ideje. Az ezt követő korszakban a missziók feltételei és feladatai mind mennyiségileg, mind minőségileg megváltoztak. Az 1992 utáni missziókat szokás második generációs békefenntartó missziókként emlegetni, vagy még inkább multi-dimenzionális beavatkozásokként, utalva arra, hogy egyszerre számos – politikai, katonai, gazdasági, humanitárius, vagy másképpen: katonai és polgári – feladatot hivatottak ellátni.

A békefenntartó akciók létrehozásának ciklikussága is jelezte, hogy mennyire volt függvénye a világszervezet ezen tevékenysége a nemzetközi politikai légkör változásainak:

- 1946–1956: az úgynevezett alakuló korszak, amikor csak ENSZ megfigyelő missziók jöttek létre, szám szerint négy;
- 1956: a klasszikus békefenntartás kezdete, az UNEF-I²² létrejöttével;
- 1967–1973: a „csipkerózsika” korszak, amikor nem jött létre új misszió;
- 1973-ban egyfajta megélénkülés volt a jellemző, amikor is három új békefenntartó missziót hozott létre az ENSZ;
- 1978-tól az ENSZ ezen tevékenysége befagyasztódott;
- 1992-től a békefenntartás új korszaka kezdődött.

A műveletek különbözőségéből adódó nemzetközi jogi problémák, a nemzetközi körülmények változása és a közvélemény nyomása arra indította az ENSZ-t, hogy kategóriákba sorolja a válságkezelő nem háborús műveleteket. Erre az első kísérlet Boutros Boutros-Ghali ENSZ főtitkár 1992-es *Béketerve* volt, ennek kategorizálásán alapszik az ENSZ békeműveleteinek jelenlegi csoportosítása. [17]

²² UNEF-I: Az ENSZ Szezei-csatornával kapcsolatos missziója, amely sajnálatos módon időben egybeesett a magyarországi '56-os eseményekkel, indokot adva így a nagyhatalmaknak, hogy a számukra fontosabbnak ítélt szezei ügygel foglalkozzanak.

A békeműveletek minden formájánál megfigyelhető a politikai döntések primátusa. A békeműveletek az ENSZ jelenlegi állásfoglalása szerint a következőképpen csoportosíthatóak:

- *Konfliktus-megelőzés (Conflict Prevention)*: A válságok megelőzése, a már jelenlévő válságok feloldása, illetve az esetleges eskaláció megakadályozásának érdekében a diplomáciai erőfeszítésektől a katonai erő megelőző bevetéséig terjedhet. Eszközei lehetnek még tényfeltáró missziók, konzultációk, figyelmeztetés, ellenőrzés és megfigyelés. A politika primátusa egyértelmű, a feladatok nagy része civil feladat, katonai részvételt csupán a legvégső esetben igényel.
- *Békefenntartás (Peace-keeping)*: A válsághelyzet érintettjei közötti ellenségeskedés megfékezésére irányuló művelet. Célja, hogy a kialakult helyzetet stabilizálják, a válságot deeszkalálják, illetve felügyelik a fegyverszünet betartását, szétválasszák az ellenséges csapatokat. Sajátossága, hogy valamennyi érintett fél hozzájárulásával valósul meg. A fegyveres erők általában csupán politikai eszközként jelennek meg, konkrét harci tevékenység elvben nem zajlik.
- *Béketeremtés (Peace-making)*: Ezen műveletek akkor kezdődnek meg, amikor a már kirobbant konfliktushelyzetet kell kezelni diplomáciai és katonai lépésekkel, azok együttes alkalmazásával. A békéltetés diplomáciai eszköze lehet a közvetítés, tárgyalás, esetleges blokádok kialakítása. A katonai erők demonstratív felvonultatása, a konfliktusban résztvevők sakkban tartása (embargó, tenger- és légtérellenőrzés), végső esetben kényszerintézkedések végrehajtása jellemző. A béketeremtés békés eszközökkel való elérése kizárólag civil-katonai együttműködésben képzelhető el.
- *Békekikényszerítés (Peace enforcement)*: Szintén lehet diplomáciai és gazdasági jellegű tevékenység is, de legjellemzőbben katonai eszközökre épít; a békés eszközök alkalmazásának sikertelensége esetén fegyveres akciókat is magába foglaló kényszerítő eszközöket alkalmaz, akár a szembenálló felek akaratával ellentétesen is. Szükség esetén fegyverrel állítja vissza a békét. A civil szerep itt a leggyengébb a békeműveletek között, de elmondható, hogy ez sem valósítható meg sikeresen a politikai célok pontos katonai követése és a civil társadalommal való együttműködés nélkül.
- *Békeépítés (Peace-building)*: Azon politikai, gazdasági, szociális és katonai intézkedések összessége, amelyekkel egy válság sújtotta térség társadalma képessé válik

arra, hogy visszatérjen a mindennapi élethez, illetve amelyek az állam működésének elősegítését, esetenként alapvető funkcióinak megteremtését/újratereztetését szolgálják. E tevékenység a polgári hatóságok támogatásától a fegyverzetellenőrzésig, a fegyveres erők ellenőrzéséig, kiképzéséig, sőt, akár demokratikus választások kiírásáig terjedhet. A békeépítés végrehajtásakor a nemzetközi szervezetek civil szakembereinek nagyobb szerepe van, mint a katonáknak, de természetesen a katonai jelenlét elkerülhetetlen annak érdekében, hogy hosszú távon megakadályozzák a konfliktus, a fegyveres cselekmények kiújulását.

- *Humanitárius művelet (Humanitarian Relief)*: A válságkezelés, a békeműveletek keretén belül végrehajtott tevékenység, amely az emberi szenvedés csökkentése érdekében végrehajtott feladatokra irányul, azon esetekben és helyszíneken, ahol a helyi hatóságok nem, vagy csak korlátozottan képesek támogatást nyújtani a lakosságnak. A nemzetközi és helyi civil szerveződések kiemelt szerepet töltenek be. [16]

A világszervezeten belül 1992-ben létrehozott DPKO, azaz az ENSZ Békefenntartó Műveletek Főosztálya²³ felel a békeműveletek napi irányításáért. Felel az új missziók beindításáért, vezetéséért és koordinálásáért is. Az elmúlt 10 évben többször átszervezték annak érdekében, hogy az alább felsorolt képességbeli problémákra is megoldásokat adjon:

- a nemzetközi erőkben az egyes kontingensek közötti különbségek nem csökkentek a felszerelés, kiképzettség, törzsmunka és normák terén;
- egyidejűleg zajló több válság vagy válság-sorozatok kezelése képességének hiánya;
- műveleti nehézségek bukott államok területén, ahol sem kormányzat, sem tűzszünet, sem békeszervezet nem létezik szilárd kiindulási alapként;
- az erők kiállításával, felszerelt állapotban hosszabb időn keresztül történő állomásoztatásával és kellő időben történő váltásával kapcsolatos nehézségek.

A válságkezelő békeműveletek kategorizálásából is egyértelműsíthető, hogy a politikai-civil elem már nem húzódik a háttérbe a katonai beavatkozások idején, sőt, gyakran dominálja a műveleteket. A politika elsőbbsége mellett már többször esett szó a civil-katonai együttműködésről, mint fontos tényezőről. A nemzetközi helyzet változása, a nem-konvencionális háborúk és az ezeket megelőző válságok és konfliktusok azonban

²³ DPKO – Department of Peacekeeping Operations

egyre erőteljesebb fegyveres jelenlétet, majd konkrét beavatkozást igényeltek, a civil elem mellett így vált jelentőssé a katonai jelenlét.

A következőkben bemutatok és elemzek néhány ENSZ békemissziót, a sajátosságaik, a belső konfliktusaik, a ritka eredményességük és a gyakoribb eredménytelenségeik megvilágításával.

ENSZ mandátumú, ENSZ vezetésű békemissziók, 1970 és 1992 között:

Dél-Vietnam (1973. január – 1975. április)

A II. világháború után a nagyhatalmak szembenállása jelentősen korlátozta az ENSZ mozgásterét. Ebben a feszült külpolitikai helyzetben Magyarország is részt vett a Dél-Vietnamban 1973-ban felállított nemzetközi felügyelő bizottságban, ahol több száz magyar katona és diplomata teljesített szolgálatot.

A magyarok az USA és Vietnam 1973. január 24-én megfogalmazott felkérésére 32 dél-vietnami ellenőrző ponton, valamint a saigoni központban szolgáltak a vietnami háborút 1973 januárjában lezáró Párizsi Egyezmény végrehajtására létrehozott Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság (ICCS²⁴) erőinek részeként - indonéziai, lengyel, kanadai, majd az utóbbiakat váltó iráni katonákkal közösen.

A Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságba delegált magyarok missziójának hivatalosan deklarált célja a tűzszünet betartásának felügyelete, a tűzszünet-sértések kivizsgálása, a fogolycserék ellenőrzése és a leszerelés felügyelete volt. 1973 januárja és 1975 áprilisa között három magyar kontingens vett részt a bizottság munkájában.

A magyar kontingensek állományában a hivatásos katonák mellett tartalékos katonák; civilek, diplomaták, valamint különféle rendvédelmi (s nemzetbiztonsági) szervek tagjai is teljesítettek szolgálatot. Magyarország a misszió időtartama alatt mindösszesen mintegy 750 fős létszámmal képviseltette magát ebben a nemzetközi megfigyelői misszióban.

A műveletben való részvétel magyar áldozatokat is követelt. A misszió során két magyar is életét vesztette, amikor a helikoptert, amelyen utaztak, támadás érte. 1973. április 7-én Khe Sanh térségében egy nemzetközi megfigyelőket szállító UH-1-es

²⁴ ICCS – International Committee on Control and Supervision

helikoptert rakétatalálat ért, amelyben a helikopteren utazó mind a tíz személy életét veszítette. A rakétatámadás áldozatai között volt a helikopteren utazó két vietnami, egy kanadai és egy indonéz katona, a vietnami tolmács és a helikopter háromtagú amerikai személyzete mellett két magyar is: Dylski Aurél határőr őrnagy és Cziboly Csaba tartalékos százados.

ENSZ Irán-Irak Katonai Megfigyelő Csoport az iraki-iráni határon²⁵ (1988. augusztus 10. – 1991. február 28.)

Az ENSZ, 26 tagállam kizárólag fegyvertelen katonáiból álló megfigyelő missziója az Irán és Irak közötti, 8 esztendőn át tartó háborút lezáró tűzszünet helyszíni ellenőrzésére szolgált.

Magyar katonák a hidegháború utolsó időszakában ezen küldetésben vettek részt először egy nemzetközi ENSZ-misszióban. Az ENSZ felkérése az iraki-iráni háborút lezáró tűzszüneti megállapodás betartásának a nemzetközi ellenőrzésében való részvételre 1988. augusztus 10-én érkezett meg. Az első magyar kontingens 1988. augusztus 16-án foglalta el a helyét a kijelölt ellenőrző pontokon Irakban.

Az ENSZ zászló alatt tevékenykedő megfigyelők feladata volt az irak-iráni háború után a felek katonai erejeinek visszavonását ellenőrizni. A békefenntartó misszió az 1991 januárjában Irak ellen ENSZ felhatalmazással végrehajtott katonai akció vetett végett (a megelőző év augusztusában Irak lerohanta Kuvaitot).

ENSZ Namíbiai Átmenetet Segítő Csoportja²⁶ (1989. április 1. – 1990. március 30.)

A választásokat és a törvényes rendet elősegítő, első nagyszabású és teljesen ENSZ rendvédelmi békefenntartó misszió, amely 1989. április és 1990. március között működött mintegy 4500 katonával, 1500 rendőrrel és 2000 civillel.

A mai modern rendőri békeműveletek kezdetét jelentő misszióban Magyarország 22 fő rendőrrel képviseltette magát. A misszióban való részvétel alapfeltétele a tárgyalóképes angol nyelvtudás volt. „Az ezirányú felmérés azonban lehangoló képet mutatott, hiszen a Rendőrség akkori állományából összesen három fő rendelkezett a megkövetelt nyelvi képességgel. Ezért a kontingensben az akkori politikai helyzetnek megfelelően nemcsak rendőrök, hanem diplomaták és hírszerző tisztek is helyet kaptak. A misszió közel egy évig

²⁵ UN Iran-Iraq Military Observers Group (UNIIMOG)

²⁶ UN Transition Assistance Group in Namibia (UNTAG)

tartott és összesen 24 ország 1750 rendvédelmi szakembere, úgynevezett 'polgári rendőre' vett benne részt."²⁷

ENSZ mandátumú, ENSZ vezetésű békemissziók 1992-től napjainkig:

A bipoláris világrend fellazulásával és bomlásával megszűnt az a jellemző gyakorlat, hogy a Föld bármely pontján kialakuló konfliktusok szinte automatikusan a két vetélkedő szuperhatalom érdekütközéseinek színterévé váltak. Ekkortól a fejlődő világban, a távoli országokban kialakult válságok megoldása már nem minősült azonnali nagyhatalmi reakciót sürgető kérdéssé.

ENSZ Nemzetközi Rendőri Különítmény (UN International Police Task Forces, UNIPTF) (1995. december 21 – 2002. december), a volt Jugoszlávia válságai és háborúi miatt

A jugoszláviai polgárháború fontos szakasza zárult le 1995 decemberében, a Daytoni Békeegyezmény aláírásával. Alig egy hónappal az aláírás után a magyar rendőrök már Sarajevóban voltak az új misszió előkészítése érdekében. Az ENSZ Nemzetközi Rendőri Különítményébe 1996. március elején érkezett meg az első, 35 fős kontingens. "A helyzet nagyon bonyolult volt, hiszen három közigazgatás, három rendőrség működött és három hadsereg nézett egymással farkasszemet. Valamennyi lakott település bejáratát erősen felfegyverzett rendőrök és katonák védték, géppuskákkal, páncélozott harcjárművekkel és harckocsikkal megerősítve."²⁸ 1996–2002 között mintegy 150 magyar rendőr és határőr szolgált az ENSZ Nemzetközi Rendőri Különítményében. A szolgálat nagyon sokat változott, a kezdeti közvetlen megfigyelői és nyomozói feladatok helyett a misszió utolsó évében már tanácsadással és kiképzéssel foglalkoztak. 2003. elejétől az Európai Unió vette át ezt a feladatot az ENSZ-től.

²⁷ Boda-Farkas (2010): A rendőri békefenntartás tapasztalatai. In: *Társadalom és Honvédelem*, 2010. 3–4.

²⁸ Boda József: Jelentés a boszniai ENSZ Magyar Rendőri Kontingens munkájáról, Budapest, 1997. október, BM Levéltár.

Az UNMIK, az ENSZ ideiglenes közigazgatási missziója Koszovóban

Az UNMIK-missziót 1999-ben hozták létre a háború sújtotta Koszovóban, hogy lehetővé tegyék a tartomány valódi önrendelkezésének megvalósulását. A misszió célja volt:

- megteremteni az alapvető polgári közigazgatás működését,
- biztosítani a valódi önrendelkezés és önkormányzás megvalósítását Koszovóban,
- előmozdítani a politikai folyamatokat Koszovó státuszának meghatározásához,
- koordinálni a humanitárius tevékenység és katasztrófa-elhárítás nemzetközi szervezeteinek munkáját,
- támogatni az infrastruktúra fontosabb elemeinek újjáépítését,
- helyreállítani a rendet és a törvényességet,
- biztosítani az emberi jogokat,
- elősegíteni a kitelepített személyek és menekültek szabad és biztonságos visszatérését koszovói otthonukba.

Többnemzeti Erők és Megfigyelők,²⁹ (1995. szeptember 01 óta folyamatban), Egyiptom

Az 1979-es Camp David-i békeszerződés ellenőrzésére a három aláíró fél - azaz Egyiptom, Izrael és az Amerikai Egyesült Államok - 1981. augusztus 23-án független nemzetközi békefenntartó erőt hozott létre Többnemzeti Erők és Megfigyelők (MFO) néven. Az MFO közel 12.000 fős létszáma 11 ország katonai kontingenséből és két ország kiszolgáló személyzetéből tevődik össze. Feladatai közé tartozik a békeszerződésben létrehozott biztonsági zónák meghatározott katonai létszám- és technikai eszköz- korlátozások folyamatos ellenőrzése, a csapatmozgások megfigyelése és jelentése.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése 1995-ben első ízben adta hozzájárulását ahhoz, hogy egy (katonai rendészeti funkciókat ellátó) fegyveres magyar kontingens teljesítsen szolgálatot, a Sínai-félszigeten állomásozó Többnemzeti Erők és Megfigyelők békefenntartó misszió (MFO) kötelékében.

Magyarország 1995 szeptemberétől vesz részt a Camp David-i békeszerződés betartását ellenőrző MFO-misszióban. A misszióban két magyar katona (Molnár Lőrinc

²⁹ Multinational Force and Observers, MFO

törm. és Hidvégi Attila örm.) 1998. február 18-án szolgálatteljesítés közben közúti balesetben életét vesztette.

Az ENSZ leszerelési, demobilizációs és reintegrációs programjai:

A 'Leszerelés, demobilizáció és reintegráció', azaz a DDR³⁰-programok mára már szinte valamennyi válságkezelés részévé váltak. „Az ENSZ által Afrikában gondozott leszerelési programokkal gazdasági és egyéb megfontolások miatt is érdemes foglalkozni. Egyre több afrikai menekült érkezik ugyanis az európai országokba (köztük hazánkba is), amelyeknek a szociális ellátórendszere egyre kevésbé képes megfelelő életkörülményeket biztosítani számukra. Meg kell találnunk azokat a megoldásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az afrikaiak a saját hazájukban legyenek képesek biztonságos, stabil körülmények között élni.” [6]

A leszerelési fázisban a harcolókhoz és a civilekhez tartozó fegyvereket összegyűjtik, nyilvántartásba veszik, egyéb tárolásba szállítják, vagy éppen megsemmisítik, amire példaként szolgálhat a HM Currus Rt munkacsoportja által Macedóniában 2001-ben elvégzett fegyvermegsemmisítés, nemzetközi felkérés alapján.

Líbiával kapcsolatosan rendkívül időszerű a nagymennyiségű lőfegyver begyűjtése a civil lakosságtól, ahogy erre BAN Ki-Moon ENSZ főtitkár utalt 2011. augusztus 26-i regionális konfliktusokat értékelő beszédében. Ennek folyamodványaként 2011. október 31-én az ENSZ BT határozatban szólította fel az ideiglenes líbiai kormányfőt: Líbia szerezzze vissza a valószínűleg a nyár folyamán már az al-Kaida embereihez került, vállról indítható rakétákat, amelyek a harcok idején az őrizetlenül hagyott líbiai katonai raktárakból 'tűntek el'. Azt is felvetette az ENSZ főtitkára, hogy szükség esetén az ENSZ BT határozatával kezdeményezni fogja nemzetközi rendőri erők misszióját Líbiában, a lakosság védelme, alapellátásának biztosítása és a törvényes rend betartatása érdekében, elkerülendő és megállítandó a már megkezdett tömeges „szemet szemért” likvidálásokat, mindkét líbiai erő (az ÁNT Átmeneti Nemzeti Tanács és a velük szemben ma még fellépő volt-Kadhafisták, vagy nem-szimpatizánsok) részéről. Az más kérdés, hogy az ÁNT elutasította az ENSZ-javaslatot!

³⁰ DDR: Demilitarization, Demobilization and Reintegration

A *demobilizáció* során a válságövezet egyes fegyveres csoportjait hivatalosan felosztatják, polgári életre segítik a harcosokat, tanácsadással, helyi közösségbe beillesztési programokkal.

A *reintegráció*, azaz az *újra beillesztés* során a civillé minősített egykori harcosok anyagi segítséget kaphatnak az újrakezdéshez, de itt fontos a szakképzésben való részvétel biztosítása is.

A fenti programok elsősorban afrikai alkalmazása során külön nehézségként merül fel a gyermekharcosok elkülönítése a felnőtt harcosoktól, a pszichológiai kötődés szétválasztása, és a mintaviselkedés átalakítása.

A békeműveletek történetében új szakasz kezdődött meg az 1990-es évek közepén: az ENSZ mellett a NATO és az EU is megjelent, mint békeműveleteket irányító/kivitelező- és végrehajtó szereplő. A válságkezelés elvi feltételeinek kialakításában azonban ezen szervezetek is az ENSZ által megszabott irányvonalakat követték, legalábbis az 1995–2004 időszakban. Műveleteik szerves részét képezik az ENSZ égisze alatt végbemenő, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésére irányuló tevékenységnek, de már egy sor eltérő szabályozással, amelyekkel az ENSZ-nek is meg kellett barátkoznia, a közös cél, a regionális béke tartós biztosítása érdekében. [34]

Összegzés:

Sajnos ezekben az években újra és újra jelentkeztek az ENSZ békefenntartási rendszerének gyengeségei (szemben a NATO által megtervezett NATO Reagáló Erővel³¹, vagy az EU Harc-csoportokkal³², amelyeknek évekre előre rögzített összetételét a tagállamok biztosítják, egységes parancsnoksággal és képességgel): a világszervezetnek mindmáig nincs a határozatai érvényesítéséhez szükséges önálló állandó ENSZ-hadserege, a vezetés-irányítás nem biztosított az egy időben zajló sokféle és távol eső missziók felett, s a tagországok sem igyekeznek mindig és mindenhol ugyan olyan eséllyel és erővel megjelenni, békét teremteni, főleg, ha egy-egy konfliktus távol esik az adott országtól vagy a gazdasági-, politikai érdekeltségeitől.

³¹ NRF – NATO Reaction Forces

³² EBG – EU Battle Group

1.3 Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) demokrácia-építő missziói

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (röviden EBESZ, angolul OSCE³³) a világ legnagyobb biztonsági szervezete, amely Európa, Észak-Amerika és Közép-Ázsia 56 résztvevő államát fogja össze. Eredetileg értekezlet létrehozásáról döntöttek, annak érdekében, hogy a Helsinkai Záróokmány értelmében alkalmi fórumot teremtsenek a többoldalú, de főképp a kelet-nyugati párbeszédnek. Az 1975-ben létrehozott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) 1994-ben alakult át szervezetté. Célja az emberi jogok tiszteletben tartatása, a fegyveres konfliktusok megelőzése és válságkezelés. A szervezet az 1994-es budapesti konferencián vette fel a jelenlegi nevét. A bécsi székhelyű szervezet célja a korai figyelmeztetés, a válságmegelőzés, a válságkezelés, és a válság utáni rehabilitáció.

A béke és biztonság fenntartásában igen fontos szerepet töltenek és töltenek be napjainkban is:

- a biztonsággal kapcsolatos párbeszédnek,
- a fegyverzetellenőrzés,
- a leszerelés és
- a bizalom-erősítő, valamint biztonságépítő intézkedések.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet keretében megkezdődött folyamat fontos mérföldköve volt az 1990. november 19-i, Párizsban tartott csúcsertekezlet, amelyen a NATO-hoz és az egykori Varsói Szerződéshez tartozó 22 ország aláírta a nagy jelentőségű CFE³⁴-megállapodást, amely korlátozza a hagyományos erőket az Uráltól az Atlanti-óceánig terjedő térségben.

Az 1992. évi helsinki csúcstalálkozón több módszert dolgoztak ki annak érdekében, hogy hivatalos missziókat küldjenek ki a potenciális válságövezetekbe és a konfliktus-körzetekben tényfeltáró, jelentéstevő, megfigyelő és "jószolgálati" feladattal, hogy elősegítsék a válságkezelést és konfliktus-megelőzést.

³³ Organization for Security and Co-operation in Europe

³⁴ CFE – Conventional Forces in Europe, a Hagyományos Fegyveres Erők Európában

Ezek sorában említhetjük az 1995. évi daytoni békeegyezményt, mely alapján bizalom- és biztonságépítő intézkedésekkel kapcsolatos tárgyalásokat kezdeményeztek, és fegyverzetellenőrzési rendszabályokat dolgoztak ki.

Az EBESZ 1999 novemberében tartott isztambuli csúcstalálkozóján elfogadták a módosított CFE-szerződést, melyet immár 30 ország írt alá.

A békefenntartás az EBEÉ/EBESZ politikai vitarendezések kiegészítő eszközeként jelenik meg a válságkezelés és a konfliktus-megelőzés mechanizmusában. Alapvetően a békétámogató műveletek politikai és humanitárius elemeivel foglalkozik. Akkor alkalmazzák, ha a kialakuló konfliktusban bármely, a szervezethez tartozó állam érintett. A tevékenységre minden esetben az ENSZ Alapokmány céljaival és elveivel összhangban, alapvetően a VI. és a VIII. fejezet keretében kerül sor. A soros elnök folyamatosan tájékoztatja az ENSZ Biztonsági Tanácsát a tevékenységéről, az adott ügyet az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé terjeszti. A feladatban polgári és katonai személyek vesznek részt tényfeltáró, jelentéstevő, megfigyelői, ellenőri vagy jószolgálati missziók keretében, alapvetően hasonló feladatokkal, mint amit az ENSZ erők látnak el. [24]

Az EBESZ békefenntartó tevékenysége során:

- nem alkalmaz kényszerítő lépéseket,
- szükséges a közvetlenül érintettek beleegyezése,
- pártatlan és tárgyalókész,
- felügyeli más békefenntartó erők tevékenységet (pl: FÁK³⁵ csapatok Grúziában!),
- a politikai ellenőrzést a békefenntartó tevékenység felett a Vezetők Tanácsa gyakorolja.

Példa az EBESZ békemisszióra:

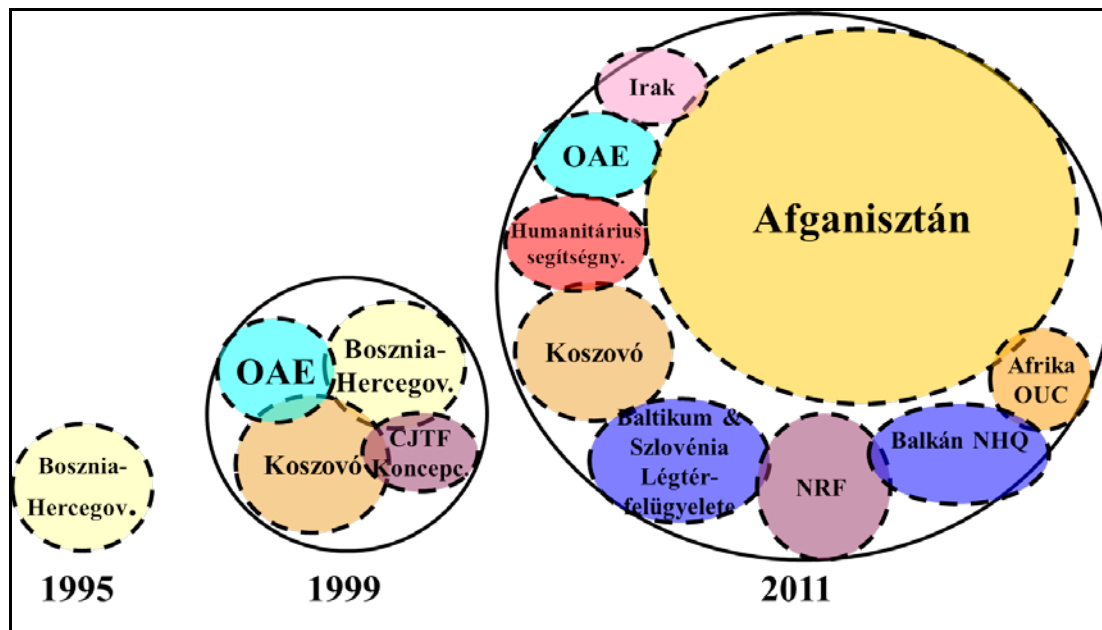
EBESZ Bosznia-Hercegovinai Misszió (OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina), (1996. január 1 – folyamatosan)

A missziót az EBESZ Állandó Tanácsa hozta létre. Fő feladata a törvényhatósági választások előkészítése és lebonyolítása, valamint segítségnyújtás a megszilárdulás időszakát lezáró állandó választási bizottság létrehozásában. További feladatai: a

³⁵ FÁK – Független Államok Közössége

demokrácia építése és a többnemzetiségű szerb és föderációs hadsereg demokratikus átalakításának felügyelete.

1.4 Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) békekikényszerítő és válságreakgáló missziói

2. ábra: A NATO válságkezelő műveleteinek kiterjesztése

(Forrás: Saját szerkesztés)

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét (North-Atlantic Treaty Organisation, rövidítve NATO) 1949. április 4-én alakította meg Washingtonban 12 ország: az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Dánia, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Portugália. A politikai és katonai szervezet eredetileg azért alakult meg, mert Európában jelentős volt még a szembenállás, a háborús veszély. Az alapítók a közös értékek és egymás területének védelmére kötöttek egymással szövetséget. Ennek leglényegesebb eleme az volt, hogy ezt a védelmet az Atlanti-óceánon átnyúló módon, európai és észak-amerikai országok együttműködésével hozták létre. A közkeletű kifejezéssel 'transz-atlanti partnerség' teremtette meg annak szervezeti formáját, hogy az európai államok elleni esetleges fenyegetés elhárításában a velük közös demokratikus elveket valló Egyesült Államok és Kanada is részt vegyen. 1999-ben

Magyarország is csatlakozott meghívás alapján a NATO-hoz, majd az elmúlt időszakban tovább folytatódott a jelenleg 28 tagú szervezet bővítése.

A NATO a XXI. század első évtizedének kemény kihívásai alapján, az új biztonságpolitikai környezetben felülvizsgálta a korábban konfliktusmegelőzésre, illetve válságkezelésre vonatkozó elméletét. A NATO 1999. évi Stratégiai Konceptiója egyértelművé tette: a NATO alapvető és végső célja, miként az a Washingtoni Szerződés is rögzíti, hogy politikai és katonai eszközökkel biztosítsa a Szövetség tagjainak szabadságát és biztonságát. A Szövetség tehát nem csupán a tagjainak védelmét garantálja, de hozzájárul a béke és stabilitás biztosításához is a felelősségi körét alkotó régióon belül.

A válságreakáló műveletekhez kapcsolódó nézetrendszer alapját a NATO stratégiai koncepciói, ezek közül is kiemelten a 2010. évi lisszaboni³⁶ NATO-csúcstalálkozókon elfogadott dokumentumok és a NATO NAC³⁷ (Észak-atlanti Tanács) által a polgári veszélyhelyzeti tervezésre vonatkozóan megfogalmazott előírások egyértelművé teszik. A NATO válságreakáló műveleteiben a Szövetség erőin kívül a partnerországok és mindazok részt vehetnek, akik az elveket elfogadják. Utóbbiak alkotják a NATO globális partnereinek csoportját.

A NATO mai válságreakáló rendszere a válságok teljes körű megelőzésére és kezelésére szolgál. Olyan rendszerként funkcionál, mely magában foglalja a válságok által jelentett kihívásokra adandó politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai válaszok, intézkedéseinek sorát. [20]

A NATO kialakított válságreakálási rendszere illeszkedik mind a globális, mind a regionális, mind pedig a nemzeti válságkezelési rendszerekhez:

- A *globális válságkezelési rendszer* az ENSZ Alapokmányában foglalt felhatalmazásnak megfelelően működik.
- A *regionális* szinten egy meglehetősen kiterjedt (bi-, tri- és multilaterális) szerződéseken, illetve megállapodásokon nyugvó kapcsolatrendszer (pl. ENSZ - NATO; ENSZ - EU; NATO - EU; NATO/EU - tagállamok, stb.).
- A *nemzeti* válságkezelési, illetve válságreakálási rendszerek.

³⁶ Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Lisszabon, 2010. Online: <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>

³⁷ NAC: North-Atlantic Council

A válságkezelő műveletek tehát olyan integrált katonai műveleti rendszerként értelmezhetők, melyek magába foglalják nem csupán a korrektív jellegű lépéseket, ellentevékenységeket és a szükséges biztonsági lépések megtételét, de a megelőzést szolgáló, preventív lépések sorát is. Az egész tevékenység az Észak-atlanti Tanács politikai kontrollja alatt kerül végrehajtásra.

3. ábra: A NATO válságkezelő műveletek spektruma

(Forrás: Kiss Zoltán László: *Magyarok a békefenntartásban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011. p.37.)

Megjegyzés [az ábra rövidítései, a korábban már alkalmazottakon túl]:

CITMI: a belső területek és tömeges migráció kontrollja (*Control of Internal Territory and Mass Immigration*)

SALW: könnyű kézfegyverek összegyűjtése (*Collection of Small Arms and Light Weapons*)

CDRO: szervezett nemzetközi drogkereskedelem-ellenes műveletek (*Counterdrug Operations*)

MACP: zavargás, felkelés esetén (fegyveres) karhatalom biztosítása, a törvényes rend fenntartása érdekében

MAGD: közszolgáltató üzemek, intézmények fegyveres működtetése a hadsereg fegyvertelen szakemberei által, rendőri biztosítás mellett

SDR: katasztrófhelyzet elhárítása (*Support for Disaster Relief*)

MACC: katasztrófa-elhárítás speciálisan kiképzett, fegyvertelen szakemberek csoportos bevetésével

HOs: humanitárius műveletek (*Humanitarian Operations*)

SROs: kutató-mentő műveletek (*Search and Rescue Operations*)

NEOs: civil lakosság evakuálása (*Non-Combatant Evacuation/Extraction Operations*)

IDPs: lakhelyüket kényszerből elhagyottak letelepítése (*Settlement of/ Internally Displaced Persons*)

HNS: befogadó nemzeti támogatás (*Host Nation Support*)

Fontos lépésnek ítélem a nemzetközi válságkezelés harmonizációja szempontjából, amikor 1992 decemberében a NATO Védelmi Tervező Bizottságában résztvevő védelmi miniszterek kijelentették, hogy a szövetség feladatai közé felveszik az ENSZ és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet békefenntartó tevékenységének támogatását.

A döntés után a NATO is megkezdte a saját profiljának megfelelő és általa végrehajthatónak tekintett feladatok definiálását. A béketámogató műveletek meghatározását eleinte csak a békefenntartás és a békekikényszerítés összefoglalására használták, de kiderült, hogy ez a tevékenység jóval több feladatot foglal magában.

A béketámogató művelet magába foglalja a humanitárius szervezetek, politikusok, diplomata és a katonai erők együttes erőfeszítését a humanitárius és hosszú távú politikai célok elérésére, valamint az ENSZ és EBESZ tevékenységének támogatására, mandátumának teljesítésére.

Ezen belül a NATO megkülönbözteti az alábbi tevékenységeket:

- *békefenntartás*

Az ENSZ Alapokmány VI. fejezete értelmében, az érintett felek beleegyezésével végrehajtott tevékenység. A békefenntartás célja, hogy lehetővé tegyék az érintett felek által elfogadott békeegyezmény megvalósulását;

- *békekikényszerítés*

Az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján hajtják végre, amelynek célja, fenntartani vagy újra megteremteni a békét még akkor is, ha bármely érintett fél beleegyezése hiányzik.

- *konfliktus-megelőzés (Conflict Prevention)*

Általában az ENSZ Alapokmány VI. fejezete alapján hajtják végre. Magába foglalja a diplomáciai kezdeményezéstől (diplomatic initiatives) az erők megelőző telepítéséig (preventive deployments) minden tevékenységet, amely segít megakadályozni, hogy a viták fegyveres konfliktusba csapjanak át, illetve tovább terjedjenek. A konfliktus megelőzés összetevői:

- tényfeltáró missziók (Fact-finding Missions),
- konzultációk (Consultations),
- előrejelzés (Warnings),
- kivizsgálás (Inspections),
- megfigyelés (Monitoring) típusú technikák alkalmazása,
- az erők megelőző telepítése során fontos követelmény, hogy megfelelő és hiteles elrettentő erőt képviseljen az adott katonai kontingens.

- *béketeremtés*

Olyan diplomáciai tevékenység, melynek célja a konfliktus rendezése, tűzszüneti és gyors békeegyezmény megteremtésével, amely magába foglalja:

- a jószolgálati tevékenységet (Provision of Good Offices),
- közvetítést (Mediation),
- békéltetést (Conciliation),
- diplomáciai nyomásgyakorlást (Diplomatic Pressure),
- elszigetelést (Isolation),
- szankciók alkalmazását (Sanctions).

- *békeépítés (Peace-building)*

Olyan politikai, gazdasági, szociális, katonai intézkedések, melyeknek célja elősegíteni a konfliktus utáni rendezést és a kialakult politikai rendszer stabilizálását. Olyan mechanizmusok alkalmazása, amelyek segítenek felismerni és támogatni azokat a szervezeteket, amelyek hozzájárulnak a békés konszolidációhoz, megelőlegezik a bizalmat és a jólétet, támogatják a gazdasági újjáépítést.

- *humanitárius műveletek (Humanitarian Operations)*

Olyan tevékenység, amelynek célja, az emberi élethez elengedhetetlenül szükséges feltételek biztosítása, a szenvedések enyhítésén fáradozó civil szervezetek támogatása, illetve a velük való együttműködés.

A NATO békefenntartói/válságkezelői műveleteinek kezdete, 1995

Bosznia-Hercegovina, 1995-2004

Az 1990-es években a többnemzetiségű Jugoszláviát alkotó tagköztársaságok függetlenné válási törekvései, a szövetségből való kiválás fegyveres konfliktusokhoz vezetett. Jugoszlávia felbomlását, a több évig tartó harcokat a Daytoni Béke-megállapodás zárta le 1995 végén. Ezáltal felgyorsultak a délszláv-válság békés rendezésére irányuló események.

Az ENSZ BT 1995-ben, a volt Jugoszlávia területén többéven keresztül nemzetközi szinten is kudarcként megítélt UNPROFOR ENSZ-békemissziós erők tevékenységének leváltásaként jóváhagyta a NATO vezetésű boszniai béketeremtő/békefenntartó akciót, továbbá gondoskodott a nemzetközi erő létrehozásáról, melynek célja a béke megőrzése és a megállapodásban rögzített feladatok megvalósítása volt. Nemzetközi felkérésre Magyarország is csatlakozott az OJE Operations Joint Endeavour hadművelet végrehajtásához, amely a Jugoszláviában folyó háborút követő megállapodás betartására irányult.

Boszniai Béketeremtő/Békefenntartó Erők (IFOR Implementation Force, 1996. január 31. – december 21. / SFOR Stabilization Force, 1996. december 21. – 2004. december 2.)

A bosznia-hercegovinai béketeremtő és békefenntartó akciót eredetileg az ENSZ BT 1031. számú határozatában hagyta jóvá, majd a BT 1033. számú határozata alapján a NATO vezetésével többnemzetiségű Végrehajtó Erőket (*Implementation Force, IFOR*) hoztak létre, amelyek 1995. december 16-án kezdték meg tevékenységüket a dayton-i megállapodás katonai intézkedéseinek foganatosítása, s ezáltal a délszláv válság békés rendezésének biztosítása érdekében. Az IFOR létszáma utóbb 60 ezer főre duzzadt, s a balkáni konfliktus békés rendezése érdekében a misszióban végül a NATO-tagországok

többsége mellett összesen 18 nem-NATO tagország (többségükben NATO békepartnerségi országok) is részt vett.

A biztonsági helyzet normalizálódásával az ENSZ BT 1996. december 12-én elfogadta a 1088. számú határozatot, amely az IFOR jogutódjaként Stabilizációs Erőket (*Stabilization Forces, SFOR*) hozott létre a béke megszilárdítása, a konfliktus utáni békeépítést célzó polgári közigazgatás mielőbbi visszaállítása érdekében. Az SFOR létszámát eredetileg 31 ezer főben határozták meg. Az SFOR-csapatok állományát a NATO-tagországokon túl 20 nem-NATO tagállam katonái alkották, s a misszió létszáma 2002 végén kb. 12 000 fő, majd 2004-ben már csak 7000 volt.

Az SFOR-műveletet alapvetően sikeresnek minősítették a 2004. isztambuli NATO-csúcsértekezleten, ahol egyúttal hivatalosan bejelentették a misszió befejezését is 2004. december elejétől. Utódszervezete az EU által irányított EUFOR lett, amely 2004. december 02-től indította az *EUFOR Althea*-műveletet.

Koszovó

A koszovói konfliktus

Koszovó elsősorban albánok lakta vidék, de a szerb történelem hősi küzdelmeinek színtere. Itt van Rigómező (Kosovo Polje), ahol a szerbek kétszer is súlyos vereséget szenvedtek a törököktől a középkorban (a második rigómezei ütközetben Hunyadi János is a szerbekkel harcolt), és ezt követően vált mohamedán többségűvé a terület. A mohamedán albánok meghatározó többségben vannak Koszovóban, de a történelmi hagyományok miatt a XX. század elejei Balkán-felosztások idején Jugoszláviához, illetve jogelődjeihez került a terület. A Tito korszakban Koszovó különleges státust kapott: autonóm terület lett. Ez kevesebb önállóságot jelentett, mint amellyel a tagköztársaságok rendelkeztek (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró), de saját közigazgatása és választott tisztségviselői lehettek a koszovóiaknak. Ugyanilyen autonómiát élvezett a részben magyarok lakta Vajdaság is.

Milosevics politikai karrierjét pontosan Koszovó rendszabályozásával kezdte. Akkor vált ismert és népszerű politikussá, amikor a nyolcvanas évek végén Koszovó keményebb ellenőrzését és az albán követelések elutasítását propagálta. 1989-ben mindennaposakká váltak az összecsapások az albán tüntetők és a szerb rendőrök között. A nemzetiségi ellentéteket tovább élesítette, hogy a mindenkori jugoszláv kormányokat sohasem

érdekelte a térség fejlesztése, az egyébként is visszamaradott vidék mindig is Jugoszlávia legszegényebb régiója volt, és központja lett az Ázsia felől érkező drogcsempészetnek. Milosevics egyik első intézkedése volt a koszovói autonómia eltörlése, ami tovább élezte az ellentéteket.

A boszniai háború idején kevésbé látványosan, de folyamatosan nőtt a feszültség Belgrád és Koszovó között. Az albánok Ibrahim Rugova vezetésével passzív ellenállási mozgalmat indítottak: bojkottálták a jugoszláv intézményeket, és senki által soha el nem ismert párhuzamos intézményrendszert vezettek be. 1992-ben és 1998-ban például elnökválasztást is tartottak, amit Jugoszlávia sohasem fogadott el. A győztes mindkétszer Ibrahim Rugova lett.

A koszovói konfliktus 1998-ben sülyedt polgárháborúba, amikor a Koszovói Felszabadítási Hadsereg nevű szervezet megkísérelte átvenni a régió irányítását. Milosevics katonai megtorló akcióval válaszolt: a jugoszláv hadsereg megkezdte a koszovói albánok kiűzését a tartományból. A véres pogromokkal kísért jugoszláv beavatkozás több százezer civil meneküléséhez vezetett. Kilátástalan körülmények között közel háromezren menekültek Macedóniába, ahol már akkor ellenséges volt az albánok és a macedónok közötti viszony, illetve sokan menekültek a szegény Albániába. [14]

Az USA vezetésével a NATO 1999 márciusában avatkozott közbe katonai erővel. Előtte Rambouilletben megpróbálták tűzszünetre bírni a harcolókat, de a béketervet csak az albánok írták alá. A légitámadások elsősorban Szerbiát érintettek: néhány hét alatt teljesen tönkretették a jugoszláv hadsereg hátszágát. A NATO megsemmisítette a hidakat, gyárakat, katonai középületeket egész Szerbiában. A támadás 11. hetében, június elején a jugoszláv hadsereg kapitulált: megkezdődött Koszovó nemzetközi megszállása, és az albán menekültek elindulhattak hazafelé. A támadások hatására az 1999. június 9-én megkötött Katonai-Technikai Megállapodás alapján kivonták a jugoszláv erőket Koszovóból. A bosszútól tartó koszovói szerbek kálváriája viszont ekkor kezdődött. A vesztes háború hozzájárult Milosevics bukásához.

Az ENSZ megszállási övezetekre osztotta Koszovót, a rendőri és határvédelmi feladatokat is külföldi katonák látják el. Amikor Macedóniában is kitört a háború az ottani albán kisebbség és a macedón többség között, akkor az ENSZ Koszovó határáig

visszaengedte a jugoszláv csapatokat, és azzal vádolta a koszovói albánokat, hogy ők támogatják a macedóniai fegyveres akciókat.

Az ENSZ Biztonsági Tanács 1244. számú határozatában foglaltak alapján megkezdődhetett a békés rendezés. Kezdetét vette a NATO-vezetésű KFOR erők békekikényszerítő művelete, kiegészítve a NATO országokat más, nem-NATO közreműködőkkel. Összességében a június 20-i teljes szerb kivonulás után 50 000 fővel, 39 ország közreműködésével megalakult a KFOR.

A KFOR békefenntartó műveletben való magyar részvétel kezdetét jelentette, amikor a Magyar Köztársaság Országgyűlése határozatokban döntött: befogadó nemzeti támogatással és a csapatok biztosításával járul hozzá a koszovói válság rendezéséhez.

A befogadó nemzeti támogatás során a Magyar Köztársaság a szövetségesek rendelkezésére bocsátotta a magyar légerőt a műveletek előkészítéséhez és végrehajtásához, engedélyezte a szükséges repülőterek használatát (Taszár, Ferihegy-1, Kecskemét, Pápa), a közúti, vasúti mozgásokat, a nemzetgazdasági erőforrások szabad kapacitásait és a Magyar Honvédség alárendeltségébe tartozó egészségügyi létesítményeket.

Albánia

Albániai Béketámogató Erők (AFOR³⁸) NATO Misszió (1999. április – 1999. szeptember)

Az AFOR a koszovói menekültek ellátására és védelmére létrehozott erő volt. A menekültek számára elengedhetetlen humanitárius-egészségügyi segítségnyújtás érdekében a NATO Macedóniába telepítette ezen feladat ellátására szolgáló erőit, amelyből a Magyar Honvédség is részt vállalt.

Macedónia

Fegyverbegyűjtés Macedóniában

A macedón-albán fegyverszünet megkötése után a NATO 3.500 fős nemzetközi köteléket hozott létre az albán felkelők fegyvereinek begyűjtésére. Az OEH Operations Essential Harvest elnevezésű NATO-hadműveletben Magyarország is részt vett: 2001.

³⁸ AFOR – Albanian Forces

szeptember elején 34 fős polgári csoport utazott ki. Feladatuk a szövetséges erőknek önkéntesen beszo­l­gáltatott fegyverek megsemmisítése volt.

2002. december 16-tól a NATO új misszió indításával támogatta Macedóniát. A katonai erők feladata a nemzetközi megfigyelők munkájának támogatása és biztonságuk szavatolása és a kormány munkáját segítette a biztonságos környezet fenntartásában.

Irak

NATO Iraki Kiképző és Tanácsadói Misszió

Az isztambuli csúcstalálkozón a NATO-tagállamok megállapodtak abban, hogy az iraki kormány kérésével és az ENSZ BT határozatával összhangban segítik Irakot biztonsági erők kiképzésében. A NATO Észak-atlanti Tanácsának 2004. július 30-án hozott döntése alapján létrehozták a NATO Kiképzést Előkészítő Misszióját, amelynek neve a 2004. december 16-i Activation Order³⁹ kiadásával NTM-I NATO Training Mission in Iraq (NATO Iraki Kiképzési Missziója) névre változott. [11]

A magyar kormány a NATO Iraki Kiképzési Missziójában történő magyar katonai részvételt illetően határozatban járult hozzá ahhoz, hogy a Magyar Honvédség 150 fővel (ebből 30 törzstiszt és kiképző) lsson el őrzés-védelmi, járőrözési, kiképzési ezekkel kapcsolatos feladatokat. A Magyar Köztársaság az iraki kiképzési misszióban 18 törzsbeosztású és kiképzőtiszttel vett részt.

A kiképzőmisszió átalakításának következtében utóbb csökkentették a magyar katonák létszámát, a Magyar Köztársaság 2009 óta a 2011. szeptember 15-i misszió befejezésig 3 fővel volt jelen a bagdadi kiképző-parancsnokságon.

Afganisztán, OEF Operations Enduring Freedom⁴⁰ / ISAF International Security Assistance Force⁴¹

A 2001. szeptember 11-én elkövetett terrortámadások nyomán a világ békéjének és biztonságának legfőbb veszélyforrásává a nemzetközi terrorizmus vált. Az ENSZ BT 2001. szeptember 12-én az 1368. számú határozatában kimondta, hogy a támadásokat a nemzetközi béke és biztonság elleni fenyegetésként értékelte.

³⁹ Aktivizáló parancs

⁴⁰ OEF: Tartós Szabadság Hadművelet

⁴¹ ISAF: Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő

A terrorcselekményeket elszenvedő Amerikai Egyesült Államok 2001 októberében elindította az OEF hadműveletet Afganisztánban, mely a nemzetközi szintén fellépő terrorizmus felszámolására irányult. Információk szerint az Afganisztánban jelen lévő, Omar mollah vezette tálib rendszer közvetve és közvetlenül is aktívan támogatta a terroristák akcióit.

Ezzel egyidejűleg az ENSZ megkezdte azon előkészítő tevékenységét, mely a tálib rezsim alól felszabaduló új, demokratikus afgán állam létrehozására irányult. Ennek nyomán 2001. november 14-én az ENSZ BT értekezletén döntés született az ideiglenes afgán kormány felállításáról, amelyet hat hónap után a hivatalosan megerősített átmeneti kormány váltott fel. A határozat megvalósítása érdekében az ENSZ felszólította a tagországokat, hogy a tálib uralom alól felszabadított területeken támogassák a biztonsági intézkedéseket. Először 2001. december 06-án, a bonni tárgyaláson hangzott el az ISAF megnevezés.

Az ISAF misszió létrehozását az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2001. december 20-án az 1386. számú határozatával döntötte el. Az ISAF hivatalosan 2002. február 10-én kezdte meg működését Afganisztánban. Az ISAF misszió irányítását 2003. augusztus 11-én hivatalosan átvette a NATO.

Jelenleg az ISAF misszióban résztvevő 48 ország összesen közel 140 ezer katonája teljesít szolgálatot, különböző szervezeti elemekben, eltérő állomáshelyeken. A nemzetközi erők elsődleges feladata az afgán kormányzat részére segítségnyújtás Afganisztán újjáépítésében, valamint a béke és biztonság megteremtésében.

Az ISAF politikai irányítását a NATO Észak-Atlanti Tanács látja el. A NATO NAC irányelvei alapján a stratégiai szintű irányításért a NATO Műveleti Parancsnoksága (*Allied Command Operations – Mons*), míg a közvetlen műveleti vezetésért a brunssumi Összhaderőnemi Parancsnokság (*JFC B*) a felelős. Az ISAF parancsnoksága Kabulban található, alárendeltségébe 2010 júliusáig öt, majd napjainkban már hat regionális parancsnokság tartozik.

A NATO afganisztáni missziója alapvetően öt fázisra osztható. Az első és második fázis, amely a feladat végrehajtására történő felkészülést az erők kitelepítését, az erők műveleti területen történt szétagolását jelentette, 2006 októberére a keleti szektor átvételekor befejeződött. A harmadik az úgynevezett stabilizációs fázis, amely a jelenlegi

előrejelzések alapján még hosszú évekig elhúzódhat. A NATO stratégiai céljainak elérése után következhet a negyedik, az úgynevezett átmeneti fázis: néhány tartományban próbaképpen már megkezdődött az ellenőrzési jogkör átadása az afgán biztonsági erők részére, (például az északi Mazar-e Sharifban), majd a feladat befejezéseként az erők visszatelepítése.

Összegzés:

A NATO (amelyet valaha a hidegháborús szembenállás hívott életre) elmúlt 20 éves tevékenységét értékelve kijelenthető, hogy a NATO az új kihívásokra reagálva folyamatosan átalakul és megújul. Az észak-atlanti szövetség nemcsak katonai rend, hanem érdekközösség is egyben. A szövetség ereje biztosítja a tagállamok számára a fejlődéshez nélkülözhetetlen biztonságot. *„A NATO a világtörténelem legnagyobb, legerősebb és legsikeresebb katonai szövetsége” – mondta Hende Csaba honvédelmi miniszter a fentebb már említett, 2011. október 13-i konferencián.*

Napjainkban olyan modern kihívásokkal kell szembenéznie a NATO-nak, mint a terrrorszervezetek által folytatott aszimmetrikus hadviselés, a kiberterrorizmus vagy a kábítószer-kereskedelem. Mindezzel együtt tény, hogy önmagában a szervezet nem képes a nemzetközi válságok tartós rendezésére.

1.5 Az Európai Unió (EU) válságkezelési missziói

Az Európai Unió történelmi gyökerei a második világháborúig nyúlnak vissza. Az európai integráció ötletét - hogy többé ne történhessen meg hasonló öldöklés és rombolás - először Robert Schuman, francia külügyminiszter vetette fel beszédében, az ún. Schuman Deklarációban, 1950. május 9-én. [28] Azóta ezt a napot az Európai Unió „születésnapjaként” ünnepeljük. Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz.

Az EU polgári és katonai válságkezelés jellemzői:

Az EU deklarálta, nem akar mini-NATO lenni, nem tekinti magát katonai szervezetnek, mivel ars poeticája szerint a biztonságot nem lehet pusztán katonai eszközökkel megteremteni, fenntartani. A nemzetközi biztonságot fenyegető veszélyek (terrorizmus, etnikai konfliktusok, kudarc-államok, tömegpusztító fegyverek terjedése,

globális felmelegedés, stb.) között, az ellenük való fellépés szempontjából, nem állít fel prioritási sorrendet. A problémákat nem egyedül kívánja megoldani, a partnerségeket szükségszerűnek tartja a nemzetközi válságmegelőzésben- és kezelésben. Még katonai eszközök használata esetén is a válságmegelőzésre, illetve a fegyveres konfliktus lezárulását követő stabilizációs és újjáépítési tevékenységre helyezi a hangsúlyt.

Az EU a nemzetközi biztonság és stabilitás megteremtésére, illetve megőrzésére irányuló két fontos hozzáadott értékkel bír:

- A jelentős saját társadalmi támogatottságából és nemzetközi hitelességéből fakadó nagyfokú legitimitás; az EU lakosságának túlnyomó része az Uniót az eddigieknél fajsúlyosabb kül- és biztonságpolitikai szerepben kívánja látni;
- A rendelkezésére álló válságmegelőző és válságkezelő eszközök széles választéka és nagyfokú komplexitása.

Válságkezelési feladatok:

- Humanitárius és mentési műveletek,
- Békefenntartás,
- Harci feladatok a válságkezelésben, beleértve a békekikényszerítést,
- Közös leszerelési műveletek,
- Biztonsági szektor reformja (SSR Security Sector Reforms),
- Harmadik országok támogatása a terrorizmus elleni harcban.

4. ábra: Az EU békeműveleteinek térképe

(Forrás: http://ec.europa.eu/echo/sitemap_en.htm. Letöltés: 2011. január 19.)

EU missziók Bosznia-Hercegovinában, Afganisztánban, Ugandában:

2004. december 2-án került sor az addigi NATO-vezetésű (IFOR/SFOR) műveletek felelősségének átadására Bosznia-Hercegovinában az EU kijelölt erői részére, EUFOR ALTHEA műveletként.

Az Európai Unió 2009. évi döntése értelmében a szomáliai kalóztámadások elleni hatékony fellépés érdekében EU-kiképzési misszió kezdődött szomáliai katonák számára 2010. április 20-tól Ugandában, amely műveletben kiképző-csoporttal a Magyar Honvédség is részt vesz.

Az EU felvállalta afgán rendőrök kiképzését, mely misszió keretében magyar rendőrök tevékenykednek Baghlan tartományban, a Magyar Honvédség Tartományi Újjáépítési Csoportja bázisát és támogatását felhasználva.

Az Európai Unió Tanácsa kifejezte az Európai Unió elkötelezettségét arra, hogy elősegítse a leszerelést és a WMD⁴² tömegpusztító fegyverek non-prolifерációját, a

⁴² WMD: Weapons of Mass Destruction

fegyverzetellenőrzés támogatását, a létrejött megállapodások végrehajtását és az exportellenőrzés megerősítését.

A következőkben elemzek néhány ENSZ mandátumú, EU-vezetésű békemissziót:

A Balkánon:

- Bosznia-Hercegovina: **EUPM** (*EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina, az EU rendőri missziója Bosznia-Hercegovinában*). Elsődleges célja a boszniai rendőrségi reform előmozdítása és a helyi rendőri erők fejlesztése a szervezett bűnözés elleni harc hatékonyságának növelése érdekében. Az EUPM a bosznia-hercegovinai komplex nemzetközi és EU jelenlét integráns eleme, a misszió jövőjét – a 2011. végi bezárásra vonatkozó tervektől függetlenül – erősen meghatározza a politikai helyzet, a nemzetközi és EU-s szerepvállalás alakulása.
- Koszovó: **EULEX Kosovo** (*European Union Rule of Law Mission in Kosovo, az Európai Unió koszovói jogállamisági missziója*). A Tanács 2008. február 16-i döntésének megfelelően került sor a misszió megindítására, amely Koszovóban fokozatosan átvette az ENSZ ottani közigazgatási missziójának meghatározott feladatait. A rendőri, vám- és igazságügyi komponensekkel rendelkező művelet mintegy 2800 fővel működik (1700 nemzetközi és 1100 helyi alkalmazottal).
- *EUFOR Althea Misszió, Bosznia-Hercegovina, Szarajevó*; A NATO-tól átvett feladatrendszer végrehajtása érdekében az EU Erők részeként az MH EUFOR Kontingens kétszázadnyi erővel és törzstisztekkel vesz részt a misszióban.
- *EU szerepvállalása Macedóniában*: 2003. március 31-ével vette kezdetét az EU katonai jelenléte Macedóniában. A művelet NATO-EU együttműködésen alapult, 13 EU-tag és 14 nem EU-tag nemzet közreműködésével. Feladata egy olyan demokratikus, önállóan működő ország kialakítása, ahol a nemzetközi jelenlét nem szükséges a biztonság fenntartásához. A misszió 2003. december 15-én befejezte tevékenységét.

A Dél-Kaukázusban:

- Grúzia: **EUMM Georgia** (*EU Monitoring Mission in Georgia, az EU grúziai civil megfigyelő missziója*) A 2008. október 1-je óta működő missziót a tagállamok az EU

történetében példátlan gyorsasággal telepítették. Feladatául a stabilizálást: a béke-megállapodás teljes körű betartásán alapuló stabilizációs folyamat megfigyelését; a normalizálást: a jogállamiságon és a megfelelő közrenden alapuló polgári kormányzás helyreállításával kapcsolatos helyzet megfigyelését; a bizalomépítést: a feszültségek csökkentéséhez hozzájáruló összekötő tevékenység, a felek közötti kapcsolatfelvétel megkönnyítését; illetve az európai politikai döntéshozók tájékoztatásához, valamint az EU jövőbeni feladatvállalásaihoz való hozzájárulást jelölték meg. Az EUMM az ENSZ (UNOMIG) és az EBESZ grúziai missziójának kivonását követően egyedüli nemzetközi szereplőként maradt a térségben, amelynek az egész országra kiterjed a mandátuma, ám ennek ellenére a gyakorlatban akadályokba ütközik a szakadár területekre való bejutás. Az EUMM mandátuma 2011. szeptember 15-ig szólt, hosszabbítása folyamatban.

A Közel-Keleten:

- Palesztin Nemzeti Hatóság: **EUPOL COPPS** (*EU Police Mission in the Palestinian Territories, az EU palesztin területeken működő rendőrségi missziója*). A misszió 2006. január 1-jén kezdte meg tevékenységét Ramallahban, 3 évre szóló mandátummal, amelyet 2011. december 31-ig meghosszabbítottak. Célja egy működőképes, hatékony palesztin rendőrség létrehozásának segítése tanácsadói tevékenységgel. 41 uniós szakértő dolgozik a helyszínen.

- Palesztin Nemzeti Hatóság: **EU BAM Rafah** (*EU Border Assistance Mission at Rafah Crossing Point in the Palestinian Territories, az EU rafahi határellenőrzést támogató missziója*). A misszió 2005. november 24-én indult, mandátumát 2011. május 24-ig meghosszabbították, célja megfigyelői feladatok ellátása a gázai övezet és Egyiptom közötti nemzetközi határátkelő-helyen. Az általános biztonsági helyzet romlása miatt a rafahi határátkelőhely 2007. június közepe óta (a Hamasz hatalomátvétele a gázai övezet felett) nem működik, ekkor az EUBAM Rafah misszió működését is felfüggesztették, létszámát lecsökkentették. A misszió új feladatként szerepet vállal az EUPOL COPPS tevékenységének segítésében 27 fővel.

- Irak: **EUJUST LEX** (*EU Integrated Rule of Law Mission for Iraq, az EU Irakra irányuló jogállamisági missziója*). A 2005. július 1-jén felállított, Irakra irányuló (Brüsszelben és a tagállami fővárosokban működő) misszió a jogállamiság

megerősítésével foglalkozik, ezen belül magas beosztású igazságügyi tisztviselők, rendőrtisztek, büntetés-végrehajtási szakemberek képzését végzi.

Ázsiában:

- Afganisztán: **EUPOL Afghanistan** (*EU Police Mission in Afghanistan, az EU Rendőri Missziója Afganisztánban*). A 2007. június 15-én 3 éves időtartamra indított EUPOL Afghanistan fő feladata egy hatékonyan működő afgán rendőrség felállításának támogatása, a közigazgatás-építés és ezáltal a jogállamiság erősítése. Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumtól, majd a Belügyminisztériumtól az EUPOL-A (European Union Police Mission in Afghanistan) állományába vezényelt magyar rendőrök vezetésével zajlott, illetve zajlik az afgán rendfenntartó erők képzése Pol-e Khomriban. A Tartományi Műveleti Koordinációs Központ vezetőinek képzését a magyar rendőrök az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Támogató Programjának keretében hajtják végre.

Afrikában:

- Kongói Demokratikus Köztársaság: **EUPOL RD Congo** (*EU Police Mission in the DR of the Congo, az EU kongói rendőri missziója*). A tevékenységét 2007. július 1-jén megkezdett misszió a biztonsági szektor reformjának keretén belül a rendőrség, illetve az igazságügy átalakításának segítéséért felelős, 53 szakértővel működik. A misszió mandátumát 2012. szeptember 30-ig meghosszabbították

- Kongói Demokratikus Köztársaság: **EUSEC RD Congo** (*EU Security Sector Reform Mission in the Democratic Republic of the Congo, az EU a biztonsági szektor átalakítását segítő missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban*). A Kongói Demokratikus Köztársaságban 2005. június 8-án felállított misszió célja a kongói hadsereg reformjának segítése közel 60 fő uniós szakértővel. A misszió mandátumát 2012. szeptember 30-ig meghosszabbították.

- Szomália: **EUNAVFOR Atalanta** (*EU Naval Operation in the Somali Republic, az EU szomáliai katonai tengeri művelete*) az EU történetének első haditengerészeti művelete, amely 2008. december 8-án indult el, és jelenleg mintegy 1.200 fővel, 13 hadihajóval és 3 felderítő repülőgéppel működik. A katonai művelet célja az ENSZ Élelmezési

Világprogramban részt vevő hajók, valamint a Szomália partjainál hajózó, kalóztámadások által veszélyeztetett (kereskedelmi) hajók védelméhez történő hozzájárulás. A műveletet eredetileg 1 évre indították, de a Tanács 2012 decemberéig meghosszabbította mandátumát.

- Szomália: **EUTM Somalia** (European Union Training Mission in Somalia, az EU szomáliai kiképző művelete). A Szomália partjainál folyó kalózkodás és a belső biztonsági helyzet közti összefüggés vitathatatlan, ezért a válság megoldásához átfogó megközelítés szükséges. Az EU 2010. április 7-én indította a szomáliai biztonsági erők kiképzésére irányuló műveletét, a kiképző tevékenység május elején megkezdődött. Az ugandai helyszínű művelet keretében egy év (2x6 hónap) alatt 2x1.000 fős szomáliai csoport alapkiképzését az ugandaiak végzik, az EU ehhez járul hozzá modul rendszerű, speciális képzéssel.

Összegzés:

„Minden évtizednek megvan a maga biztonságpolitikai kihívása a NATO és az EU számára. A nyolcvanas években ez a kelet-nyugati közeledés volt, a kilencvenes években a balkáni béketeremtés, jelenleg pedig az észak-atlanti és európai érték és érdekközösség számára globális szempontok miatt fontos térségek, ezek közül kiemelten Afganisztán stabilizálása. ” – *Bali József, a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai szakállamtitkára a 2007 őszén 'A NATO és az EU szerepvállalása Afganisztánban, különös tekintettel a magyar vezetésű PRT⁴³ tevékenységére' című konferencián ezzel az összeggel jellemezte korunk kihívásait.* [5]

Értékelésként hozzáteszem: az Európai Unió válságkezelési tapasztalatai időben még rövid múlttal rendelkeznek, s a tagállamok más szervezetekben való halmozott részvétele okán is - sajnos - valós a gyakran emlegetett „papírtigris”-képessége.

⁴³ PRT – Provincial Reconstruction Team, Tartományi Újjáépítési Csoport

1.6 Az Afrikai Unió (AU) rendteremtő és békekikényszerítő missziói

Az Afrikai Uniót 2002. július 9-10-én a dél-afrikai Durbanban tartott, afrikai államok vezetőinek csúcstalálkozóján alapították meg azzal az elsődleges feladattal, hogy az Afrikai Egységszervezet (AESZ) utódként küzdjön a szegénység ellen és segítse elő az emberi jogok biztosítását az egész kontinensen. Az Afrikai Uniónak 55 tagja van, ami azt jelenti, hogy gyakorlatilag az összes afrikai államot tömöríti a szervezet. Székhelye Etiópiában, Addisz-Abeában van.

Az Afrikai Unió közvetlen előzménye a NEPAD (The New Partnership for Africa's Development), azaz az Új Partnerség Afrika Fejlődéséért politikai és gazdasági program, mely Algéria, Egyiptom, Nigéria, Szenegál és a Dél-Afrikai Köztársaság elnökeinek közös kezdeményezéseképpen jött létre. Célja az volt, hogy biztosítsa a demokráciát, a stabilitást, a jó kormányzást, a gazdasági fejlődés ösztönzését és az emberi jogokat az egész afrikai kontinensen. Az Afrikai Unió előzményének az ún. afrikai egységtörekvések tekinthetők, melyek során bizonyos szervezetek, mozgalmak és különféle ideológiák az afrikai népek egységét tűzték ki fő céljuknak.

Az afrikai egység gondolata a pán-afrikanizmus XIX. századi és XX. század eleji térnyerésével, afrikaiak védelméért és képviselőjében rendezett konferenciáival nyert teret és az angolul, valamint franciául beszélő, városi értelmiségi feketék mozgalmává szélesedett. Ők igyekeztek megteremteni a kapcsolatot az Amerikába rabszolgaként behurcolt feketék leszármazottai és az Afrikában élő feketék között.

Az Afrikai Egységszervezet (AESZ) 1963-as megalakítása azért tekinthető mérföldkőnek az afrikai egységtörekvések tekintetében, mert alapokmánya kimondta, hogy az addigi, afrikai egység megteremtését célul kitűző államközi együttműködések vagy feloszlanak, vagy beolvadnak az AESZ-be. Ettől kezdve minden, ami az egységtörekvésekkel kapcsolatos volt, az AESZ hatáskörébe tartozott.

Az AESZ fő céljai a következők voltak: (Az ENSZ-alapokmánnyal való bármiféle hasonlóság nem a véletlen műve)

- Afrikai államok egységének és szolidaritásának megteremtése,
- Szuverenitás,
- Területi integritás,

- Függetlenség elvének védelme,
- Gyarmatosítás bármilyen formájának felszámolása,
- Tagállamok közötti politikai, gazdasági, diplomáciai, védelmi, kulturális együttműködés erősítése.

A szervezet kihívója az OCAM (Oficina del Comisionado de Asuntos Municipales) szervezet volt, amely 1965-ben ismét politikai szervezetté alakult, és az 1974-es megszűnéséig végig kitartott amellett, hogy az AESZ nem képes hatékonyan képviselni minden afrikai államot.

Az Afrikai Unió előzményeként fontos szót ejteni az ún. gazdasági egységtörekvésekről, hiszen maga az Afrikai Unió egy gazdasági és politikai egységtörekvéseket megvalósítani szándékozó szervezet. Az azonos gazdasági érdekeltségű afrikai államok a politikai egységtörekvésekkel párhuzamosan igyekeztek gazdasági tevékenységeiket összehangolni.

2000. július 10-12-i lomói AESZ-csúcstalálkozó elfogadta és jóváhagyta az Afrikai Unió alapító okiratát. A 2001-es lusakai AESZ közgyűlésen vázolták fel és fogadták el az Afrikai Unió létrehozásának menetrendjét.

Az Afrikai Unió alapelvei és céljai

Az Afrikai Unió alapokmányának első és harmadik cikke tartalmazza a szervezet alapelveit. Ezek a következők:

1. Az afrikai államok közötti egység és szolidaritás elősegítése,
2. Az afrikai államok közötti együttműködés fokozásával és koordinálásával el kell érni, hogy az afrikai népek életszínvonala emelkedjen,
3. Tagállamok szuverenitásának, területi integritásának és függetlenségének megvédése,
4. Afrikai kolonializmus minden formájának eltörlése,
5. Nemzetközi együttműködés fokozása.

Ezek az alapelvek a következő célokat kívánják megvalósítani:

- Tagállamok közötti diplomáciai, és politikai kapcsolatok erősödése,
- Szállítás és kommunikáció területén a gazdasági együttműködés javítása,

- Hatékony együttműködés az egészségügy és az élelmezés területén,
- Tudományos és technikai együttműködés elősegítése és kiterjesztése szélesebb területekre,
- Honvédelem és belbiztonság területén erősödjön a tagállamok közötti együttműködés és koordináció.

E célok megvalósításánál a szervezet külön fontosságot tulajdonít az el nem kötelezettségnek.

Az Afrikai Unió szerepe a konfliktusok megoldásában

Remélhetőleg az Afrikai Uniónak nagyobb sikere lesz a konfliktusok megoldásában és kezelésében, mint elődjének, az Afrikai Egységsszervezetnek, mely a 60-as, 70-es években nem volt képes megakadályozni Afrika területén a fegyveres összetűzéseket és háborúkat. Legfontosabb szerepe talán a dél-afrikai apartheid rendszer elleni küzdelemben volt.

Az apartheid rendszer elleni fellépéseket az ENSZ-közügyülés is nyomon kísérte, és az AESZ élenjáró államai, mint pl. Tanzánia jelentős politikai támogatást is nyújtottak és segítettek megoldani a dél-afrikai menekültek kérdését is.

Az EASZ több válságot is átélt fennállása folyamán és gyengesége több afrikai konfliktus kapcsán is érezhető volt.

Utódjának, az Afrikai Uniónak meg kell küzdenie a törzsi és polgárháborúk, az emberi jogok semmibe vétele, a betegségek, az éhínség, a nyomor, a szárazság, a sivatagosodás és az írástudatlanság által jelentett kihívásokkal.

Az Afrikai Unió eddigi legnagyobb feladata a darfuri válság megfékezése volt.

Az Afrikai Unió Szudáni Missziója (AMIS) 2004-ben alakult meg 150 katonával, és a szudáni kormány beleegyezésével kezdte meg tevékenységét Darfurban. Ehhez az ENSZ Biztonsági Tanácsa is hozzájárult az 1564. számú határozatával. A misszió létszámát 2005 végére ugyan 7000 főre növelték, ám még ez a szám is rendkívül kevés volt, tekintettel arra, hogy Darfur területe megközelítőleg akkora, mint Franciaország. A missziónak eredetileg az ENSZ Szudáni Missziójával kellett volna együttműködnie, de a kartumi kormány 2006-ban nem járult hozzá ahhoz, hogy a 20 000 fős ENSZ-békemisszió megkezdje működését Darfur területén. Az Afrikai Unió Szudáni missziója volt sokáig az

egyetlen fegyveres békefenntartó alakulat Darfurban, de nem volt képes hatékonyan kezelni a konfliktust.

2007 májusára az AMIS az összeomlás szélére került, miután megöltek hét békefenntartót és a békefenntartó katonák több havi zsoldját nem fizették ki. Ugyanakkor Ruanda és Szenegál is bejelentette, hogy kivonja békefenntartóit a térségből, ha az ENSZ-tagállamok nem veszik ki részüket a békefenntartásból és ellátásból. Végül 2007. december 31-től az ENSZ Biztonsági Tanács 1769. számú határozata értelmében az UNAMID (United Nations Mission In Darfur) vette az AMIS feladatait. Az AMIS tevékenysége nem nevezhető sikeresnek.

Az Afrikai Unió AMISOM (African Union Mission to Somalia) néven egy közel 5.000 fős békefenntartó erőt állomásoztat jelenleg Szomáliában, ahol a központi kormányzat és az iszlám ellenállók közötti konfliktust próbálják kezelni. Jelenleg öt afrikai ország (Uganda, Nigéria, Ghána, Malawi és Burundi) katonái vesznek részt a műveletben. Az AMISOM összetételét és felépítését a burundi polgárháborút lezáró tűzszüneti egyezmény ellenőrzését ellátó Afrikai Unió Burundi Missziójáról (AMIB) mintázták.

Miközben tapasztalhattuk, hogy az Afrika Unió és a szervezet öt gyorsreagálású készenléti dandárja kevés sikerrel harcolt az elmúlt évek során a kontinens válságaival és háborúival, voltak nagyratörő tervek Afrikában, a legmagasabb szinten, amelyek egységes Afrikáról, s gyors afrikai válságkezelésekről terveztek és nyilatkoztak. Mint például az AU egyik dicső volt vezetője, a ma már földönfutó líbiai vezető, M. Kadhafi elnök tette ezt.

Kadhafi AU-tervei és a 2011. nyári valóság

Közös pénzt, közös útlevelet, közös hadsereget vizionált Afrikának Moammer el-Kadhafi líbiai államfő, amikor nem is olyan régen még az Afrikai Unió elnökévé is kinevezték Líbia volt államfőjét. Kadhafi megválasztása sokakban támasztott kétségeket. Igaz ugyan, hogy ő volt az Afrikai Unió egyik alapítója és a legesélyesebb jelölt, csak hogy a szervezetet azelőtt sokkal demokratikusabb országok vezetői - Tanzánia, Ghána, Nigéria elnöke - irányították.

Kadhafi az afrikai egység nagy híve volt, aki az egész kontinens egyesítését szorgalmazta. Többször is felhozta a közös pénz, a közös útlevél, a közös hadsereg gondolatát. Beiktatásakor azt ígérte, az ügyről szavazást is kezdeményez az

uniókövetkező csúcstalálkozóján. A gondolatot az afrikai vezetők többsége ma sem veti el, ám megvalósításának üteméről másként gondolkodnak.

A 2011. évi afrikai generációváltással egy egész gárdányi meghatározó demokratikus vagy diktatórikus államfő távozott a közelmúltban, és a helyükre érkező friss vezetők egyike sem rendelkezik a régiek befolyásával és diplomáciai súlyával.

Az Afrikai Unió 2011 augusztusában még nem ismerte el a líbiai felkelők politikai szervét, az Átmeneti Nemzeti Tanácsot sem, mert a katonai helyzetet túl ingatagnak ítéli. A Líbiát majdnem 42 éven át irányító Kadhafi ezredes halálával véget ért egy diktatórikus korszak Líbiában, ám azokkal értek egyet, akik ettől a változástól még látják: a törzsek közötti hatalmi torzsalakodás csak most kezdődik, a térségi terrorista szervezetek harcba szállnak a nemzetközi elismerést szerzett új kinevezett kormányfővel, s a biztonsági helyzet még messze van a stabilnak nevezhetőtől. Algéria – amely egyszer sem követelte nyilvánosan, hogy Kadhafi távozzon a hatalomból – augusztus 27-én közölte: nem ismeri el a líbiai felkelők vezető testületét, az Átmeneti Nemzeti Tanácsot (ÁNT) a szomszédos ország legitim képviselőjének, amíg az új vezetés határozottan nem kötelezi el magát amellett, hogy felveszi a harcot az al-Kaida nemzetközi terroristahálózattal Észak-Afrikában.

2 A XXI. SZÁZADI GLOBÁLIS ÉS REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KÖRNYEZET TERMÉSZETI ÉS HUMÁN ALAPÚ VÁLTOZÁSAI, AZOK PROGNOZTIZÁLHATÓ HATÁSAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A természeti és a humán eredetű, azaz egyidőben egy adott térségben halmozottan jelentkező és ható válsághelyzetek komplex értékelése egyre sürgetőbb szükségszerűség.

2.1 Tartósan megoldatlan válságok, konfliktusok.

Válságövezetek élettér-háborúi a XXI. században a földért, a vízért, az élelemért:

- *A Balkánon Koszovó és Szerbia ismét fegyveres összecsapásokkal és áldozatokkal járó, 2011. júliusi határ- és vám konfliktusai, illetve a három-etnikumú Bosznia-Hercegovina daytoni sorskérdései; Karadzic, Gotovina, Mladic, Hadzic... Hága;*

- *A Közel-Keleten és Afrika szerte a több évtizedes hatalmi dinasztiák megdőlésének forradalmi folyamata és következményei; ENSZ által 2011 júliusában deklarált éhínség Szomáliában és térségében, 60 éve nem látott aszály, vízhiány... katasztrófák;*
- *Irakban az USA- vezette koalíciós erők kivonulása után jelentkező síita-szunnita vallási és az arab-kurd olajvita okozta erősödő konfrontációt jelző mind gyakoribb vérfürdők;*
- *Afganisztánban a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások után indított megtorló, majd válságkezelő, államépítő háború tömeges katonai és civil áldozatai; Oszama bin Laden likvidálása; az al-Kaida és a tálibok véres reakciói: növekvő ISAF-áldozatszámok, Karzai elnök testvérének, a főtanácsadójának, majd a volt elnöknek a meggyilkolása;*
- *A globalizációs kihívások és az élettér-háborúk a vízért, földért, élelemért; az emberi, tehát mesterséges (végtelen és szándékos) és a természeti eredetű (éghajlatváltozás) válságok élővilágunkat és a környezetünket egyaránt veszélyeztető, pusztító hatásainak láttelelei;*
- *A kilátástalan elszegényesedésből következő tömeges migráció, a fegyver-, szerv-, drogkereskedelem és a terrorizmus veszélyes összefonódásának jelei és eseményei.*

A XX. században és e századunk elmúlt évei során a fizika, biológia, kémia, számítástechnika területén elért eredmények gyökeresen megváltoztatták az életet: mára már rendelkezünk atomenergiával, magas technikai színvonalú számítógéppel, megnövekedett hektáronkénti hozamokat adó mezőgazdasággal, korszerű orvosi technikával és az emberi életet meghosszabbító gyógyszerekkel, tökéletesen automatizált ipari üzemekkel. [27]

Ugyanakkor az is tény, hogy a nagyon aszimmetrikusan alakult technikai fejlődés egyre inkább elszegényíti a harmadik világnak főleg a déli féltekén fekvő túlnépesedett országait, a fenntartható fejlődés XXI. századra meghirdetett programja, az 'Agenda 21' nehezen realizálható. A szegény országokban most lépnek át az első demográfiai fázisból (magas születési és halálozási arány) a másodikba (magas születési és alacsonyabb halálozási arány), s gyors népesedésnövekedés következett be. A világ népessége 2011 novemberére elérte a hét milliárdot, és várható, hogy harminc év múlva még ennél is akár három milliárddal több ember él majd a Földön.

De vajon csak a túlnépesedés az ok az elszegényesedésre? Ezekre az országokra (is) jellemzően óriási a korrupció, nem biztonságos az ivóvíz és a táplálék, nem foglalkoznak a környezet megóvásával, a környezetvédelmi vagy zöld technológia nem ismert fogalom, a lakosság döntő többsége írástudatlan, ugyanakkor általános az erőszak, a hadurak megfélemezhetetlen hatalma és uralma.

Az elmaradott országoknak elsősorban beruházásokat szolgáló pénzre, de elsősorban megfelelő oktatási rendszerre van szükségük. Ahhoz, hogy véglegesen megszabaduljanak az éhség fenyegetésétől, lakosaiknak el kell sajátítaniuk a modern agrotechnikát, meg kell akadályozniuk az ivóvíz szennyeződését, a termőföldjük erózióját, ugyanakkor a természetet, a szárazföldet és a folyókat meg kell tisztítani, el kell sajátítaniuk a korszerű ipari termelési módszereket, nekik is ki kell tudni használni az információs forradalom és globalizáció előnyeit. [37] Mit tesznek eközben a kizsákmányolásból és gyarmatosításból is megerősödött, meggazdagodott fejlett országok? A nemzetközi hozzáférhető kimutatások szerint a fejlett országok jelenleg évente a fegyverkezésre költött pénzük alig 7%-át, mintegy 55 milliárd dollárt fordítanak a harmadik világ megsegítésére.

Néhány évtizeden belül globális problémává válhat a vízkészletek szűkössége, a népesség növekedése, az éghajlatváltozás, a sokféle szennyezés és a pazarló felhasználás miatt. Az emberi fogyasztásra alkalmas vízmennyiség a Föld egyes pontjain igen csekély, sőt egyre kevesebb. A Föld felszínének 71 százalékát víz borítja. A rendelkezésre álló mennyiség csak látszólag hatalmas, mivel a vízkészletek 97,5 százaléka sós. A fennmaradó 2,5 százaléknyi édesvíz is hatalmas tömeget tesz ki, ennek valójában csak a töredéke hasznosítható. A túlnépesedés és a klímaváltozás még kiegyenlíthetlenebbé teszi a készletek eloszlását. A népesség növekedésével, az éghajlatváltozással, a globalizáció számos következményével, a sokasodó szennyezési bajokkal egyre közelebb sodródunk a fejlődés korlátaival.

Az ivóvízhiány az a világméretű jelenség, amikor az emberi társadalom édesvíz-igénye meghaladja a rendelkezésre álló mennyiséget. Afrikát és Dél-Ázsiát érinti a probléma mindenekelőtt. Az öntözés drasztikusan csökkenti a talajvíz szintjét, egyes borúlátó előrejelzések szerint nemsokára abszolút vízhiány várható 17 közel-keleti országban, valamint Dél-Afrikában, Pakisztánban, India nyugati és déli részén, illetve Észak-Kínában. Az előrejelzések szerint 2020-ra 75-250 millió afrikai szenved majd

vízhiányban. Milyen mértékű népvándorláshoz vezet mindez? Egyre több ember egyre több vizet fogyaszt, ami a szennyezéssel és a klímaváltozással együtt a vízhiányhoz vezet.

A vízhiány nemcsak azért fenyeget, mert egyre több vizet isznak meg vagy mosakodnak el az emberek, hanem mert egyre többet igényel majd a mind több embert kiszolgáló mezőgazdaság és ipar is. *Míg a szennyezés a vízminőséget, az egyre bővülő fogyasztás pedig a mennyiséget befolyásolja, a klímaváltozás a víz eloszlására hat.* Ez pedig már most sem igazságos. Ázsiában például a világ népességének 60 százaléka él, de csak a vízmennyiség 36 százaléka jut nekik. Az afrikai kontinensen minden idők egyik legnagyobb népességgrobbanása zajlik. Ez az élelmiszersegélyeknek, az orvosi ellátás hatalmas javulásának és az infrastrukturális technológiák kiépítésének köszönhető. Ennek ellenére nem nehéz belátni, hogy a népességnövekedés olyan gyors, hogy gyakorlatilag mindenből még több kellene.

És a fentiek eredménye? A világban jelenleg négy földrészen 14 ENSZ-mandátumú, ENSZ-vezetésű ('kéksisakos') békemisszió van folyamatban, amelyekben összesen több mint 125 000 fő katona, rendvédelmi és civil szakember vesz részt. Az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű válságreagáló műveletekben mintegy 170 000 fő vesz részt világszerte, a Balkántól (Koszovó) a közép-ázsiai (afganisztáni) hadszíntérig. Az EU 9 olyan ENSZ-mandátumú missziót irányít, amelyben katonák és rendvédelmi szakemberek dolgoznak; az EBESZ pedig elsősorban a Balkánon és a Kaukázusban igényli katonák és rendvédelmi szakemberek jelenlétét 7, ugyancsak ENSZ-mandátumú misszióban.

2.1.1 Európa, az ismétlődő válságokkal a Balkánon

„A titói Jugoszláviában a történeti alapon kialakult kölcsönös nemzeti sztereotípiák lényegében tovább éltek. A különböző nemzetek, nemzetiségek kölcsönösen megfogalmazták nemzeti önképüket, valamint a velük együtt élő közösségekről alkotott „értékítéleteiket”⁴⁴.

A balkáni válságok sora, Tito jugoszláv elnök halála után:

Bosznia-Hercegovina

Az 1990-es években a többnemzetiségű Jugoszláviát alkotó tagköztársaságok függetlenné válási törekvései, a szövetségből való kiválás fegyveres konfliktusokhoz

⁴⁴ Hajdú Zoltán: Etnikai összetétel, nemzeti konfliktusok. In: Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országokban. p.122.]

vezetett. Jugoszlávia felbomlását, a több évig tartó harcokat a daytoni béke-megállapodás zárta le 1995 végén, ezáltal felgyorsultak a délszláv válság békés rendezésére irányuló események. Az ENSZ BT jóváhagyta a boszniai béketeremtő/békefenntartó akciót, továbbá gondoskodott a nemzetközi erő létrehozásáról, melynek célja a béke megőrzése és a megállapodásban rögzített feladatok megvalósítása volt.

A bosznia-hercegovinai béketeremtő és békefenntartó akciót eredetileg az ENSZ BT 1031. számú határozatában hagyta jóvá, majd a BT 1033. számú határozata alapján a NATO vezetésével többnemzetiségű béke-megvalósító erőket (*IFOR*) hoztak létre, amelyek 1995. december 16-án kezdték meg tevékenységüket a daytoni megállapodás katonai intézkedéseinek foganatosítása, s ezáltal a délszláv (boszniai) válság békés rendezésének biztosítása érdekében.

A biztonsági helyzet normalizálódásával az ENSZ BT 1996. december 12-én elfogadta a 1088. számú határozatot, amely az IFOR jogutódjaként Stabilizációs Erőket (*SFOR*) hozott létre a béke megszilárdítása, a konfliktus utáni békeépítést célzó polgári közigazgatás mielőbbi visszaállítása érdekében. Az SFOR létszámát eredetileg 31 ezer főben határozták meg. Az SFOR-csapatok állományát a NATO-tagországon túl 20 nem-NATO tagállam katonái alkották, s a misszió létszáma 2002 végén kb. 12 000 fő, majd 2004-ben már csak 7 000 volt. Az SFOR-műveletet alapvetően sikeresnek minősítették a 2004. isztambuli NATO-csúcsértekezleten, ahol egyúttal hivatalosan bejelentették a misszió befejezését is 2004. december elejétől. Utódszervezete az EU által irányított EUFOR lett, amely 2004. december 2-től indította az *EUFOR Althea*-műveletet.

Koszovó

A koszovói válság előzményei a Balkánon, J.B. Tito⁴⁵ halálát követően

A nyolcvanas évek végén a Közép-Európán végigsöprő politikai változások szele elérte Jugoszlávia területét is, ahol a Tito halálát követő időszakban meggyengült,

⁴⁵ Josip Broz Tito a néhai Jugoszlávia elnöke 1892-ben született. 1914-ben besorozták az osztrák-magyar hadseregbe. Az első világháborúban orosz fogságba esett. Részt vett az orosz forradalomban 1917-ben. A spanyol polgárháborúban Tito lett a Dimitrov-zászlóalj parancsnoka. 1945 márciusában Tito lett a jugoszláv kormányfő. Létrehozta a Jugoszláv Szövetségi Szocialista Köztársaságot (Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Montenegró, Bosznia-Hercegovina és Macedónia egybevonásával). Josip Brozovich Tito 1980. május 4-én halt meg.

elsősorban szerb érdekeket érvényesítő központi hatalommal szemben felerősödtek a kisebbségben lévő horvát, szlovén, bosnyák nemzeti, etnikai érdekek.

Ennek megnyilvánulásaként először Koszovóban vonultak 1981-ben utcára az ott élő albánok, hogy önállóságuknak érvényt szerezzenek, követelve, hogy autonóm területből nyilvánítsák őket önálló tagköztársasággá. Ám a bevonuló jugoszláv néphadsereg katonái elfojtották az albán függetlenségért folyó törekvéseket. A központi hatalomtól való elszakadásra vonatkozó igények azonban tovább erősödtek, aminek következtében először Szlovénia, majd ezzel egy időben Horvátország is kinyilvánította a Jugoszláviától való elszakadási szándékát, 1991. június 25-én létrehozva az önálló Szlovéniát, illetve Horvátországot.

A belgrádi vezetés, élén Milosevics pártelnökkel, azonban fegyverrel válaszolt ezekre a törekvésekre, s a Jugoszláv Néphadsereg egységei összecsaptak az újonnan létrehozott szlovén állam erőivel. A tíz napig tartó konfliktusnak az Európai Közösség közvetítésével létrehozott brion konferencia vetett véget, amelyen a szlovének és a horvátok megállapodtak abban, hogy három hónapra visszavonják a függetlenségi moratóriumot, hogy ez idő alatt tárgyalásos úton rendezzék el az országuk jövőjével kapcsolatos kérdéseket. Mivel ez a törekvés az elkövetkező időszakban sem járt sikerrel, ezért Szlovénia október 7-én ismét életbe léptette a függetlenségi nyilatkozatot, majd hozzálátott újdonsült állama nemzetközi elismertetéséhez.

Horvátországnak azonban szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a béke csak akkor lesz fenntartható, ha lemondanak függetlenségi szándékukról. Ez pedig addigra már elfogadhatatlan volt a horvátok számára. A II. világháborút követően alig fél évszázaddal ismét lángba borult a Balkán, s kontinensünk legvéresebb polgárháborúja kezdődött meg, amelyet egy évvel később egy még kegyetlenebb követett Bosznia-Hercegovinában.

Humanitárius intervenció Koszovóban, 1999-ben

A délszláv válság a NATO erők (IFOR, SFOR) boszniai erőteljes jelenlétével sem ért véget 1995. december 20. után sem.

1999. elején az ismételt koszovói függetlenségi törekvések fegyveres harccá fajultak. Koszovóba bevonultak a Jugoszláv Néphadsereg egységei, illetve a helyi rendőrség alakulatai, ami arra kényszerítette a helyi albán lakosságot, hogy elmeneküljön az otthonából.

A humanitárius intervenció felmerülésének közvetlen indokoltsága:

A szerb központi hatalommal az önkéntesekből álló UCK, azaz a Koszovói Felszabadítási Hadsereg fegyveresei vették fel a harcot, hasonló polgárháborús helyzetet előidézve, mint amilyen korábban Horvátországban, illetve Boszniában volt. 1999. januártól kezdődően mintegy 800-900 ezer albán nemzetiségű keresett menedéket a szomszédos Macedóniában és Albániában, miközben az elhagyott falvakba, településekre szerb nemzetiségűeket telepített a belgrádi vezetés. Az etnikai tisztogatás tovább folytatódott, s ENSZ és más nemzetközi szervezetek tiltakozásai nem találtak meghallgatásra.

A NATO 1999. március 24-én légitámadásokat kezdett a koszovói szerb katonai célpontok ellen, illetve számos más, Jugoszlávia területén lévő stratégiai fontosságú célok ellen, hogy ezzel kényszerítse Szlobodán Milosevicset a koszovói fegyveres harcok beszüntetésére. A légitámadások során szinte minden olyan objektumot megsemmisítettek a NATO repülőgépei, amelyek hadászati szempontból jelentőséggel bírtak.

Ezzel egyidőben pedig arra is felkészült az észak-atlanti szervezet, hogy szükség esetén szárazföldi egységekkel is bevonuljon Koszovóba.

A humanitárius intervenció eredményessége:

A minimális veszteséggel járó, végrehajtott légitámadásoknak is köszönhetően sikerült azt elérnie a NATO-nak, hogy Koszovóból megkezdtek a jugoszláv fegyveres erők a kivonulást, lehetőséget biztosítva az albán menekülteknek a hazatérésre. Szlobodán Milosevics jugoszláv elnök június 3-án aláírta azt a béke-megállapodást, amelynek értelmében a szerbek kivonultak Koszovóból, s helyükre a NATO által vezetett KFOR egységei vonultak be, hogy a békeszerződés értelmében biztosítsák a hazatérést a menekülteknek, például a NATO albániai erők (AFOR) által Albániában humanitárius segítségnyújtásban részesített menekült-táborokból. Ilyen tábor volt a Durréstől alig 60 km-re lévő Hamalaj településen létrehozott és spanyol-magyar katona-egészségügyiek által működtetett tábor is, amely több mint 4 hónapon át biztosította a menekültek életben maradását.

Macedónia. Fegyverbegyűjtési hadművelet

A macedón-albán fegyverszünet megkötése után a NATO 3500 fős nemzetközi köteléket hozott létre az albán felkelők fegyvereinek begyűjtésére. Az Essential Harvest elnevezésű NATO-hadműveletben Magyarország is részt vett: 2001. szeptember elején 34 fős polgári csoport utazott ki. Feladatuk a szövetséges erőknek önkéntesen beszolgáltatott fegyveres megsemmisítése volt.

Az EU szerepvállalása Macedóniában

2003. március 31-ével vette kezdetét az EU katonai jelenléte Macedóniában. A művelet NATO-EU együttműködésen alapult, 13 EU-tag és 14 nem EU-tag nemzet közreműködésével. [30] Feladata egy olyan demokratikus, önállóan működő ország kialakítása volt, ahol a nemzetközi jelenlét nem szükséges a biztonság fenntartásához. A misszió 2003. december 15-én befejezte tevékenységét a térségben, 2004. január 31-ével felszámolták. A Magyar Honvédség a műveletben 40 fős felderítőszakasszal vett részt, valamint 2 főt delegált az EU- parancsnokság törzsébe.

Kérdés: Milyen fordulatot hozhat a Balkán népeinek életében és egymás iránti viselkedésében Karadzic, Gotovina, Mladic, majd most 2011 júliusában Hadzic elfogása és Hágába juttatása? Kétségtelenül segíthet a gyűlölködések enyhítésében, a lelki sebek lassú gyógyulásában, még ha ettől önmagában még az etnikai elhatárolódások nem is szűnnek meg. Azokat a reakciókat is meg lehet érteni, akik további, valamennyi érintett fél háborús bűnök elkövetésével vádolt vagy éppen meg sem vádolt, de felelős személyeinek bíróság elé állítását követelik.

A volt Jugoszlávia tagországaiból mára már Szlovénia EU-tagország, Horvátország éppen a magyar EU-elnökség 2011. június utolsó napjaiban zárta le hivatalosan a tárgyalásokat a tagsági meghíváshoz, Szerbia tagjelölt státuszért törekszik együttműködni a nemzetközi szervezetekkel, Koszovó a teljes elismeréséért dolgozik, s Montenegró és Macedónia is aktív nemzetközi partnerséget végez. Bosznia-Hercegovina 3-etnikumú lakossága, 3-tagú elnöksége viszont még saját magával sem rendezte le végleg az elszámolásokat, s tetten érhetőek a különböző elszakadási törekvések is. Kérdés, hogy a nemzetközi jelenlét csökkenésével és esetleges megszűnésével (NATO, EU, EBESZ erők és képviselők kivonulásával) hogyan birkózik meg az elkerülhetetlen gazdasági és társadalmi konfliktusaival a magára maradó ország?

Újabb Koszovó-konfliktus, harci cselekményekkel, áldozatokkal, 2011. július:

A koszovói rendőrség különleges egysége 2011. július 26-án megpróbált elfoglalni két átkelőhelyet az albánok lakta fiatal állam északi részén, a Szerbiával közös határon. Az egyik átkelőt, Brnjak határállomást a koszovói rendőrök ellenőrzésük alá vonták, de a Jarinje határátkelőhöz nem jutottak el, mert feldühödött helyi szerbek állták útjukat. A híradások szerint NATO KFOR-katonákat vezényeltek a helyszínre, s odautazott a szerb kormány két Koszovó-ügyi illetékese is. Többek között a helyszínen járt Borislav Stefanovic is, az Európai Unió égisze alatt 2011 márciusában megkezdett szerb-koszovói tárgyalásokon résztvevő szerb küldöttség vezetője.

A nemzetközi beszámolók szerint a helyzet a koszovói-szerb északi határövezetben pattanásig feszült. A két határállomást Koszovó Szerbiából való kiválásakor 2008-ban a tiltakozó szerbek felgyújtották. Gyakorlatilag azóta nem volt tényleges ellenőrzés a határon, a két átkelőn! A koszovói kormány most azzal indokolta a rendőreinek a határra vezénylését, hogy érvényt akarnak szerezni annak a hat nappal ezelőtti intézkedésnek, amellyel Pristina megtiltotta a szerb áruk importját Koszovóba.

Külön említést érdemel az a nemzetközi hír is, amely szerint a 40 fős különleges koszovói rendőri egység határra vezénylése előtt alig néhány órával Hashim Thaci koszovói miniszterelnök menesztette a koszovói rendőrség főparancsnokát, Reshat Maliqit, aki állítólag nem értett egyet rendőrei adott határra vezénylésével.

Ez volt a koszovói kormány első próbálkozása a függetlenségének kikiáltása óta, hogy kiterjessze hatalmát Koszovó egész területére. Koszovó északi csücskében három olyan járás is található, ahol nagyszámú, több mint 60 ezer szerb él egy tömbben. Ami még különösebb a helyzetben, hogy ezen a területen továbbra is a szerb jogszabályok vannak érvényben, cirill betűsek a feliratok, az emberek dinárral fizetnek és az autóikon szerbiai a rendszámtábla.

Az Észak-Koszovóban kialakult bizonytalan és zavaros helyzet 2011. július 26-án estére tovább romlott, azt követően is, hogy Pristina a koszovói békefenntartók (KFOR) közvetítésével beleegyezett a különleges rendőri egységei visszavonásába a tartomány északi részéből. Pár órával később a brnjaki szerb-koszovói határátkelő felől lövöldözés hallatszott. A lövöldözésre a Zuhin Potok közelében levő Varage településen került sor, amikor a faluba befutott a koszovói különleges rendőri erők két terepjárója, amelyekből

tüzet nyitottak négy, az út mentén veszteglő, helyi szerbek gépkocsijaira. A tisztázatlan körülmények között kialakult tűzharcban az első jelentések szerint koszovói rendőrök is életüket veszítették.

Borislav Stefanovic, a szerb kormány Pristinával tárgyaló küldöttségének vezetője kijelentette: „Rendkívül fontos, hogy jelen pillanatban nyugodtak maradjunk, és hiteles információkhoz jussunk”.

Erhard Bühler a KFOR-erők főparancsnoka utasította a békefenntartó erők egyik portugál egységét, hogy a helyzet tisztázására vonuljon a brnjaki átkelőhöz. A koszovói rendőrség különleges egységei megkezdték kivonulásukat a Közép-Szerbia felé utat nyitó Brnjak és Jarinje átkelőhelyekről. A KFOR-erők főparancsnoka közvetített a szerb kormány helyszínre érkezett tisztségviselői és a pristinai vezetés között. Ezzel egyidőben az észak-koszovói szerbek Kosovska Mitrovicától északra, a jarinje és Brnjak felé vezető úton akadályokat létesítettek, hogy lehetetlenné tegyék a koszovói rendőri egységek mozgását.

De mi is a mostani, sajnos már áldozatokkal is járó, újabb szerb-koszovói konfliktus oka, milyen vita zajlik a háttérben a mára már 70 ország által új országgént elismert Koszovó és a függetlenségét mindmáig el nem ismerő Szerbia között? A látható és tudható ok mintha csak egy koszovói vámbélyegző lenne, amelyet Szerbia nem akar elismerni, s így áruk – csak elvben, s nem a gyakorlatban persze – Koszovóból nem tudnak eljutni Szerbiába. A koszovói kormány válaszként behozatali tilalmat rendelt el szerb árukra. Miközben a tilalomnak más átkelőkön érvényt szereztek, Brnjakon és Jarinjén keresztül akadálytalanul haladtak át a szerb kamionok. Szerbia a maga oldaláról nézve attól tart, hogyha elismerné a koszovói vámbélyegzőt, az részéről Koszovó de jure elismerésével lenne egyenlő. Ez pedig nem egyezik Belgrád törekvéseivel, Koszovó státuszát illetően. Így jutottak el a felek ismét a harci cselekményekhez, egy vámbélyegző okra hivatkozva.

2.1.2 Észak-Afrika, a kizsákmányoltsággal és mai háborúival

A békeműveletek történetében egy újabb szakasz kezdődött a '90-es évek közepétől: az ENSZ mellett a NATO és az EU is egyre inkább megjelent, mint nemzetközi

válságreagáló műveleteket végrehajtó kulcsszereplő. A válságkezelés elvi feltételeinek megszabásában ezen szervezetek is az ENSZ által megszabott irányvonalakat követik, s műveleteik szerves részét képezik az ENSZ égisze alatt végbemenő, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésére irányuló tevékenységnek. A NATO válságreagáló rendszere a válságok teljes körű megelőzésére és kezelésére szolgál. Magában foglalja a válságok által jelentett kihívásokra adandó politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai válaszok, intézkedéseinek sorát.

A hidegháborús időszak lezárulását követően a hagyományos katonai fenyegetés szintjének csökkenése együtt járt a fenyegetés jellegének módosulásával. Mind Európában, mind más kontinenseken illetve régiókban lecsökkent a nagy reguláris haderőkkel végrehajtott, hagyományos fegyveres összeütközések létrejöttének veszélye. Nőtt a nem állami szintű konfliktusok veszélye. Új típusú fenyegetések jelentek meg, amelyek kezelésére addig csak részben, vagy egyáltalán nem voltak felkészülve az államok. Ezekre a meghatározó nemzetközi, illetve regionális intézményeknek (ENSZ, EBESZ, NATO, EU, WEU, Afrikai Unió) is reagálniuk kellett. Az új típusú kockázatok, veszélyek és fenyegetések közül pedig csupán néhány olyan volt, amelynek kezeléséhez kizárólag tradicionális katonai feladatokat végrehajtó katonákra volt szükség.

Afrika, a gyarmati múlt⁴⁶ és a mai élettér háborúk:

A nagyon gazdag, de ellentmondásos földrész sok ország számára a mai napig felejtendő bűnös emlék és nyűg. Arról sem szabad elfelejtkezni, hogy Afrika milyen közel van Európához, s ha a fejlett országok nem kezdenek el időben odafigyelni a biztonsági környezet változásaira, romlására, akkor néhány év múlva csak sokkal nagyobb áldozatok árán tudják majd megkezdeni a problémák rendezését.

A mai Afrikában naponta történnek háborús összecsapások egymással szemben álló csoportok között. Ezek elsősorban nem etnikai és vallási konfliktusok, hanem megélhetési problémákból adódó fegyveres összetűzések. A globális felmelegedés miatt a hőmérséklet ugyanis ott is számottevően emelkedik, a túllegeltetés miatt amúgy is gyenge legelők kiszáradnak, a folyókból a víz leapad, az iható vízkészlet drámaian csökken, az élelmiszer megtermelésének feltételei több népcsoport számára már mostanra kritikussá váltak,

⁴⁶ A gyarmati helyzetről talán nem csak múlt időben, hanem a jelenlegi konfliktusokat elemezve sajnos jelen időben is beszélnünk kell (nemcsak országok, törzsek, etnikumok, hanem az egyszerű emberek szintjén is). Lásd gyermekkatonákról, valamint szex-rabszolgákról szóló elemzéseket a későbbiekben.

ugyanakkor a népesség növekedése megállíthatatlan, és a legpesszimistább számítások szerint az elkövetkezendő harminc-negyven évben akár 250 millió ember is ivóvíz nélkül maradhat. Akik Közép-Afrikából ekkor várhatóan elindulnak Észak-Afrikába, onnan pedig Európa az útirány. Újabb kihívásokat, fenyegetéseket és biztonsági kockázatokat jelentve ezzel is az 'Öreg Kontinens' országainak.

Sajnos a jelenlegi értékelések szerint a nemzetközi szervezetek Afrikában tehetetlennek bizonyultak a háborús konfliktusok rendezése során az elmúlt húsz évben is. Az amerikaiak pedig már 1993-ban, a szomáliai kudarcot követően kivonultak a 'Fekete Kontinens'-ről. Ráadásul kétséges, hogy az USA hadereje fel tudna-e hatékonyan lépni katonailag a jelenkori afrikai válságkezelés során, hiszen gyakorlatilag minden erejüket leköti az iraki (a 2010. augusztusi kivonuláskezdés ellenére közel 40 ezer amerikai katona tevékenykedik továbbra az országban) és az afganisztáni misszió, s az új stratégia megvalósítása, legalábbis 2014-ig felvállaltan. Az ENSZ sem lehet nagyon büszke a múltbéli és a jelenlegi afrikai missziói sikerére: sem a Nyugat-Szaharai (MINURSO) misszió önrendelkezési választások rendezetlensége, sem például az egy adott ország területén, a 2011 januárjában választásokat rendezett Szudánban egyidejűleg fenntartott két ENSZ-misszió⁴⁷ léte nem erősíti a világszervezet hatékonyságának minősítését.

A 2011 júliusában Szomália két déli tartományában kitört fegyveres összecsapás sem vonhatja el a nemzetközi világ figyelmét attól a szörnyű tényről, hogy közel 13 millió ember szenved jelenleg éhínségben az Afrika Szarva régióban, több millióan ebből Szomáliában, a nemzetközi segélyek nem érnek célba, sokmillió gyermeknek nincs is esélye a felnőttkor elérésére!

Az sem javítja Afrika békéjének esélyeit, hogy konfliktus-zónák átrendeződését is láthatjuk: például a pakisztáni törzsi területeken végrehajtott amerikai robotrepülő támadások sikere (az amerikai hadsereg az al-Kaida pakisztáni vezetőinek több mint a felét likvidálta) egyben hozzájárulhat új *terroristaközpontok* kialakulásához is. Hol? Többek között Afrika északkeleti régióiban. A New York Times amerikai kormányhivatalnokokra hivatkozva ugyanis nemrég számolt be arról, hogy magas beosztású al-Kaida tagok és milicisták tucatjai hagyják el Pakisztánt, hogy Szomáliában és Jemenben építsék ki hálózatukat.

⁴⁷ Ezek egyikénél, a darfúri központú misszió ENSZ civil alkalmazottjaként szolgáló Papp István nyugállományú alezredest rabolták el váltságdíjat követelő személyek 2010. október elején.

Mike Mullen, az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságának korábbi elnöke 2010-ben nagyon aggódott a jemeni, illetve szomáliai terroristaközpontok miatt: egyre több al-Kaida tag települt át Jemenbe, Szomáliában pedig két szélsőséges szervezet is együttműködik a terroristákkal.

A világ egyik legveszélyesebb országa Szomália, ezért helyzetét és konfliktus-szerepét részletesebben elemzem. Államfője Abdullahi Yusuf Ahmed elnök, 2004 októbere óta. A hosszú időn át hatalmon lévő Siad Barre szomáliai vezető 1991-ben történt leváltása anarchiát és összecsapásokat eredményezett Szomáliában. Az 1960-ban olasz és brit gyarmatokból létrehozott Szomália társadalmi megosztottságának okai a hidegháborús korszakra vezethetők vissza: az USA és a Szovjetunió egyaránt igyekezett az Afrika Szarva térség feletti ellenőrzés megszerzésére, s ezért velük szövetséges partnereket kerestek, találtak és finanszíroztak a szomáliai tradicionális társadalom különböző csoportjaiban. A Siad Barre vezette Darod-törzs hírhedté vált a külföldi segélyek korrupciós lenyúlásából szerzett vagyona révén is, amely egyúttal a többi törzs és klánok részéről háborúskodáshoz vezetett. Mivel utóbbiak is könnyen jutottak fegyverekhez, megkezdődött a központi hatalommal szembeni fegyveres felkelések brutális leverése, amely a továbbiakban Siad Barre uralmával szembeni általános felkeléshez vezetett. Miután Siad Barre 1991 januárjában távozott a hatalomból és eltűnt Szomáliából, a központi kormányzat összeomlása következtében kialakult vákuumot rivális politikai erők vezetői, korábbi hadurak igyekeztek megszerezni.

Az ENSZ UNOSOM-I, majd UNOSOM-II missziója, közöttük pedig az USA erők szomáliai tevékenységének eredménytelensége (emlékezzünk, ma már film is látható a 18 amerikai katona mogadishui brutális meggyilkolásával járó, Mohamed Farah Aideed hadúr csapatai által 1993-ban végrehajtott akcióról) 1995 márciusában a nemzetközi békeerők teljes kivonásával végződött, amit természetesen követett a helyi szélsőséges erők megerősödése, majd az AQAP (al-Qaida in Arab Peninsula) nevű szervezet aktivizálódása.

Az ENSZ, látva a folyamatos szomáliai belső és regionális fegyveres konfliktust, s érzékelve a lakosság lehetetlen helyzetét, ENSZ BT mandátumú és AU Afrikai Unió vezetésű, szervezésű AMISOM békefenntartási misszió mellett döntött 2007 februárjában. Uganda, Nigéria és Burundi ígért békemissziós csapatokat, míg az EU, az USA és Nagy-Britannia pénzügyi támogatást szavazott meg a misszióhoz.

A biztonsági helyzet Szomáliában és a térségében 2008 elejétől romlott erőteljesen tovább, amikor is az al-Shabaab fegyveres csoport által vezetett iszlámista felkelést látva többek között az USA légicsapásokat mért az iszlámista bázisokra. Az elmúlt 10 év legsúlyosabb időszakát élte át ekkor az ország és a régió. A segélyszervezetek humanitárius katasztrófát jeleztek: 1,1 millióan kénytelenek voltak elhagyni otthonukat, a lakosság fele éhezik. Szomáliára az utóbbi hónapokban elszaporodott kalóztámadások miatt is rászegeződött a nemzetközi sajtó figyelme. Ám miközben a jól felszerelt kalózhajók az Ádeni-öbölben portyáznak, a szárazföldön a terroristaközpontok ontják magukból a frissen végzett növendékeket, az elmúlt pár évben több mint száz frissen végzett terrorista került ki a szomáliai kiképzőközpontokból.

Figyelemre méltónak tartom a következőt: a 2011 tavaszától Líbiával kapcsolatosan zajló, NATO-vezetésű nemzetközi hadműveletek kapcsán érdemes emlékezni egy negatív példára: a szomáliai iszlámisták megerősödéséhez maga az Egyesült Államok is 'hozzájárult'. 2005-ben a CIA sikertelen kísérlete, hogy a hadurak segítségével kiűzze az iszlámistákat, visszafelé sült el, és pont a szélsőségesek megerősödéséhez vezetett. Az etióp csapatok 2006-os, USA által támogatott offenzívája után pedig a megtépázott országban a szomáliaiak többsége egyedül az iszlám törvényhozástól remélt valamilyen szintű rendet. A kilencvenes évek kezdete óta zajló klánháborúk, az etióp fegyveres erők bevonulása majd kivonása után a szétrombolt országban a szélsőséges iszlámisták szerepe és hatalma meghatározó, amely szintén az al-Kaida malmára hajtja a vizet.

Szomáliföld: van/nincs?

(*'Koszovói párhuzamok'...*)

Szomáliföld 1991 májusában kiáltotta ki függetlenségét és szakadt el Szomáliától. Mivel az ország függetlenségét egyetlen más állam sem fogadta el, a hivatalos dokumentumokban szigorúan csak "Szomáliföld" néven szerepel. Szomáliföld létezik. Az országnak saját zászlaja, címere, pénzneme, hadserege és fővárosa van. Szomáliföld – a térségben majdhogynem egyedülálló módon – demokratikus ország, ahol szabályosan megtartott választásokon dől el, hogy ki lesz az ország elnöke. A többpártrendszernek és a relatíve szabad légkörnek köszönhetően ellenzéki pártok is működnek, a sajtó- és vallásszabadságot pedig többnyire tiszteletben tartják, ami nem túl gyakran fordul elő az

iszlám világban. És ami talán a legfontosabb: Szomáliföld (angolul Somaliland) szuverén ország, területén nem tartózkodnak idegen katonák vagy megszálló csapatok. Mégsem ismeri el a Föld egyetlen más állama sem.

Szomáliföld alatt lényegében Szomália északnyugati területét értjük, mely 1960-ig angol gyarmat volt. Amikor a britek elhagyták az országot, Szomáliföld 5 napig, 1960. július 1-ig független volt. Ezen a napon egyesült Szomáliföld az "anyaországgal", Szomáliával, mely addig olasz gyarmat volt. Az egyesülés népszerű volt a lakosság körében, hiszen mind a két területen egy etnikum, a szomálik élnek, akik, bár különböző klánokba tartoznak, nyelvileg (szomáli) és vallásilag (iszlám) egy nemzetet alkotnak. 1960 után azonban hamarosan felszínre kerültek a problémák: az egyesült Szomália politikai életében a déliek domináltak, a fejlesztési segélyek többsége is a déli területeknek jutott. Amikor az 1969-ben puccsal hatalomra került Siad Barre egyre brutálisabb eszközökhöz folyamodott hatalma fenntartása érdekében, a háttérbe szorított északiak fegyveres harcot indítottak és megalapították az Somali National Movement-et.

Barre 1988-ban döntő lépésre szánta el magát, és Szomáliföld két legnagyobb városát légi bombázásokkal a földdel tette egyenlővé, melyekben 50 ezer ember lelte a halálát. Barre rezsimjén azonban ez sem segített: 1991-ben a klán-hovatartozás alapján szerveződő különböző szomáliai lázadócsapatok – köztük az SNM – elűzték a diktátort.

Barre elűzése után azonban megismétlődött a történelem: a lázadók által létrehozott új nemzeti kormányban az SNM nem kapott helyet. Felszínre kerültek a régi klán-ellentétek: Szomáliföld lakosságának többsége ugyanis az Issaq-klánhoz tartozik, míg a déliek nagy része a Hawiye- és Darod-klánhoz. Az északiak nem akartak újra a déliek uralma alatt élni, ezért 1991 májusában kikiáltották a függetlenségüket. Szomáliföldön azóta - kisebb határvillongásokat leszámítva – béke és biztonság van, ide ugyanis nem terjedtek át azok az állandó harcok, melyek "csonka-Szomáliát" 1991 óta jellemzik. Szomáliföld az Etiópiával folytatott tranzit kereskedelemről és nyugati fejlesztési segélyekről felépítette önmagát, és a térség legstabilabb régiójának számít.

Akárcsak Koszovó esetében Szerbia, úgy Szomáliföld esetében Szomália sem akarja, hogy a „szakadár tartomány” függetlenedjen. Míg azonban Koszovó függetlenségét számos ország azonnal elismerte, Szomáliföld 1991 óta nem lelt támogatókra. Az elsődlegesen illetékes Afrikai Unió álláspontja az, hogy először a szomáliai konfliktust

kell rendezni, és csak utána a 3,5 milliós lakosságú Szomáliföld helyzetét. És mivel ez sokáig elhúzódhat, az idézőjelek még maradni fognak egy darabig.

Afrika újabb konfliktusai:

Háború a Nílusért, Egyiptom és Etiópia között?

Az összesen hét országon keresztül folyó Nílus vizének több mint felét, különböző egyezmények alapján, Egyiptom használja fel. Egyiptom léte alapvetően a Nílustól függ.

A történelemtényekből ismert fordulat mostanra annyiban változott, hogy elsősorban a mezőgazdaság függ teljes mértékben a folyó áradásaitól. Ennek okán Egyiptom éles szemmel figyeli azt, ami a Nílus hat és félezer kilométerén történik. Különösen kényessé teszi a helyzetet a klímaváltozás, és a folyóparti országok tervei a vízhasznosításra. Etiópia, földrajzi adottságait kihasználva a kelet-afrikai régió villamos energia termelője akar lenni. Ennek érdekében az elmúlt évtizedben már 5 vízerőművet épített és most kezd hozzá a hatodikhoz. A duzzasztógátak alaposan megváltoztathatják a vízmozgást, beavatkozhatnak az áradások nagyságába. Ez komoly csapást jelenthet az évezredek óta a Nílus kétszeri kiöntésére alapuló mezőgazdaságnak. Etiópia mozgalmat indított a Nílus országainál, hogy szabályozzák újra a vízkincs felhasználási arányait. A vízelosztást 1929 óta ugyanaz a szerződés rendezi. Ez alapján az évi 84 milliárd köbméteres vízhozamból Egyiptom 60%-nyit használhat fel, a maradékon osztozik a folyó további hat országa. A Nílus tehát nemcsak víz, hanem komoly veszélyforrás is a térségben.

Halálos éhezés Szomáliában, 2011

A szomáliai helyzetet az ENSZ hivatalosan is éhínségnek nyilvánította. A nyolcvanas évek óta először történik ilyen a térségben. Az éhínséggé minősítésnek szigorú feltételei vannak: ez azt jelenti, hogy a lakosság legalább harminc százaléka alultáplált, tízezer lakosból pedig naponta legalább két felnőtt vagy négy gyerek éhen hal. Szomália két déli térségében, Bakoolban és Lower Shabelle-ben ez a helyzet. Az ENSZ szerint az ország lakosságának közel fele, 3,7 millió ember van közvetlen életveszélyben. Az éhínség nemcsak Szomáliát sújtja, a szomszédos Kenya és Eritrea bizonyos részeivel együtt összesen 11 millióan szorulnak segítségre.

A rendkívül súlyos válságot az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) több tényező együttállásával magyarázza. A legfontosabb a hatvan éve nem látott aszály. Ahhoz azonban, hogy a természeti csapás ilyen súlyos humanitárius katasztrófához vezessen, emberi tényezőkre is szükség volt, azaz aszályra és anarchiára egyidejűleg.

Szomáliában két évtizede gyakorlatilag hiányzik a központi vezetés, anarchia uralkodik, és szinte állandóak a fegyveres konfliktusok. Az infrastruktúra az ország legtöbb részén szinte teljesen megsemmisült, a segélyszervezeteket pedig az al-Shabab iszlamista szervezet nem engedte be az általa irányított területekre. A legsúlyosabban érintett térségeket pedig éppen ez a szervezet irányította, amely a krízis hatására már feloldotta a tilalmat. Most azonban már jóval nagyobb a baj, mintha korábban is kezelték volna a problémát.

Az éhezés elől menekülők közül a legtöbben a kenyai Dabaab tábor felé veszik az irányt, helyszíni beszámolók szerint naponta háromezren érkeznek ide. Egy asszony arról mesélt, kétszáz kilométert tett meg gyalog öt gyerekével, akik közül ketten meghaltak útközben, de ott kellett hagynia őket az út szélén. Négy-öt éves gyerekek vannak a táborban, akik az éhségtől és a kimerültségtől 9-10 hónaposnak néznek ki. Aki teheti, mégis útra kel, mert csak így van esélye a túlélésre.

Az Egyesült Államok újabb 28 millió dollárt ajánlott fel, ezzel együtt idén már összesen 431 millió dollárt költött segélyre a térségben, egy fontos kikötéssel: csak olyan területeken lehet felhasználni, amit nem az al-Shaabab irányít. Az ugyanis szorosan kötődik az al-Kaidához, és maga is szerepel az Egyesült Államok terrorista szervezeteket felsoroló listáján. Az amerikaiak attól tartanak, a korábbi tapasztalatok alapján nem is alaptalanul, hogy az éhezőknek szánt pénzeket a szervezet más célokra használja fel. Ám így éppen a leginkább érintett területekre nem jut segítség. Több európai ország is ajánlott további euró tízmilliókat.

Az UNICEF az al-Shaabab engedélyét kihasználva (két év óta először) a 2011. július 22-i hétvégén, légihidat képezve sürgősségi segélyt szállított Szomáliába, és Kenyába érkezett a szervezet főigazgatója, Anthony Lake is. Ekkor öt tonna élelmiszert és gyógyszert juttatott el a szomáliai Baidoa városába az UNICEF, ez százezer ember ellátására elég, három hónapra.

Földfoglalások Afrikában (többek között a bio-üzemanyagért)

A bio-üzemanyag kereslet növekedése miatt a külföldi befektetők 11 afrikai országban állnak sorban, hogy területeket vásároljanak a nádcukor és pálmaolaj ültetvényekhez, amiből végül üzemanyagot állítanak elő. Eddig több mint 5 millió hektárnyi területet sikerült értékesíteni. Főleg európai és ázsiai cégek érdekeltek a „földfoglalásban”. A külföldi cégek földvásárlása számos erdő kiirtásához vezet. Könnyen konfliktusba kerülhetnek a helyiek a külföldi cégekkel, mert azokat a területeket is érinti a földvásárlás, ahol jelenleg különböző élelmiszereket termelnek.

Kenyában és Angolában már országonként 500 000 hektáros terület eladásáról tárgyalnak a külföldi cégek. Beninben 400 000 hektáros terület vásárlását tervezik a befektetők. Tanzániában rizstermelőket szorítottak ki, hogy termőföldjeiken cukornád ültetvényt hozzanak létre. A földért folytatott verseny, és az élelmiszertermelésre alkalmas területek eladása könnyen oda vezethet, hogy felemelkednek az élelmiszer- és a telekárak is. Az angol Imperial College egyik fórumán mindezt cáfolták: szerintük a bioüzemanyag termelés nagy lökést adhat Afrikának a beruházások terén. Hozzáfügték, hogy ez pozitív hatással is lehet az élelmiszer termelésre.

Afrika újabbkori biztonsági kihívásai:

A nyugat-afrikai térség a spanyolok elvonulásával felerősödött területszerzési konfliktusok mellett az utóbbi évtizedben egyre erőteljesebben vált egy másik csoport tevékenységének elsőrendű céltérségévé: ez pedig az al-Kaida, pontosabban fogalmazva annak 'honosított' és mára már szövetségesi megállapodással is rendelkező térségbeli szervezetei, az Afrika szarva⁴⁸ térségtől egészen a nyugat-szaharai óceánpartig.

Az eredetileg belső feszültségek és elégedetlenségek kifejezésére létrehozott Ima és Harc Szalafita Csoport 2003 márciusában került a nyugati média látókörébe, amikor tagjai a Szaharában 32 európai turistát ejtettek túszul. Ettől kezdve vált a nyugati sajtó Maghreb⁴⁹-terrorizmussal foglalkozó oldalainak főszereplőjévé a fent említett Csoport. A

⁴⁸ **Északkelet-Afrika** az afrikai kontinens egyik alrégiója, mely Kelet-Afrika északi területeit foglalja magába. Gyakori elnevezése még a terület alakjára utaló **Afrika szarva** is.

⁴⁹ **Maghrebnek** nevezik Észak-Afrika azon régióját, amely a Nílustól nyugatra és a Szaharától északra terül el. Klasszikusan Marokkó, Nyugat-Szahara, Algéria, Tunézia és Líbia tartozik e térségbe, esetenként azonban Mauritániát is idesorolják. Az arab eredetű szó azt jelenti: nyugat, "ahol (a Nap) lenyugszik".

Csoport még 1998-ban alakult Algériában, a 2003. márciusi akcióig kevés hírnévvel. Az Irakban, az Afrika szarva térségben, majd egyre erőteljesebben Afganisztánban is zajló háborúk következményeként, valószínűsíthető, hogy viszonylag gyorsan, pár év alatt egymásra találtak a szélsőséges gondolkodású, iszlám fundamentalizmus és szeparatizmus elvén cselekvő, terrorista cselekményekkel eredményt elérni kívánó csoportok. A Maghreb-országok területén mára már megerősödni látszik a 2007. január 23-ától már felvett új névvel szereplő, al-Kaida Szervezete az Iszlám Maghreb Földjén (*Tanzim al-Kaida bi-Bilad al-Magrib al-Islam*).

A Maghreb al-Kaida szervezete, amelynek vezetői az elmúlt években szorosan együttműködtek az iraki, afganisztáni terrorszervezetek vezetésével, sőt jártak is a helyszíneken, illetve fogadtak onnan átáramló és menekülő nemzetközi zsoldos-terroristákat, az észak-afrikai dzsihádisták mozgalmak egyesítését vállalta magára. Szövetségbe tömörítette az algériai, marokkói, tunéziai, líbiai és mauritániai harcosokat.

Ugyanakkor az is tény, hogy a Szahara jelentős stratégiai mélysége, illetve viszonylagos földrajzi közelsége Európához az al-Kaida új, észak-afrikai szervezetét alkalmassá teszi valós és súlyos fenyegetést jelenteni a Földközi-tenger országainak. Azaz, véleményem szerint, az ENSZ és más globális, regionális, kormányzati és nem-kormányzati szervezeteknek egyaránt fel kell készülniük a MINURSO misszió térségében is a már 18 éve fél-sikerrel működő, az alapcél (referendum kiírása, megtartása) mind a mai napig el nem érő misszió jelenleginél sokkal veszélyesebb környezetű folytatására avagy átalakítására, a megjelent és várhatóan súlyosbodó térségi kihívások és veszélyek időben történő kezelése érdekében!

Ghana, Benin, ...: sikeres afrikai országok a XXI. század elején?

Korrupció, éhínség, élettér- avagy hadúri, törzsi, etnikai háború, mélynyomor – sokszor ez jut elsőként eszünkbe Afrika hallatán. Az afrikai kontinensen vannak azonban olyan államok is, melyek jó vezetőiknek, kedvező keretfeltételeknek és szerencsének is köszönhetően békét, működő demokratikus berendezkedést és szerény jólétet tudnak biztosítani állampolgáraiknak, azaz sikeres afrikai országok modelljéül is számítanak. Ezen afrikai országok közé sorolható például Benin, Botswana, Ghána, a Zöld-foki Köztársaság is. Ezen afrikai országok helyzetét is rendszeresen vizsgálja többek között a

Transparency International közismert nemzetközi szervezet, továbbá a hamburgi GIGA Institute of African Affairs, vagy éppen a kevésbé ismert, de elismert Mo Ibrahim Alapítvány is, az alábbi szempontok szerint:

- a) béke és biztonság,
- b) jogállamiság és korrupció,
- c) emberi jogok,
- d) fenntartható gazdasági fejlődés,
- e) életkörülmények javulása.

Tanulságos kell hogy legyen, s nemcsak a sokkal gazdagabb de gyakran háborúzó néhány afrikai ország kormányainak, hanem a tengerentúli és az európai országok többségének kormányai számára is ezen sikeres országok lakosságának élete. A főképp gazdasági jellegű problémáik ellenére a Zöld-foki Köztársaság, Benin vagy Botswana annak a bizonyítéka, hogy az afrikai kontinensen is léteznek szabad és demokratikus országok.

A nyugat-afrikai Benin, ez a Magyarországnál csak picivel nagyobb állam és 9 millió lakosa csöndben megbújik az Atlanti-óceán partján. A jórészt mezőgazdaságból élő országban nincsenek jelentős olajlelőhelyek, véres gyémántok.

A lakosság 37 százaléka a szegénységi küszöb alatt él, a lakosság kétharmada analfabéta. Benin világraszóló teljesítménye csupán egyetlen dologban merül ki, igaz, ebben már sok ország kudarcot vallott: hogyan kell vérontás nélkül levezényelni egy valódi és tartós rendszerváltást.

Amikor 1990 elején a változás szelei elérték Afrikát, az országot még Benini Népköztársaságnak hívták. Az 1972-ben puccsal hatalomra kerülő Mathieu Kérékou ezredes a 70-es évek közepén az osztályharc jegyében nevezte át az addig Dahomey névre hallgató volt francia gyarmatot, jó kapcsolatokat alakított ki a Szovjetunióval, Kínával és Észak-Koreával, és bevezette a marxizmust. Mindeközben különösebben az sem zavarta, hogy nem volt burzsoázia, ami ellen küzdeni lehetett volna.

A 70-es évek végéig Benin - Mozambikkal, Angolával, Etiópiával és Kongóval együtt – a keleti blokk stabil szövetségének számított a kontinensen, ami elsősorban katonai segílyeket jelentett. Kérékou egypártrendszere nem volt különösebben brutális, de

gazdaságilag néhány év alatt a falnak vezette az egyébként sem túl biztató környezetben az országot. Benin a 80-as évek végén a csőd szélén állt, nem tudta törleszteni az adósságait, az állami hivatalnokok fizetés nélkül maradtak, a lakosság jó része pedig csempészésből élt vagy már régen a környező államokba vagy Franciaországba menekült a jobb megélhetés reményében.

A változás elkerülhetetlen volt, és ezt – szerencséjére – Kérékou is felismerte. 1990 februárjában ezért nemzeti konferenciát hívott össze, amelyen a kormány és ellenzéki politikusok mellett szakszervezetek, egyházi vezetők és a civil szféra képviselői vettek részt. A konferencia – Afrikában egyedülálló módon – lemondatta a rezignált Kérékout, Nicéphore Soglo egykori Világbankos közgazdász személyében kinevezett egy átmeneti miniszterelnököt, és kidolgozott egy új alkotmányt.

Miután a lakosság egy népszavazáson döntött az új alkotmány elfogadásáról, 1991 márciusában választásokat írtak ki, amelyeken Soglo nyert. (Kérékou 32 százalékot kapott, ami azért mutatta támogatottságát.) Amíg a környező és gazdagabb Nigériában, Togóban, Kamerunban és Ghánában többé-kevésbé brutális diktátorok kormányoztak, és részben kormányoznak ma is, addig Beninben 1991 után meghonosodott a demokrácia.

„A benini demokrácia sikerének két oka van” – magyarázza Alexander Stroh, a hamburgi GIGA Institute of African Affairs Benin-szakértője. „Az egyik, hogy a politikai és gazdasági elit, valamint a civil szféra a mai napig egyetért abban, hogy az alkotmány betartása és a demokrácia megőrzése a legfontosabb cél. A másik ok a jól átgondolt és felépített államberendezkedésben keresendő. Az alkotmánynak hála a parlament és a kormány nagyszerűen ellenőrzi egymás munkáját, és a professzionális és független alkotmánybíróság is hatékony felügyeletet biztosít a hatalom többi ága felett” – vélte.

1991 óta három elnökválasztást tartottak az országban, amelyek közül az 1996-os választásokat a nem véletlenül kaméleonnak is nevezett Mathieu Kérékou nyerte, aki időközben felfedezte magában a demokrácia és a választások élharcosát. Az 1996-os választásoknak köszönhetően Benin egy további rekordot is tart, a szárazföldi Afrika országaiiban ekkor váltott ugyanis először szabadon választott politikus szabadon választott politikust.

A benini demokrácia erősségét mutatja, hogy Kérékou egy pillanatra sem próbálta meg kijátszani a szabályokat, és két mandátumának lejárta után 2006-ban nem is indult a

választásokon, amelyeket Thomas Yayi Boni nyert. A jelek szerint a lakosság is értékeli a térségben szokatlan demokratikus berendezkedést: egy Afrobarometer-felmérés szerint 2005–2008 között 48-ról 69 százalékra nőtt azoknak a megkérdezetteknek a száma, akik meg voltak elégedve a benini demokrácia működésével.

Gondok természetesen itt is akadnak. Yayi Boni elnök népszerűsége 2010 októberében komolyan megszűnt, hogy fény derült egy, a lakosság több mint negyedét érintő piramisjátékra, amelyben sokan elvesztették megtakarításaikat. Yayi Bonit kínosan érintette, hogy olyan fényképek is előkerültek, amelyeken az elnök a botrány kulcsszereplőinek társaságában látható.

Az ellenzék kis híján kikényszerítette Yayi Boni lemondását, de az elnök mégis 53 százalékkal győzött a 2011. márciusi elnökválasztásokon. Az ország szervezési nehézségeit mutatja ugyanakkor, hogy a választásokat kétszer is el kellett halasztani. A késlekedés oka az volt, hogy több mint egymillió választópolgár nem tudott regisztrálni, többen nem kapták meg időben az értesítést, vagy pedig nem szerepeltek a választói névjegyzékben.

A márciusi választási győzelem után a feladat adott Yayi Boni előtt. „Benin három kihívással néz szembe: gazdasági fejlődés, gazdasági fejlődés és gazdasági fejlődés” – mondta Alexander Stroh. A politikai sikerek egyelőre nem vezettek a lakosság életkörülményeinek érezhető javulásához. Az ország GDP-je például a többi afrikai vetélytárshoz képest kifejezetten lassan, évente csupán 3-4 százalékkal nőtt 2004 óta. Az üzleti környezet minőségét mérő Világbank-ranglistán Benin hátulról a tízedik helyet foglalja el, nem csoda tehát, ha a külföldi befektetők nem toporognak a küszöbön.

Benin továbbra is rá van szorulva két fő bevételi forrására: a gyapotexportra, és a cotonoui kikötő használati díjából befolyó összegekre. Ugyan hivatalosan Porto Novo az ország fővárosa, de Cotonou Benin gazdasági központja, vasúti végpontként pedig kiemelten fontos a saját tengeri kijáratral nem rendelkező Malinak, Burkina Fasónak és Nigernek, amelyek az itteni kikötőn keresztül bonyolítják le exportjuk/importjuk jelentős részét.

A kikötő fejlesztésébe és üzemeltetésébe nemrég beszállt a francia építőipari óriás, a Bolloré-vállalat 2030-ra megháromszorozná az áruforgalmat. Benin legnagyobb hivatalos kereskedelmi partnere Kína.

A kikötő üzemeltetésénél is nagyobb üzlet a csempészes. Mivel a szomszédos, 160 milliós Nigériában magasak a behozatali vámok, sok export-import vállalat Cotonouba szállítja az áruját, ahonnan csempészek viszik tovább Nigériába. Nem véletlen, hogy Benin lett a nyugat-afrikai használtautó-kereskedés központja, ahol használt japán és német autók ezrei cserélnek gazdát, és kezdik meg útjukat Lagosba.

Elemzők szerint a benini gazdaság tranzakcióinak 50-90 százaléka feketén bonyolódik le, ami természetesen hatalmas bevétel-kiesést jelent az államnak. Az állandó költségvetési hiányt csak a Nyugatról érkező fejlesztési segélyekkel tudja a benini állam finanszírozni, igaz, a demokratikus berendezkedés miatt sok támogató szívesen ad pénzt az országnak, amely ezen felül a 90-es évek óta többször is profitált különböző adósság-elengedési programokból.

Békefenntartó műveletek sikere és kudarca Afrikában:

Amikor a gyarmatosító hatalmak elhagyták az afrikai kontinens országait, az új afrikai nemzetek számos problémával kerültek szembe, mint politikai, mint pedig gazdasági téren. Ezeket a problémákat sajnálatos módon az esetek többségében nem tárgyalásos úton, hanem fegyverrel próbálták megoldani.

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy 16 háború tört ki Afrikában 1990 és 1997 között. Ezek közül 14 nemzeteken belüli konfliktus, polgárháború volt (Algéria, Angola, Csád, Etiópia, Libéria, Mozambik, Ruanda, Sierra Leone, Szomália, Dél-Afrika, Szudán, Uganda, Nyugat-Szahara, és a Kongói Demokratikus Köztársaság), és csak 2 háború zajlott le egymással szomszédos államok között (Csád/Líbia, illetve Ruanda/Uganda).

A 90-es években George Bush akkori amerikai elnök bejelentette az úgynevezett „Új Világ Rend”-et, melynek eredményeképpen felvázolt egy új jövőképet, melyben az USA vezető szerepet játszik a nemzetközi ügyekben, illetve ENSZ békefenntartó tevékenységének kiszélesedését dimenzionálta. Ez a jövőkép nagyrészt megvalósult, hisz az USA olyan nagyhatalmi tényező, amelyet nem lehet megkerülni (még akkor sem, ha több regionális hatalom is egyfajta kihívást intéz az amerikai hegemonia ellen), illetve az ENSZ az elmúlt évtizedben 32 békefenntartó missziót indított világszerte, ebből 13-at Afrikában.

Azonban az ENSZ és a Biztonsági Tanács által indított békefenntartó műveleteknek az eredményei több esetben is kétségesek voltak. Az ENSZ békefenntartó csapatainak a bevetése ugyanis nagyon problematikus és nehézkes volt, mivel a békefenntartó erők bevetéséről csak az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja közös határozatával lehetséges dönteni (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Francia ország, Oroszország és Kína).

Ez a tény, sok esetben szinte lehetetlenné tette az ENSZ erők gyors bevetését, így a konfliktusok eszkalálódtak és még több polgári áldozatot követeltek (pl. Darfur esetében). Ezzel természetesen a nagyhatalmak is tisztában vannak. [8]

Sajnálatos, hogy az ENSZ Világszervezet által vezetett békefenntartó missziók nem voltak túl sikeresek Afrikában, kezdve az 1990-es évek szomáliai kudarcával, de említhetjük a ruandai békefenntartó művelet szégyenletes kudarcát is (UNAMIR⁵⁰), amely nagyban elősegítette az ott zajló népiirtást. Az USA akkor lépett vissza a nagyobb méretű szerepvállalástól az ENSZ által vezetett békefenntartó műveletekből, amikor a Világszervezet szomáliai műveletében („Operation Restore Hope⁵¹”, amelyben az amerikaiak vezető szerepet játszottak), egy katonai akció során 18 katonát veszített. Azóta az USA főként anyagilag támogatja az ENSZ béketámogató műveleteit és nem katonával.

Jelentős békeműveletek folynak Európában, Ázsiában, Közel-Keleten és mindegyik szembesül olyan kihívásokkal, amelyek hátráltatják a teljesítményüket, de a működtetésük mégsem jelent akkora kihívást, mint az afrikai békefenntartó misszióké. Egyesek elemzők szerint Afrikában az egyre jobban eldurvuló helyi konfliktusok, az ENSZ BT lassú reagálása, a tagországok érdektelensége (nem ajánlanak fel elegendő katonát és pénzt a béketeremtéshez), komoly logisztikai kihívásokkal ötvözve, jelentős korlátokat jelent a békefenntartás során.

Részen ezért, az ENSZ-erők száma lecsökkent Afrikában 2006 októbere és 2007 októbere között. Természetesen más tényezők is szerepet játszhatnak az afrikai békefenntartó műveletek sikertelenségében. Az erőszakos konfliktusból való kilábalás szintén nem kap elegendő figyelmet a nemzetközi közösség tagjaitól. Egy konfliktusoktól gyötört ország társadalmának rehabilitációja és az infrastruktúra újjáépítése is nagyon fontos lenne a konfliktusok lezárása után, azonban erre sokszor nincs elegendő pénz

⁵⁰ UNAMIR – United Nations Assistance Mission in Ruanda

⁵¹ ORH – Office of High Representative

illetve akarat. Ennek pedig a következménye a már megoldottnak gondolt konfliktus kiújulása lehet. Az elmúlt évtizedek során a városi népesség növekedése óriási méreteket öltött az afrikai országokban. A különböző belviszályok, polgárháborúk nyomán a víz, energia ellátás, szállítási rendszerek, irodák és házak váltak működésképtelenné vagy pusztultak el, az újjáépítésük pedig nagyon lassú és költséges folyamat.

Ráadásul az utak, hidak, kikötők és repülőterek lerombolása jelentősen hátráltatja az országok újjáépítését, a kommunikációt, a szállításokat, valamint akadályozza az integrációt és társadalmi egységet.

Mindezek mellett, a konfliktus elpusztítja a politikai és társadalmi összetartozást is. A béke tényleges fenntartásának és újjáépítésnek érdekében, ezeket szintén újra létre kell hozni, ami egy polgárháború után nem egyszerű. Bár erre van már példa, Ruandában, ahol a korábban történtek ellenére, sikerült újjáépíteni az országot és békét teremteni a hutuk és tuszik között.

Szintén fontos, hogy a konfliktus-utáni békefenntartás/teremtés ténylegesen egy új kezdet lehessen, ezért a büntetést és bűnbocsánatot óvatosan kell használni, hogy nehogymint kiújuljanak a korábbi ellenségeskedések.

Amiről egyre többet hallani, de még mindig komoly problémát jelent a lefegyverzési, leszerelési és reintegrációs programok (DDR⁵²) működtetése. Ugyanis a volt harcosok (köztük női harcosok és gyerekkatonák) társadalomba visszailleszkedési programjai során támogatni kell a nevelést, biztosítani a foglalkoztatottságot, és a társadalmi egyenlőséget, máskülönben nem lesz meg a kívánt hatásuk. Ezek a programok a konfliktus utáni tervezés fontos elemei. A cél ugyanis visszaküldeni a leszerelteket az iskolákba vagy munkát biztosítani számukra. De az eredmények igen csak vegyesek.

Egy pozitív példa a sikeres programokra Libéria, ahol nemzetközi segítséggel, 353 szakiskola, főiskola, és egyéb intézmény biztosít képzést több mint 20 000 korábban a harcokban részt vett, de azóta leszerelt fegyveres számára. A program célja a korábbi harcosok számára segítséget nyújtani, hogy biztos megélhetést nyújtó munkához juthassanak, és esélyt biztosítani nekik a társadalomba való visszailleszkedéshez.

Negatív példaként említhető a Kongói Demokratikus Köztársaság, ahol a már leszerelt és a civil életben munkát nem találó volt katonák, 2008 végén a kormány ellen támadást

⁵² Disarmament, Demobilization, Reintegration

indító Laurent Nkunda első szavára fegyvert fogtak, és ott folytatták a harcokat ahol korábban abbahagyták, csak már a lázadók oldalán.

Észak-Afrika helyzetértékelésénél célszerűnek tartom elemezni az ENSZ által 2000-ben elfogadott Millenniumi Fejlesztési Céloknak (MDG ⁵³) keresztelt program, alapidokumentum helyzetét, különös tekintettel annak állapotára a 'fekete kontinens' vonatkozásában. A tagállamok 2001-ben a fejlesztési célok megvalósításához Útitervet (Roadmap-ot) készítettek. Az ENSZ közösen 8 globális célt, valamint további nagyon fontos részcélokat - összesen 48 mérőszámmal konkretizálva azokat - tűzött ki maga elé. Ezek olyan horderejű változásokat irányoztak elő többek között, mint az éhínség, az AIDS és a gyermekhalandóság felszámolása, vagy a nemek közti egyenlőtlenségek megszüntetése. A tagállamok eredetileg a program megvalósítását 15 évre tervezték, azaz még van egy kevés idő a kifutásig. Sajnos, tudva az eddigi eredményeket, van és lenne és kellene tenni még sokat a programpontok valós teljesítése érdekében.

A Millenniumi Fejlesztési Célok 8 pontja:

- 1.) A súlyos éhínség és mélyéhínség felszámolása,
- 2.) Alapfokú oktatás bevezetése világszerte,
- 3.) Nemek közötti egyenlőség előmozdítása, nők helyzetének erősítése,
- 4.) Gyermekhalandóság csökkentése,
- 5.) Anyák egészségének javítása,
- 6.) Küzdelem a HIV/AIDS, a malária és egyéb betegségek ellen,
- 7.) Környezet fenntarthatóságának biztosítása,
- 8.) Globális partneri viszony kialakítása a fejlődés érdekében.

A kitűzött célokkal kapcsolatos állapotról a kutatási területemhez tartozó négy régió vonatkozásában összefoglalóan, de Afrika viszonylatában kiemelten – a nemzetközi számszerű eredmények és a különböző trendek elemzése révén – azt tudom megállapítani, hogy egyes területeken, rész célkitűzések figyelembe vételével talán látható előre lépés, de összességében lehangoló az összkép! A közel egymilliárd éhező és alultáplált ember (lásd például a szomáliai hivatalos éhínség ENSZ-deklarációjával kapcsolatos elemzéseimet az

⁵³ MDG – Millennium Development Goals

értekezés vonatkozó részeinél), a lakosság helyenként 50%-át is elérő mélyszegénység, a 60%-os írástudatlanság, a folyamatosan újratermelődő fertőzési hullám: ezek csak jelzés értékűek ahhoz a helyzethez, amihez még az adott régiókban sok helyen más is társul: a természeti adottságok is negatívan befolyásolják a mezőgazdasági termelést, adott országokban pedig belső feszültségek, polgárháborúk és járványok teszik még keservesebbé az életet.

2.1.3 Közel-Kelet, a babilóniai Irakkal és a lázongó Arab-félszigettel

Irak, Koalíciós Stabilizációs Erők, Iraki Szabadság Művelet (OIF⁵⁴) (2003–2007)

A megszállás lényege a rend, az ellenőrzés valamilyen szintű fenntartása a katonai erő működésének és a polgári lakosság életének és javainak megvédése érdekében. Azonban, ha a korábbi rendet és ellenőrzést nincs, ami felváltja, akkor törvényszerűen alakul ki a társadalmi káosz és törvénytelenység, ahonnan a rendet helyreállítani nagyságrendekkel nagyobb erőfeszítést igényel, mint azt fenntartani. És ez történt Irakban is. A Szaddám-rendszer elsöprésének eufóriájában az amerikai hadsereg nem tett sokat annak érdekében, hogy az összeomló rendet valamivel felváltja, és tétlenül szemlélte az ország teljes széthullását, gyakorlati és átvitt értelemben is. Most már bebizonyosodott, hogy hiba volt az iraki hadsereget és rendészeti szerveket szélnek eresztetni, mivel azok tagjainak jó része mind az ellenállóknál kötött ki.

Az iraki háború rosszabbá tette a terrorizmus átfogó problémáját. Számos szélsőséges iszlamista szerint az iraki háború lett az iszlám elleni totális háború első frontja. Az iraki háború akcióra serkentette a dzsihadistákat, ez vált kiemelkedő ügyükké, és közvetlenül hozzájárult az erőszakos iszlamista terroristák toborzásának fellendítéséhez. Ma a terroristafenyegetés kiélezettebb, mint az Egyesült Államok elleni szeptember 11-i támadás előtt volt. Az iraki háború egyike annak a számos alap-tényezőnek, amely a dzsihadista mozgalom elterjedését táplálta. Újabb sejtek és újabb elektronikus honlapok terjesztették a hírt éveken át arról, hogy az iraki háború a Nyugat kísérlete az iszlám meghódítására.

⁵⁴ Operation Iraqi Freedom

A világ szinte valamennyi, de elsősorban iszlám országában toborzott külföldi harcosok nem személyes bosszúvágyból harcoltak és áldozták fel magukat. Ennek más az oka. A támadások legtöbbje öngyilkos merénylet, amelyben az elkövető az első, aki meghal. Sokan próbáltak már valamilyen logikát találni a cselekedeteikre. Nemcsak elmaradott, iskolázatlan, pénzre rászoruló és anyagi haszonért cselekvő emberek, hanem tanult, jó egzisztenciával, kiegyensúlyozott családi háttérrel rendelkezők is megtalálhatók közöttük. A fanatizmus az a szó, amit tiszta meggyőződéssel el lehet fogadni a jellemzésükre, a fanatizmus pedig azt jelenti, hogy valamiben úgy hisznek, hogy azért mindent, akár az életüket is hajlandók feláldozni. És önként jelentkezőkből egyelőre nincs hiány, legalábbis a tények ezt bizonyítják.

Az Egyesült Államok 2003-ban nagy ambíciókkal, letörhetetlen optimizmussal és gyakorlatilag rendezési terv nélkül vetette bele magát az iraki kalandba. Hadserege, a világ legjobban felszerelt fegyveres alakulata három hét alatt elsöpörte Szaddám Huszein diktatúráját. [2]

A fő kérdés mostanra, hogy mi történik Irakban az amerikai erők 2011. december 31-i tervezett távoztása után. Az iraki háború után óhatatlanul tovább fog erősödni az iszlám fundamentalizmus, Irán, Szíria és a Hezbollah súlya megnő a térségben. A háború következménye lesz, hogy Irak középső része a szunnita, déli része a síita szélsőségesek fellegvárává válik. Irak katalizátorként szolgál az Amerika-barát korrupt és diktatórikus arab monarchiák megdöntésében.

A dzsihádisták szervezetek tértnyerése már csak azért is aggasztó, mert több mint tízezer európai békefenntartó (köztük néhány magyar is) szolgál Dél-Libanonban, hogy stabilizálja a Libanon és Izrael között határsávot. Ők kézenfekvő célpontot nyújtanak a szélsőségeseknek.

Az USA és Nagy-Britannia koalíciója által 2003-ban Irak ellen indított katonai művelet, invázió a Szaddam Huszein vezette rezsim bukásával járt együtt. Az ENSZ BT az inváziót követően (!) kiadott határozatában különös hangsúlyt fektetett az iraki nép megsegítésére, az ország stabilizációjára és újjáépítésére, illetve a humanitárius segélyek eljuttatására. A koalíciós erők felkérték a partner országokat a stabilizációs műveletekben való részvételre. Ennek a felkérésnek Magyarország eleget téve az Országgyűlés jóváhagyta, hogy a Magyar Honvédség szállítószázalját és törzstiszteket küldjön a nemzetközi hadosztály irányítása alatt álló szektorba.

Magyarország egyidejűleg 300 fővel vett részt a misszióban; 2004. június 17-én egy konvojmozgás során, útszélen elhelyezett bomba felrobbanásakor életét veszttette egy magyar katona.

Obama elnök csapatkivonási ígéretei és döntése ma sem tekinthető véglegesnek, ha az egyre növekvő iraki belső feszültséget és egyre gyakoribb véres merényletek sorát nézzük, amelyek 2011 tavaszán és nyarán nem kímélték a ma még Irakban szolgáló közel 40 ezer fős amerikai katonai kontingenst sem.

És a jelen értékelése? Az USA 2011 júliusában kinevezett új védelmi minisztere, az olasz bevándorló szülőktől származó Panetta (a volt legutóbbi CIA-vezér) az afganisztáni látogatása után Irakban többek között arról is tárgyalt, hogy a 2011. december végi teljes amerikai katonai kivonulás mennyire egyezik meg az iraki kormány óhajával. Jól látja mindkét fél, hogy messze még a stabil Irak, s a térségi török-kurd, vagy éppen iráni események még nagyon is hatást gyakorolhatnak az ország és a régió állapotára, az USA sokszor hangoztatott globális nemzeti érdekeinek érvényesülésére.

Líbia, Tripoli, az apokalipszis után

Az Arab Liga helyreállította Líbia tagságát a szervezetben - döntött a liga rendkívüli miniszteri értekezlete Kairóban. Líbiát a ligában mostantól a felkelők politikai szervezete, az Átmeneti Nemzeti Tanács (ÁNT) képviseli. Az Arab Liga 2011. február 22-én függesztette fel Líbia tagságát, két nappal azután, hogy a Kadhafi-ellenes felkelőkkel szemben alkalmazott erőszak miatt lemondott tisztségéről Ab del Munim Huni, az ország képviselője a pánarab szervezetnél.

A 22 országot tömörítő szervezet 2011. júliusi kairói tanácskozását megnyitó beszédében Nabíl al-Arabi, a liga vezetője hangsúlyozta, hogy az arab világban végbemenő forradalmak és felkelések ellen hiábavaló az erő bevetése. Megfigyelők szerint Arabi egyértelműen a szíriai eseményekre utalt. Kifejtette véleményét, hogy a gyökeres változásokat követelő mozgalmak célkitűzései törvényesek.

Arab diplomaták értesülései szerint a tanácskozás résztvevői nem hivatalos jellegű megbeszélésükön megállapodtak abban, hogy miniszteri szintű küldöttséget menesztenek **Szíriába** azzal a megbízatással, hogy adják át Bassár el-Aszad elnöknek a liga üzenetét, amely arra szólítja fel őt, hogy állítsa le a civilek elleni katonai műveleteket. Szíria visszautasította az Arab Liga közleményét, amelyben a vérontás leállítására és a józanész

útjára való rátérésre szólították fel a damaszkuszi vezetést. A külügyminiszterek követelték, hogy Damaszkusz tartsa tiszteletben a szíriai népnek a biztonságos élethez való jogát, valamint a politikai és társadalmi reformok iránti legitim törekvéseit. Az Arab Liga főtitkárságának küldött jegyzékben a pánarab szervezetben működő szíriai képviselőt elfogadhatatlan nyelvezetűnek és mellébeszélésnek nevezte a közleményt, s tiltakozását fejezte ki annak közzététele ellen. Szerintük a közlemény sérti az Arab Liga alapító okiratának elveit, és kikezdi az egységes arab fellépés alapjait.

Az ENSZ közleménye szerint **Szomália lakosságának** közel fele, 3,7 millió ember van veszélyben. A szárazság nem csupán Szomáliát veszélyezteti a „halálháromszögnek” is hívott térségben, amely Kenyát és Etiópiát is magába foglalja. A világszervezet szerint 11 millióan szorulnak segítségre, közülük 3,2 millióan azonnali, életmentő segítséget igényelnek. A súlyosan alultáplált gyerekek száma 640 ezer, és az előrejelzések szerint az éhínség ez év decemberéig is eltarthat. Az ENSZ szerint legalább kétmilliárd dollárra lenne szükség, ennek azonban alig fele érkezett be.

A kelet-afrikai tragédiáért legalább annyira felel az ember, mint a természet – állítják szakemberek. A húsz éve polgárháborútól szenvedő Szomáliában és a vele határos térségekben elmaradtak a hosszú távú fejlesztések és a befektetések. A folyamatos harcok tönkretették a meglévő öntözőrendszereket is, az állattartásból élő népek legelőit pedig elpusztítják a basáskodó politikai elit felelőtlen parcellázásai, a nemzeti parkok terjeszkedése és sokszor a korrupció segítségével végbemenő földszerzések. Mindeközben az is nyilvánvaló, hogy az évszázad háborúit egyre inkább a csökkenő mennyiségű ásványkincs-, élelem- és vízforrások okozzák majd, miközben a Föld lakossága elérte a hétmilliárdot (2050-re pedig 9 milliárd). A kelet-afrikai országok lakossága is megduplázódott 30-40 év alatt, miközben fejlesztés alig történt. A dráguló energia, a rossz elosztás, a spekuláció, a növekvő kereslet és az egyre kiszámíthatatlanabb, szélsőséges időjárás miatt az élelmiszerek ára 2008-ban rekordmagasságba ugrott, és azóta sem csökkent jelentősen.

Az élelmiszerárak növekedését látják sokan az „arab tavasz” egyik kirobbantó okaként is. A forradalmi időket megelőző arab országokban ugyan nem éhséglázadás történt, de a szegényebb rétegek politikai ébredésébe belejátszottak a magas élelmiszerárak. Az amerikai Külkapcsolatok Tanácsa szerint a mostani adottságok alapján a következő két évtizedben a világ már nem fogja tudni ellátni elég élelmiszerral a lakosságot. 2050-re

pedig várhatóan 70–100 százalékkal nő meg az élelmiszer-kereslet, köszönhetően főleg a fejlődő országok izmosodó középosztályának. Az afrikai háborúkban és polgárháborúkban a kiéheztetés már eddig is bevált módszer volt a civilek megtörésére és terrorizálására, az élelmiszer kérdése azonban egyre inkább globális biztonsági kérdéssé is válik.

A források csökkenéséhez a globális felmelegedés is hozzájárul – igaz, erről nincs konszenzus. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa több szkeptikus ország ellenkezésével szemben négy év után először a minap vitatta meg a globális felmelegedés biztonsági következményeit. A növekvő élelmiszerárak, a szárazság és az áradások migrációhoz és elkerülhetetlenül konfliktusokhoz vezetnek. Ugyanakkor főleg Moszkva és Peking tiltakozása miatt (mely hatalmi központok szerint nem kellene átpolitizálni a globális felmelegedés kérdését, és a szakértőkre kell hagyni annak megoldását) a BT által elfogadott szöveg csak azt rögzíti, hogy a felmelegedés lehetséges mellékhatásai súlyosbíthatják a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszélyeket. A létükben is fenyegetett kis szigetállamok – az Egyesült Államok segítségével – hathatósabb lépésekre akarják rákényszeríteni a világszervezetet.

Nemzetbiztonsági probléma az éghajlatváltozás?

Felmerült egy „zöld sisakos” békefenntartó erő létrehozása is az ENSZ-ben. A hagyományos konfliktusokat kontrollálni próbáló „kéksisakosok” helyett (vagy mellett) ez az erő a csökkenő mennyiségű források okozta konfliktusok kezelésében játszhatna szerepet. Achim Steiner, az ENSZ környezetvédelmi programjának vezetője közölte a BT-vel: az éghajlatváltozás hirtelen sokkokat okozhat bármelyik országban a világon, és hosszú távon befolyásolhatja a globális stabilitást és biztonságot. Steiner ENSZ főtitkár-helyettes szerint bizonyos közösségek egyre kiélezettebb versenyben lesznek a véges mennyiségű forrásokért, ami a stabilitást és a világgazdaságot is befolyásolja majd.

A Pentagon már egy ideje nemzetbiztonsági ügyként kezeli az éghajlatváltozást, amely megsokszorozza a korábban létező veszélyeket, illetve újakat robbant ki az élelmiszer- és a vízhiány, illetve a megművelhető föld mennyiségének csökkenése miatt. Az amerikai védelmi minisztérium stratégiai tervezése tavaly január óta már ezeket a veszélyeket is figyelembe veszi. Már csak azért is, mert 30 amerikai katonai bázist

fenyeget a tengerszint magasságának emelkedése. A CIA ügynökeinek pedig már az is feladatuk, hogy az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó hírszerzési adatokat gyűjtsenek össze.

Az éghajlatváltozás hatásainak csökkentésére fel lehetne készülni. A mostani kelet-afrikai tragédia a Guardian brit lap becslése szerint 400 millió dollárba kerül majd a nyugati országoknak. Ha ezt a pénzt humanitárius segély helyett hosszú távú fejlesztésbe fektették volna, akkor a szárazság hatásait mérsékelni lehetett volna.

A helyzetet azért is nehéz megoldani, mert etnikai konfliktusok is akadályozzák a segítségnyújtást: Etiópia déli részén szómáliai lázadók aktívak, az északi-nyugati határon pedig szudáni fegyveresek törnek be rendszeresen.

2.1.4 Közép-Ázsia, a mesés Afganisztánnal és a háborúzó szomszédokkal

Mielőtt Közép-Ázsia mai konfliktusainak helyzetével részletesen foglalkozom, érdemes emlékezni arra, hogy alig 100 évvel ezelőtt már zajlott modernkori válságkezelés, békefenntartás a régióban, annak összes történelmi tanulságaival és különlegességeivel (az ismertetett, kínai békekikényszerítő hadműveletet, 1900-1914).

A 2001-ben kezdődött afganisztáni háborúban 2004-től már két szervezet végezte a katonai műveleteket. A NATO a Kabul és környéki területeket ellenőrizte, míg az USA vezette koalíciós erők vívták a háborút. De napjainkban is megtörténnek a párhuzamos műveletek, amelyek számos esetben nem koordináltak, így jelentős nehézséget okoznak a résztvevőknek, illetve a PRT-k esetében komoly biztonsági kockázatot is jelentenek. Az ISAF beavatkozó erői a rendelkezésre álló információk alapján hajtanak végre különböző kutatási, letartóztatási, átvizsgálási műveleteket a PRT-k területén. Amennyiben e tevékenység nincs összehangolva, úgy a helyszínen maradó, alapvetően a helyi viszonyokért felelős PRT szembesül a beavatkozás következményeivel. A helyi lakosság, a hadurak nem tesznek különbséget a PRT, illetve a központi erők között. De az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA, Afghan National Army) és az Afgán Nemzeti Rendőrség (ANP, Afghan National Police) is végez különböző műveleteket, alapvetően a kábítószer elleni küzdelem jegyében.

Az iraki rendezés is egy koalíciós háborúval kezdődött és a 2. fázisban a kiképzés vonatkozásában a feladatokat a NATO részére átadták.

Afganisztán, az öntörvényű ország

Kétségtelen tény, hogy Oszama bin Laden 2011-ben végrehajtott likvidálása emelheti az amerikai haderő önbizalmát, de az elmúlt hetek ISAF-bázisok elleni sikeres tálib támadásai és a 2011. május végi, vértlen áldozatokkal járó NATO légicsapások (a NATO vezetése gyorsított vizsgálat lefolytatása után bocsánatot kért a NATO helikopterek rakétacsapásaival meggyilkolt tucatnyi afgán gyermek haláláért) nem gyengítik, hanem erősítik a Karzati elnök által 2011. május 30-án tett kijelentést: „A NATO erőkre az afgánok többsége immár inváziós erőkként tekint!”.

Hivatalosan átadta a NATO az észak-afganisztáni Mazari-e Sarif feletti biztonsági ellenőrzést az afgán erőknek július 23-án. Az intézkedésre egy olyan időszakban került sor, amikor az afgán csapatokat egyre több, a tálib lázadással való hatékony fellépésüket megkérdőjelező bírálat éri. A biztonsági ellenőrzés átadásának folyamata hivatalosan július 17-én kezdődött meg a közép-afganisztáni Bámiján tartomány egészében, majd kedden a keleti Mehtarlám és szerdán a déli Laskargáh városokban folytatódott. A folyamat első szakasza Kabul és Pandzsir tartományokkal zárul. A biztonsági ellenőrzés átadása a tervek szerint 2014 végéig fejeződik be, s ezzel párhuzamosan kivonják a jelenleg 130 ezer főt számláló külföldi harcoló egységeket Afganisztánból.

Afganisztán, 30 éve folyamatos polgárháborúban; a többezeréves múlt... és a jövő?

Az időszámítás előtti VI. századig visszanyúló írásos emlékek alapján az afgánok joggal lehetnek büszkéek történelmükre. S ebben nem csak a Nagy Sándor hadvezér elleni, i.e. 331-ben vívott háborúra emlékezhetnek, hanem például az V. században a fehér hunokkal (!) vívott harcaikra, majd a VII. századtól az arab hódításra, 1747-ben pedig Afganisztán megszületésére államként. Büszkéek lehetnek arra is, hogy az 1920-as évek modernizációja során eltörölték a rabszolgaságot, s választójogot biztosítottak a nőknek (15 évvel korábban, mint az USA-ban), kihirdették az alkotmányt, nem feledhetik az afgán nép hőjét Masszud⁵⁵-ot, s rajtuk keresztül vezetett a híres selyemút is. Sajnos

⁵⁵ Masszud az afgán nép hőse lett, akit arab merénylők 2001. szeptember 9-én (!) meggyilkoltak. Masszud mauzóleumát a Pandzsér-völgyben 2004-ben avatták fel.

emlékezniük kell a máig fennálló vallási, etnikai és törzsi megosztottságaikra, egymás kegyetlen mészárlásaira, a gyarmataikat sorra vesztő dühös britek területmegosztó és a mai napig vitatott határokat kialakító politikájára, az USA támogatásával és a mudzsahedek⁵⁶ mozgalmával megvívott háborúra a szovjetekkel, a tálibok⁵⁷ Buddha-szobrokat leromboló és nőket rabszolgasorsba döntő, diktatórikus cselekedeteire is, s Oszama bin Laden rejtegetésére valahol a Szafid-hegyi hírhedt Tora Bora (Fekete Füst) régiójában 2001 decemberében.

„Milyenek az afgánok? Mint az időjárás és az ország domborzati viszonyai: szélsőségesek!” – írta Vámbéry Ármin az önéletrajzában, a 'Küzdelmeim'-ben.

2002 telén jártam először Afganisztánban, missziós szolgálati okból. Első személyes benyomásom nagyon szomorú volt, pedig akkor még direkt módon csak Kabult ismerhettük meg, de a látott életfeltételek nyomorúsága, valamint például az egészségügyi állapotokról szóló – a nemzetközi parancsnokságon elhangzott – jelentések alapján nem volt kétségem: Afganisztánban jellemző a szegénység, az elmaradottság, írástudatlanság, kevés az egészségügyi létesítmények száma, az afgán falvak sivárak. Ugyanakkor már 2002-ben ismert volt az a tény is – amit idén szenzációként jelentettek be egyes hírcsatornák –, hogy az országban megtalálható az egész Mengyelejev-táblázat, azaz a kopár hegycsúcsok fantasztikus kincseket rejtenek.

Az ország földrajzi helyzete, tektonikus és klimatikus viszonyai miatt gyakoriak a természeti katasztrófák: az elmúlt tíz év során 3 súlyos (6.1; 7.2; 6.7 magnitúdójú) földrengés érte az országot, ebből kettő alkalommal a magyarok által az elmúlt években megismert Baghlán tartományt. A magas hegyek völgyeiben a hóolvadásokat követően rendszeresek az áradások és belvizek. Az Afgán-medencében nagy kiterjedésű porviharok alakulhatnak ki, súlyos károkat hozva a mezőgazdaságban, építményekben, esetenként fulladásos halált okozva az élőlényeknek.

Látható az is, hogy Afganisztán évek óta forrása és áldozata is a globális méreteket öltő biztonságpolitikai veszélyeknek és problémáknak. Amennyiben Afganisztán helyzete stabilizálódik, az egyben a térség helyzetét is javítja, így hozzájárulva a globális biztonsághoz. Olyan, a maguk problémáival amúgy is terhelt szomszédokkal, mint

⁵⁶ A *mudzsahed* a szent háború (a dzsihád) harcosát jelenti, többes számú formáját a *Mudzsahedint* a mozgalom megnevezésére használják.

⁵⁷ A *tálib* szó olyan tanulót jelent, aki medreszében, azaz felsőbb iszlám oktatási intézményben tanul. A *Talibán* a tálib szó többes számú alakja, amelyet a mozgalom megnevezésére használnak.

például Irán, avagy Pakisztán, Kína, az afganisztáni stabilizáció biztosítása nem egyszerű feladat. Csak a nemzetközi közösség komplex részvételével, az afgán törzsi kultúra értékeinek (ilyen például a pastunvali, azaz az afgánok ősi szokásait rögzítő 'hegyek íratlan kódexe') elismerésével, működőképes Loja Dzsirga⁵⁸-val, az 'Afganisztán az afgánoké' alapelv figyelembe vételével hozott nemzetközi lépésekkel képzelhető el valós stabilizáció az országban és a térségben. Abban bízom, hogy reményeim szerint a következő két évtizedben az írástudatlanságból kinövő ifjú afgán nemzedék már élhető életet fog magáénak és a mesés Afganisztánnak tudni.

*A válságkezelés és a fegyverzetellenőrzés-leszerelés gyakorlata és ellentmondásai,
Afganisztánban*

A DDR (Disarmament, Demobilization, Reintegration – lefegyverzés, leszerelés, reintegráció), mint az SSR-folyamat eleme, s ennek helyi ellentmondásai a NATO (US) vezetésű afganisztáni műveletek során:

Az Afganisztánban 2001 ősze óta zajló nemzetközi műveletek részeként, a fentiekben már részletezett tartalmú SSR-folyamat elemeként kezdődött meg többek között a DDR-tevékenység. Az Afganisztán-szerre egymással is szembenálló, avagy éppen a Karzai-kormánnyal szemben harcoló törzsi csapatok lefegyverzését a nemzetközi közösség rendkívül fontosnak ítélte, ezért fogadták Japán felajánlását (ezen elem jelentős pénzügyi támogatásáról) örömmel. A nemzetközi híradásokban is megjelentek azonban 2009 folyamán azok a hírek, amelyek szerint állítólag többek között az Egyesült Államok is folytatja bizonyos afgán csoportok felfegyverzését, saját 'szövetségesként', a tálib szélsőségesek és az al-Kaida csoportok ellen. Sajnos az elmúlt évtizedek nemzetközi válságkezelési műveletei során már többször bebizonyosodott, hogy a háború, a fegyveres válságreakálás és rendteremtés némely személyek és üzleti csoportok számára hatalmas profitot hozó üzlet, az amerikai felfegyverzési akciók is negatív hatásúak voltak, mert a hírek hallatára többek között Japán is a DDR-program finanszírozásának felfüggesztését jelentette be.

⁵⁸ A *Loja Dzsirga* az ország legtekintélyesebb törzsi és vallási vezetőiből álló 'nemzetgyűlés', amelyet fontos kérdések megtárgyalásához és esetenként eldöntéséhez is összehívhatnak.

Pakisztán, a közép-ázsiai térség „háborúzó szomszédja”

Pakisztán, ez a brit birodalom által szándékosan válságokkal terheltén létrehozott ’mű-ország’ (hiszen mint lejjebb majd olvasható, már az ország megnevezése sem egy népcsoport több-évszázados múltjára nyúlik vissza, hanem mozaikszó), a létrehozása óta eltelt évtizedek alatt hol saját belső konfliktusai, hol pedig a régióban zajló konfliktus (-rendezés) szereplőjeként vált ismertté világszerte. Az elmúlt évtizedek alatt sokat olvashattunk a medresszekről,⁵⁹ a szekuláris állam és a mélyen vallásos népcsoportok szembenállásáról, Pakisztán és India viszályáról, a pakisztáni titkosszolgálat terror-elhárítási és egyidejűleg talibán- és al Kaida támogató tevékenységéről, a 2005 októberi földrengés és a 2011 évi árvíz nagy pusztításairól, a kényszerszermigráció súlyos következményeiről is.

A nemzetközi szakértők egyes értékelései szerint az ENSZ mandátumú, NATO-vezetésű ISAF erők afganisztáni missziójának sikere nagyban függ Pakisztán hozzájárulásától, sőt többen ma már fontosabb szerepet szánnak Pakisztánnak Afganisztánnal szemben a regionális biztonság vonatkozásában.

Pakisztán, hivatalosan a Pakisztáni Iszlám Köztársaság, független ázsiai állam a Közel-Kelet és Közép-Ázsia határán. Több mint 1000 km-es partszakasszal érintkezik az Arab-tengerrel és az Ománi-öböllel, ezenkívül nyugaton Afganisztán és Irán, keleten India és északkeleten Kína határolja. Pakisztán a hatodik legnépesebb ország a világon. Indonézia után itt él a második legnagyobb muszlim közösség (amin nem lehet csodálkozni, hiszen éppen emiatt választották le Indiáról).

Pakisztán a nevét C. Rahmat Ali alkotta meg, 1934-ben. A PAKISTAN név az akkor még indiai, muzulmán többségű tartományok neveiből származik: Pandzsáb (Punjab), Afganisztán (Afghania), Kasmír (Kashmir), Iszlámábád (Islamabad), Szindh (Sindh), Tuharisztán (Balochistan). Ezen területeken több mint 30 millió muszlim élt már ekkor is. Az önálló pakisztáni állam 1947. augusztus 17-én jött létre, az indiai brit uralom megszűntekor, India muzulmánok-lakta területeiből. Az Indiától való különválást mindkét részből véres összecsapások követték. Nem sikerült rendezni a korábban önálló fejedelemség, Kashmir hovatartozását sem.

Az országban a hivatalos nyelvek az angol és az urdu (arab írású hindi). Az ország lakosságának 40%-a pandzsábi, 25%-a dzsát, 13%-a szindi, 15%-a pashtun, 2%-a

⁵⁹ vallási iskolákról

beludzsi, 5% pedig egyéb népcsoportokhoz tartozik. A népesség 97%-a muszlim vallású (77% szunnita, 20% síita), 3% pedig hindu és keresztény. A lakosság jelentős része a többnyire öntözött szántóföldeken búzát, rizst, gyapotot, cukornádat termeszt. Földje ásványkincsekben viszonylag szegény (kősó, kőolaj, földgáz, gipsz, kén, foszfát, magnezit, színesfémérc).

Természeti csapások (földrengés, árvíz) Pakisztánban

2005. október 8-án rendkívüli erejű földrengés pusztított Pakisztánban. Az ország nemzetközi segítyeket kért. A pakisztáni híradások közlése szerint több mint 73 ezer ember halálát erősítették meg, 69 ezer ember súlyos sérülést szenvedett, a könnyebb sebesültek száma pedig ennél jóval magasabb volt. Becslések szerint 3,3 millió ember otthonát rombolta le a földrengés az ország északi részében. A szennyvíz és a földrengés következtében szanaszét heverő holttestek elfertőzték a Nílam folyót, Muzaffarábád tartományi székhely fő ivóvízforrását. Teljesen összeomlott az egészségügyi ellátás, megjelent a malária is.

2010. július 29-én közel kétezren meghaltak és több százezren veszítették el otthonukat a Pakisztán északnyugati részét és Kasmír tartományt sújtó felhőszakadásban. Az ország északnyugati területein egy újonnan épített gát is összeomlott, az ENSZ adatai szerint pedig mintegy ötezer ház került a víz alá ebben a régióban. A július 22-i héten az ország délnyugati területein pusztító áradásokban legalább 41-en haltak meg és több ezer ember otthonát mosta el az eső, 150 ezer embert érintett az árvíz. Ez volt a legsúlyosabb áradássorozat a térségben 1929 óta. A monszunszerű esőzések miatti árvíz heteken át lakosok millióit üldözte el lakóhelyükről, tette tönkre mezőgazdasági telepüket.

Az ENSZ, a NATO (!), a pakisztáni hadsereg és egy sor helyi és nemzetközi segélyszervezet sietett az árvíz sújtotta pakisztáni térségbe segélymunkásokkal, gyógyszerrel, élelemmel és vízzel. Az infrastruktúrában és a létfontosságú mezőgazdaságban keletkezett kár sok milliárd dollárt ért el. Hasmenéses kolera terjedt el az árvíz sújtotta országban. Az ENSZ becslése szerint közel 980 ezer ember vált hajléktalanná, vagy kényszerült otthona elhagyására az áradások miatt. Az említett India-Pakisztán ősi ellenségeskedést figyelembe véve nagyon meglepő volt, amikor rövid gondolkodási időt követően Pakisztán elfogadott Indiától ötmillió dollár értékű segítséget az árvízkárok enyhítésére. A gesztus ritkaságszámba ment az egymásra mélyen gyanakvó,

ellenséges két ország között. A pakisztáni külügyminiszter⁶⁰ az egyik indiai televíziós állomáson keresztül mondott köszönetet az indiai népnek a felajánlásért.

Pakisztán jelentősége az 'afgán válságövezet' konfliktus-rendezése során

Pakisztán, létrehozása óta változó intenzitású folyamatos konfliktusokkal küzd a régió többi meghatározó országával, különösen Indiával, de idesorolhatjuk - a maga is az elmúlt 30 éven át háborúban álló - Afganisztánt is.

A régió biztonságpolitikai megítélése összetett, leginkább törékeny, ugyanakkor kihatással bír a globális biztonsági helyzetre is. A regionális konfliktus-okok között a fentebb már jelzett ország-alkotási tényezőkön túl megemlíthetők az egyre gyakoribb és hevesebb természeti katasztrófák és kényszerszermigrációs következményeik, a régió eltérő fejlődési pályát befutó országainak közvetett és közvetlen hatásai (például Kína növekvő világpolitikai és gazdasági befolyása), a térség vallási különbözőségeinek eseményei, de első helyre ma még mindenféleképpen az Afganisztánnal kapcsolatos helyzetet kell sorolni. Már csak azért is, mert a nemzetközi közösség többéves súlyos erőfeszítései ellenére Afganisztánban nincs megnyugvás, a nemzetközi erők és az ellenállók is rendszeresen igénybe veszik Pakisztán területét és infrastruktúráját, s a pakisztáni kormánynak komoly ráhatása lehet az Afganisztánnal határos területek ellenőrzöttségére, amennyiben persze erre képes és történelmi-vallási okok miatt alkalmas. Afganisztán tehát meghatározó valamennyi szomszédjának mindennapjaiban, de a vallási szélsőségesek elleni harc vonatkozásában szerepe és helyzete globálisnak tekinthető.

Látható az is, hogy Afganisztán évek óta forrása és áldozata is a globális méreteket öltő biztonságpolitikai veszélyeknek és problémáknak. Amennyiben Afganisztán helyzete stabilizálódik, az egyben a térség helyzetét is javítja, így hozzájárulva a globális biztonsághoz. Olyan, a maguk problémáival amúgy is terhelt szomszédokkal, mint például Irán, avagy Pakisztán, Kína, az afganisztáni stabilizáció biztosítása nem egyszerű feladat.

Pakisztán vonatkozásában két okból is kiemelt fontosságú volt a nemrégien lezajlott NATO csúcs Portugáliában. A 2010 novemberében Lisszabonban megtartott NATO-

⁶⁰ Sah Mehmud Kuresi

csúcson sor került az ENSZ mandátumú, NATO vezetésű ISAF Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőkkel kapcsolatos csapatkivonási határidők tervezett bejelentésére (s így a Pakisztánon át történő utánpótlás-szállítások alkalmazására is). De sor került a NATO és Oroszország kapcsolatait és együttműködését részletező megbeszélésekre is: ennek keretében határoztak többek között egy NATO-orosz drogellenes központ St. Petersburgi létrehozásáról Pakisztán részvételével, továbbá Oroszország hozzájárulásáról az afgán rendezéshez az ún. logisztikai útvonalak területén keresztüli biztosításával.

Ugyanakkor a regionális feszültségek csökkentésére irányuló erőfeszítésekkel szemben ható tényezőként ismert, hogy a pakisztáni síita muszlim félkatonai szervezetek az ország törzsi igazgatású régióiban (FATA⁶¹), elsősorban az ország észak-nyugati térségében jelentős támogatást adnak a NATO-vezetésű ISAF erők ellenségeinek az afgán-pakisztáni határ ellenőrzés nélküli átjárása során. A pakisztáni síiták, akik folyamatosan ellenőrzésük alatt tartják a törzsi területek jelentős részét, megállapodtak az afganisztáni hírhedt Haqqani hálózattal biztonságos határátkelők 'fenntartásáról' az ellenállás számára, az afganisztáni Khost és Paktia tartományok, illetve a pakisztáni Kurram törzsi régió között. A NATO és az Egyesült Államok nyomást gyakorol a pakisztáni vezetésre mielőbbi katonai terror-elhárító akciók indítása érdekében a Haqqani⁶² hálózat Észak-Wazirisztánban lévő csoportjai ellen. Pakisztán vezetése ugyanakkor azt jelezte a NATO vezetésére, hogy a térségbe vezényelt közel 140 ezer pakisztáni katona már így is túlhajszolt a napi feladatvégzése során.

Afganisztán és a régió stabilitásának előmozdítását szolgálják az elmúlt időszak olyan lépései, mint az Afganisztán-Pakisztán Transzit Kereskedelmi Megállapodás (The Afghanistan-Pakistan Transit Trade Agreement) aláírása. A NATO vezetésű ISAF koalíciós erőknek, együttműködve az egyre erősödő Afgán Nemzeti Biztonsági Erőkkel, azzal a tálib-többségű ellenállással kell megküzdenie, amely 3 fő csoportból áll, úgy mint a Quetta Shura Taliban (QST), a Hezb-e Islami Gulbuddin (HIG) és a Haqqani Network (HQN). Az al-Kaida leginkább pénzügyi támogatást biztosít az ellenállás számára, miközben maga is rákényszerül a Pakisztánban található menedék(búvó)helyek igénybe

⁶¹ Federally Administered Tribal Areas – Szövetséges Igazgatású Törzsi Területek

⁶² A Haqqani család neve először az afgánok Szovjetunióval vívott háborúja során vált ismertté. Többen a család vezetői közül életüket veszítették a harcokban, maga a családfő is súlyosan megsebesült, miközben jelentős támogatást kapott a nyugati országoktól a harcokhoz. 2001 után szembefordult addigi amerikai szövetségeseivel és Karzai elnökkel, s ma az egyik legbefolyásosabb és legbrutálisabb ellensége az afgán központi kormánynak és az ISAF-nak.

vételére. Az ellenállás döntő mértékben Afganisztán pasztun többségű déli és keleti részein, valamint az ún. Pasztun-zsebek térségében az ország északi részén tevékenykedik. Az Afganisztánt és Pakisztánt elválasztó, az afgánok részéről soha el nem ismert határvonal gyenge ellenőrzése lehetővé teszi az ellenállóknak az ún. határon át történő műveleteik sikeres végrehajtását: a pakisztáni oldalon elsősorban a Szövetségi Igazgatású Törzsi Terület és a Khyber Pakhtunkhawa Tartomány, míg afgán oldalon a pasztun-övezet a fő műveleti igénybevett terület.

Afganisztán-Pakisztán és a terrorizmus, az al-Kaida, a tálibok

Első pillantásra úgy tűnhet, ismétli magát a történelem. Van azonban, ami jelentősen megváltozott uralma alatt, és ez az egész világ számára súlyos következményekkel járhat. Pakisztán ugyanis időközben a nemzetközi terrorizmus melegágyává vált úgy, hogy Musarraf az USA legfontosabb szövetségese volt – pont a terrorizmus elleni háborúban.

Hírhedt, Afganisztánnal közös határvidékén, Vazirisztánban nem érvényesül a pakisztáni alkotmány. A hegyes-völgyes, törvényen kívüli vidék a világ egyik legveszélyesebb és legeldugottabb szeglete: az egész világon tevékenykedő terroristák, afgán vallási fanatikus tálibok, pakisztáni tálibok, illetve törzsi milíciák, szélsőséges szervezetek és vallási csoportok egész sora fészkelte be magát ide – írja az indiai Covert folyóiratban Daniel Markey, az amerikai Council of Foreign Relations kutatója.

Az amerikai titkosszolgálat tavaly nyári jelentése szerint itt telepedett meg az al-Kaida vezetése – állítólag itt bujkált Oszama bin Laden is –, itt tervezik, innen finanszírozzák és ösztönzik a terrortámadásokat. Itt kaptak többek között ideológiai képzést a 2005-ös londoni metrórobbantások elkövetői, de a tavaly szeptember elején a németországi Frankfurtban leleplezett terrortámadás-sorozatot tervező három férfi is járt pakisztáni terrorista kiképzőtáborban.

Itt leltek menedékre az afgán tálibok is, miután 2002-ben kiűzték őket Afganisztánból az amerikai csapatok. Számukat jelenleg tízezerre becsülik, utánpótlásukat az afgán menekülttáborok, szélsőségesek által irányított medreszék (vallási iskolák) adják, a csatlakozók többsége iskolázatlan, szegény, egyéb munkalehetőséget nem találó pasztun fiatal.

A pakisztáni tálibok törzsi milíciák laza szövetsége, vezetőjük Bejtullah Mehszúd, az a hadúr, akit a legendás pakisztáni nagyasszony, Benazir Bhutto elleni tavaly év végi merénylet mögött sejtének. Mehszúd a hírhedt afgán tálib vezető, a 2001 óta – jelenleg feltehetően a pakisztáni Kvettában – bújkáló Omár molla közeli szövetségese. A pakisztáni hadúrral a pakisztáni vezetés már 2005-ben békét kötött, de mostanra teljesen a fejükre nőtt: idén nyár elején a pakisztáni katonaság sajtótúrát szervezett, hogy bemutassa a kaotikus határtérségben elért sikereit; pár hétre rá ő is megszervezte saját túráját, ahova többek között a BBC tudósítóját is elhívta, és ugyanazokat a területeket mutatta meg, mint a katonák, saját szemszögéből kommentálva a helyzetet.

Fegyvereseinek számát 20 ezer főre teszik, maga Mehszúd közvetlenül ötezer embernek parancsol. A Bhutto elleni merényleten kívül őt teszik felelőssé számos az országot 2007-ben elborító öngyilkos merényletért (tavaly július óta több mint 700 ember vesztette életét ezekben), és tavaly augusztusban 250 pakisztáni katonát is túsul ejtettek erői.

A szélsőségesek mind Musarraff uralma alatt erősödtek meg, aki kettős játékot játszott: a 2001. szeptemberi Amerika elleni terrortámadások után az USA szövetségese lett, és az évek során összesen több mint tízmillió dollár segílyt húzott Washingtontól, hogy harcoljon a térség fegyveresei ellen, útját állja a vallási fanatizmus terjedésének.

Az amerikai és a pakisztáni titkosszolgálat együttműködött az al-Kaida emberei utáni hajszában, és Musarraff beleegyezett, hogy az USA katonai akciókat hajtson végre pakisztáni területen a szeptember 11-i terrortámadásokat kitervelő szervezet ellen. Az USA – és később a NATO – pakisztáni felségterületen végrehajtott akciói azonban korlátozottak voltak: az al-Kaida-vezetők elfogására, az ide menekülő fegyveresek üldözésére, illetve pilóta nélküli repülőgépek által végrehajtott csapásokra terjedt ki. A szélsőségesek elleni közvetlen harcot, a terület pacifikálását Pakisztánra bízták.

Idővel azonban a kormány, felmérve a katonaság korlátait, a terület megszállásának nehézségeit, és a törzsi vezetők további elidegenítésének veszélyét 2004 áprilisától kezdve sorra vitatott tűzszüneti megállapodásokat kötött velük. Ezek szerint fel kellett hagyniuk államellenes tevékenységükkel, cserébe békén hagyták őket. A megállapodások azonban semmit sem értek, az afgán-pakisztáni határon akadálytalanul áramolhattak a fegyverek és a fegyveresek, a területen vígan éldegélhettek a külföldi terroristák. Amerikai becslések szerint csak a 2006 szeptemberében Észak-Vazirisztánban megkötött

fegyverszünet után 300 százalékkal nőtt a törzsi területről a szomszédos Afganisztánba az amerikaiak és a NATO ellen harcolni induló fegyveresek száma.

Vazirisztáni látkép

(Forrás: NATO ISAF HQ, MediaCentre, Kabul, 2006)

Miközben Musarraf és George Bush amerikai elnök személyes kapcsolatot alakítottak ki egymással, az ISI pakisztáni titkosszolgálat (Inter Service Intelligence) soha nem adta fel az afganisztáni tálibokkal ápolt kapcsolatait. Pakisztán már az 1980-as években is támogatta a szovjet uralom ellen harcoló afgán mudzsahedeket. A pénz nagy részét az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia adta össze titokban. Az 1990-es években az Afganisztánt véglegesen romlásba döntő polgárháború idején az ISI a tálibok mellé állt. Célja ezzel saját befolyásának érvényesítése volt Afganisztánban. A szélsőségesek titkos támogatása azonban más célokat is kitűnően szolgált – álltja *Ahmed Rasid pakisztáni újságíró, aki több könyvet írt a térségbeli terrorizmusról* (a legutóbbi 2010 nyarán jelent meg: *Descent into Chaos - Lecsúszás a káoszba* címmel).

A pakisztáni vezetés – jóllehet alapvetően ellenezte a terrorizmust – gyakran vette igénybe a szélsőségesek szolgálatait, főleg a Kashmir miatt Indiával fennálló területi vitában, de az általuk jelentett fenyegetés pénzt is hozott Pakisztánnak, hiszen erre

hivatkozva lehetett támogatást kérni az Egyesült Államoktól, illetve Musarraftól az ellenük való védekezéssel igazolhatta katonai rezsimjének antidemokratikus lépéseit.

2.2 A prognosztizálható biztonsági kihívások, a válságokat sejtető kockázatok, az értékeket fenyegető veszélyek

A prognosztizálható biztonsági kihívások közé sorolható, többek között:

- a gazdasági visszaesés,
- környezetszennyezés,
- humán eredetű ökológiai változások,
- demográfiai robbanás,
- élettér-csökkenés,
- elszegényedés,
- az erőforrások rövidtávú kimerítése a következmények felmérése nélkül.

A válságokat sejtető kockázatok közé sorolható, többek között:

- a fegyver-, kábítószer-, műkincs-, ember-, emberi szerv- kereskedelem,
- tömeges migráció,
- proliferáció,
- pénzmosás terjedése,
- az extrémizmus,
- a radikalizmus és a nacionalizmus fokozódó térnyerése,
- diktatúrák és diktátorok létezése.

Az értékeket fenyegető veszélyek közé sorolható, többek között:

- a modern hadviselés jogilag rendezetlen, új tényezői,
- a szervezett bűnözés erősödése,
- a geofizikai hadviselés realitásai,
- az erőszak-radikalizmus,
- a vallási szélsőségek erősödése,
- a terrorizmus,
- a kábítószer-használat fokozott terjedése.

A fentiek figyelembe vételével prognosztizálható:

- a gazdasági világválság erősödése,
- általános értékvesztés (másnéven morális válság),
- pótcselekvések sora a fejlett társadalmakban,
- vallási és kulturális feszültségek, s az ezekből következő állandósuló fegyveres helyi konfliktusok,
- nemzetközi bűnbakkeresés és katonai megtorlások,
- radikalizálódás,
- a globális és totális válság expanziója.

A veszélyek típusai, a földrajzi helyzete, kulturális környezete jellemzői határozzák azt meg, hogy milyen és mekkora erővel, milyen szervezettel és milyen eljárás módok alkalmazásával lehet majd kezelni őket. A jövő konfliktusainak kutatása tehát egy alapvető fontossággal bíró feladat, hiszen az abban megfogalmazottak ismeretében kell meghatározni a haderők fejlesztési irányait, tervezni a közös védelmi ügyeket a szövetségben, módosítani a kiképzést, felkészítést és beszerezni a technikai eszközöket.

A jövőkutatások módszerét tekintve a jelen történéseiből következtetéseket levonva, trendeket megfogalmazva több alternatívát rajzolnak fel, jelezve azt, ha a világ erre vagy arra tolódik, akkor annak ez vagy az lesz a következménye. A kutatási irányok, trendek alapvetően az alábbi dimenziók mentén csoportosulnak:

- gazdaság, javak elosztása,
- politika, elutasítási ügyek,
- humanitárius, szociális ügyek,
- környezetvédelem,
- demográfia,
- technológiai fejlődés,
- régiók biztonsági különbségei.

*Robert D. Kaplan „Közelgő anarchia”*⁶³ című írása 1994-ben jelent meg. Írásában felvázolta, hogy az akkori Nyugat-afrikai történések a jövőben az egész világ, emberiség

⁶³ Robert D. Kaplan: *The Coming Anarchy In: Strategy and Force Planning* (Strategy and Force Planning Faculty, Naval War College, Newport, RI/USA. 1995) p. 394.

problémáivá válnak. Kérdésként fogalmazza meg, hogy a világ magára hagyhatja-e a „haldokló Afrikát”, vagy jövőbeni saját konfliktusait kezelheti, előzheti meg Afrikában.

Kaplan szerint a túlnépesedés, a bűnözés, a betegségek, a klánosodás, a nélkülözés szétrombolják a társadalmi rendszereket. Az államok nem képesek megvalósítani fennhatóságukat területük és lakosságuk felett, elvesztik szuverenitásukat, kiszolgáltatottá válnak. Kaplan az elkövetkezendő 50 évre az alábbi konfliktus-jellemzőket vázolta fel:

- szűkös erőforrások és átalakuló természet,
- etnikai és kulturális különbségek, konfliktusok,
- etnikai és államhatárok egybe nem esése,
- a háború jellemzőinek változása.

Kritikus biztonsági trendek:

Nemcsak az egyének érdeke a biztonság. A gazdaság működőképessége, szociális ellátás, kormányzás, környezetvédelem is megköveteli az erőszakmentességet.

A stabilitást veszélyeztető tényezők az alábbiakban foglalhatók össze:

- globalizálódott bűnözés,
- veszélyes technológiák terjedése,
- munkanélküliség és migráció,
- instabilizáció,
- városiasodás, lakosság felduzzadása.

A nyugati titkosszolgálatok szerint továbbra is az al-Kaida jelenti a legnagyobb fenyegetést a nyugati országok biztonságára, mivel az országhatárok nélküli szervezetet minél látványosabb pusztítás motiválja. Tagjai számára a földi élet nem érték, így készek azt gondolkodás nélkül eldobni maguktól. Az al-Kaida ugyanis nemcsak terrorszervezet, militáns csoportok hálózata, hanem maga a lázadás ideológiája.

A terror elleni háborúnak tehát még közel sincs vége, de mivel az al-Kaida szélsőséges csoportok ideológiájává vált, az ellene folytatott harcot sem fogja tudni az Egyesült Államok egyedül, csak katonai eszközökkel megnyerni. A dzsihadisták ellen vívott küzdelem ugyanis elsősorban ideológiai szinten zajlik. Nem lehet megengedni az al-Kaidának, hogy a muzulmánok érdekeinek védelmezőjeként lépjen fel.

Miben más tehát korunk „új terrorizmusa” a korábbi időszakok terrorszervezeteihez és -cselekményeihez képest? A legfontosabb különbség nem annyira a motivációk és ideológiák fentebb tárgyalt megváltozásában, hanem inkább a szervezeti megoldásokban, a használt eszközökben és a célpontok megváltozásában keresendő, bár ezek egymástól nem függetlenek. A globalizációval a terroristaszervezetek tevékenysége átlépi az országhatárokat, és komoly biztonsági problémává válik a világ számos országa számára. [15]

A technikai fejlődés nagymértékben befolyásolta a terroristák által használt eszközöket is. Rengeteg példát fel lehet hozni arra, hogy a merénylők dolga könnyebbé vált az utóbbi évtizedekben. Korábban gyakran emlegették még az 1960-as években Csehszlovákiában feltalált Semtex nevű robbanóanyagot. A Semtex biztonságosan szállítható, könnyen vágható, ráadásul szagtalan is, így a repülőtéren keresőkutyák sem veszik észre. A másik példa a légi közlekedés fejlődése. A gépeltérítések számának az 1960-as, 70-es években tapasztalt növekedése egybeesett a légi utazások fontosságának növekedésével. Nem véletlen, hogy talán a repülőtereken tapasztalhatjuk a legszigorúbb biztonsági intézkedéseket, különösen 2001 szeptembere óta. Ezt a terroristák is felismerték, ezért gyakoribbá váltak az ún. puha, azaz kevésbé védhető és védett célpontok, pl. a vonatok elleni merényletek. Szintén gyakran emlegetik a számítástechnika fejlődését. Az internet gyakorlatilag már minden országban elérhető. Kormányzati intézmények, nagyvállalatok információs rendszerének feltörésével vagy vírusok bejuttatásával óriási károkat lehet okozni: az ún. cyberterroristák fontos adatokhoz férhetnek hozzá vagy semmisíthetnek meg, de sokszor az is elég, ha ideiglenesen fennakadásokat okoznak a rendszer működésében. Emellett persze az internet megfelelő eszközt biztosít a kapcsolattartásra és az új tagok toborzására is.

A technikai fejlődéssel szoros összefüggésben van a média szerepének növekedése is. A terroristák ki tudják használni, hogy a merényletekről szinte mindig beszámol a nyomtatott és elektronikus sajtó. Ez, mint 2001. szeptember 11-én, már előben is történhet, amely csak fokozza a merénylet által kiváltott félelmet, és pont ez a terroristák célja. Az akkor még élő Oszama bin Laden időről időre felbukkanó videóüzenetekben fenyegette meg az Egyesült Államokat és szövetségeseit, de arra is volt példa, hogy a fenyegetéseket bizonyos honlapokon tették közé. A demokratikus országok közvéleménye ráadásul egyre kevésbé tolerálja a sok (civil és katonai) áldozattal járó háborúkat, akkor

is, ha azok nagy része az ellenségesnek tekintett ország állampolgárai közül kerül ki. Ez és az erről szóló tudósítások szintén kedveznek a háttérterületet biztosító országokban rejtőzködő terroristáknak.

A megfelelő technikai eszközökhöz való hozzájutás persze költséges is lehet, sok esetben azonban a terroristák technikai hátrányát a helyi viszonyok jobb ismerete és a helyi társadalom támogatása ellensúlyozza. Ez az ún. aszimmetrikus hadviselés, amely az amerikaiak dolgát megnehezítette Irakban, a NATO stabilizációs törekvéseit pedig Afganisztánban a felkelők, illetve a terroristacsoportok elleni harcban. A városok utcáin, a lakóházakban megbújó terrorista sejtek felszámolásában a magas technikai színvonalat képviselő, pontos és nagy pusztítóerejű fegyverek csak korlátozottan alkalmazhatók, a helyi lakosság ellenállása ezt csak még inkább akadályozza.

Nagy veszélyt rejthet magában, ha a terroristák vegyi, biológiai vagy nukleáris fegyverhez jutnak. 2001 őszén óriási pánikot okozott az Egyesült Államokban az, hogy több hivatal is lépfenével (anthraxszal) fertőzött levelet kapott. A nukleáris fegyvereket illetően nem is kell feltétlenül atombombákra gondolni (amelyeket nem könnyű sem előállítani, sem szállítani): az ún. piszkos bombák is veszélyesek lehetnek. Ezek viszonylag kisméretű bombák, amelyek nem is elsősorban a robbanással okoznak károkat, hanem az annak során szétterjedő sugárzó, radioaktív anyagokkal. Ezeknek az anyagoknak az ellenőrzése a Szovjetunió felbomlása óta különös jelentőséget nyert, és szorosan összekapcsolódik a proliferáció kérdésével. [26]

A 2004 márciusában, Madridban és 2005 júliusában, Londonban elkövetett merényletek az európaiak számára is nyilvánvalóvá tették, hogy a globális terrorizmus nem csak az Egyesült Államokat veszélyezteti. Az EU azonban nem akar, és közös haderő híján nem is tud háborút indítani. Így az Unión belül sokkal fontosabb például, hogy a tagállamok egységesítsék, hogy milyen bűncselekményt tekintenek terrorizmusnak, és hangolják össze az azzal kapcsolatos büntetőjogszabályokat. A kiadatási eljárások egységesítése is szükséges lépés, nehogy a terrorista cselekmény elkövetésével gyanúsítottak annak hiányosságaira építve el tudják kerülni a felelősségre vonást.

Mitől más a XXI. századi hadviselés?

Ma már a legoptimistább szakértők is beismerik, hogy a XXI. század első, azaz iraki háborúja merőben eltér a XX. század konfliktusaitól. Az egyik eltérés, hogy a harcok során viszonylag kevesen estek el vagy sebesültek meg a múlt századi háborús konfliktusok veszteségeihez képest (a Vietnámban elesett amerikai katonák száma: 47.359). Továbbá, a sebesültek csak igen kicsi aránya halt bele sérüléseibe. Ez egy folytatólagos trend. 2010-ben a sebesültek 8 %-a halt bele sérüléseibe, míg 2009-ben ez 11 % volt. Egy sor tényező segíti a túlélést, még heves harcok esetén is. Ilyen például a megfelelő kialakítású és minősítésű testvédő repesz(golyó)álló mellény viselése, ami révén a kimutatható veszteségcsökkenés eléri a közel 20 %-ot. Többek között éppen az iraki háborús misszióban is (2003-2004) szolgált katonaként azért azonnal hozzá kell tennem az örök igazságot: mindennek ára van! Az érem másik oldala: a repeszálló mellények súlyosabbak lettek és komplikáltabbak viselési szempontból. Ez pedig csökkenti a bevetésen lévő katona mozgékonyágát, ami miatt esetenként a harcoló katona elveszíti gyors helyváltoztatási és tüzelési képességét, ez viszont a veszteségek kismérvű növekedését is okozhatja.

Egy másik, jelentős veszteség-csökkenést eredményező tényező a hadszíntéri egészségügyi biztosítás rohamos fejlődése: javult a színvonala, gyorsabb lett a reagáló képessége és hatásosabb a beavatkozás szintje. Nemcsak az egészségügyi beavatkozások lettek hatékonyabbak, hanem a súlyos/csonkolásos sebesültek sokkal hamarabb kerülhetnek ma már a műtőasztalra. A gyorsabb sebesültszállítás révén a sérültek hamarabb kerülhetnek szakavatott orvosi csapatok kezébe, de az is igaz, hogy a hadszíntéri műtéti egészségügyi képességek ma már nagyon közel kerültek telepítésre a harci események környezetéhez.

Változott azon ellenséges eszköztár is, ami az élőerős veszteségeket okozza. A jelenlegi statisztikai mutatók szerint a 2001–2011 időszakban a két fenti hadszíntéren a kézfegyver lövedékektől származó sebesülések okozták az elhalálozások 12,9 %-át (ez a szám Vietnámban 38 % volt), míg a bombák esetében ez a mutató 7,3 %-os, s mindössze 3,5 %-os a gránátvetők esetében.

Afganisztánban az ellenséges erők gyakrabban alkalmazzák az IED-bombákat (IED – Improvised Explosive Devices: Improvizált Robbanó Eszközöket), mivel a NATO

csapatai erősebbek a nyílt fegyveres küzdelemben. Ennek következtében is módosult a sebesült-halott arány a vietnámi háború 6:1-hez képest 10:1-hez az iraki és az afganisztáni harcok során. Vietnámban az amerikai harci veszteségek 15,7%-át az IED robbanóeszközök okozták, míg Irakban és Afganisztánban ez a szám elérte a 70%-ot, majd kevéssel 60% alá esett. A veszteségek csökkenését a speciális páncélozott gép- és harcjárművek kifejlesztése és harctéri alkalmazása eredményezte. Azt is érdemes hozzátenni ugyanakkor, hogy az útszéli robbanóeszközök alkalmazása például Irakban vagy Afganisztánban a helyi lakosságban tízszer nagyobb veszteséget okozott mint a NATO csapatok körében, ami miatt a helyi lakosság szimpátiája erőteljesen csökkent az iraki terroristák vagy az afgán tálibok iránt.

A XXI. századi hadviselés egyik meghatározó újonsága a parancsnokok és törzsek magasabb képzettség-képesség-készség szintje, ami egyúttal hatékonyabb kiképzést-felkészítést, harci alkalmazást és parancsnoki vezetést-irányítást eredményez. A hatékonyabb vezetés a hadszíntéri változó feltételrendszerhez igazodó adaptációs készség magas szintjét is jelenti, ami közvetve a veszteségek csökkenését is eredményezi. [32]

A fegyverek és a hadfelszerelés színvonalának javulása, XXI. századi fejlődése csökkenti a bevetésen lévők sebezhetőségét. A GPS-alapú fegyverek új szintet jelentettek a XXI. századi hadviselésben. A bombák, rakéták, lövedékek ma már 'GPS-pontossággal' alkalmazhatók a bevetések során. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a tűzharcban lévő ellenséges állásokhoz vagy az ellenséges rejtőzködő csoportokhoz közel lehet kerülni (a járulékos veszteségek aránya csökkent a precíz földi és légi-támogatás során). Ennek van és lehet – megfelelő gondosság és döntés esetén – másik pozitív hozadéka is: sokkal kisebb lehet a hadszíntéren vagy harci cselekmények közelében élő-mozgó civil áldozatok száma.

Ebből a felsorolásból kihagyhatatlan az NVG (Night Vision Gear) éjjellátó készülék, a kiemelt hadszíntéri fontossága és hatékony alkalmazása okán. Valamikor még a vietnámi háború időszakában alkalmazták először a kezdetleges változatát, de az eltelt négy évtized alatt a felszerelés technológiája és alkalmazási lehetőségei rendkívüli mértékben feljavultak, az eszköz jobb, könnyebb és olcsóbb is lett. Ma már a háborús hadszíntéren harci bevetésen lévő katona felszerelésének elengedhetetlen eleme az éjjellátó készülék, amely megtalálható a harcjárműveken és az éjszakai bevetésen lévő helikoptereken is.

A fentiekhez még – mint a XXI. századi hadviselés járulékos jellemzői – felsorolhatók a fejlett híradó eszközök, a célszerűen kialakított hadiruházat, a korszerű elvek alapján összeállított hadi étkezési csomagok is. S az internet, a mobil internet sem hagyható ki a modern hadviselés (és egyúttal szorosabb családi kapcsolattartás) eszköztárából.

Még veszélyesebbnek tekinthetők a fejlett elektromágneses impulzusokkal működő fegyverek, amelyek képesek komputerhálózatok és telekommunikációs központi berendezések összezavarására. Ezek a fegyverek hasonlóképpen működnek, mint a mágnes, amelyet a számítógépbe tehető mágneslemez közelébe helyeznek, amelynek hatására a lemez „letörlődik”. Ennek az eredménye is gyakorlatilag egy megkülönböztetés nélküli hatás lehet, miután a célpontnál sokkal nagyobb kört sújthat a támadás. Például a számítógép vezérelte életfenntartói orvosi készülékekhez kapcsolt betegek, vagy különféle modern számítógép-vezérlésű vasúti szerelvények tragédiáját okozhatja a központi vezérlés megszűnése.

Gyermekekatonák

A háború privatizálása témakörébe lehet leginkább besorolni a 8–14 éves gyermekek különféle hadurak által történő felfogadását és bevetését, mely az ún. harmadik világban terjedt el. Az ENSZ egyes felmérései szerint háromezrezer ilyen szerencsétlen gyermek kényszerül az ellenségeskedésben való részvételre, rendszerint nem önszántából. Kialakulatlan személyiségüknél fogva brutális és jogsértő harccselekményre könnyen rávehetők és időben történő rehabilitálásuk veszélyeztetve van, a személyiségük kialakulását a harcban való élet határozza meg.

Főként közép-afrikai országokban, továbbá Afganisztánban, néhány délkelet-ázsiai országban és például Kolumbiában vált gyakorlattá a gyakran megdöbbenő eredményekhez vezető alkalmazásuk. Vagy a gerilla- és zsoldosparancsnokok élnek vissza tapasztalatlanságukkal, és küldik pl. az aknamezőkre, hogy utat vágjanak a továbbhaladáshoz, vagy egyszerűen a játékra termett hajlamukat alakítják át bármiféle piszkos munka elvégzésére, lévén, hogy jó részük nem érez félelmet harc közben, mintha csak valamilyen játékot űzne, a parancsot gondolkodás nélkül betartja. Külön kategóriát képeznek közöttük a szexuálisan kizsákmányolt tinédzser lányok, akik vagy a hatalom hamis birtokosának tartott fegyveresek önkéntes kiszolgálói, vagy „szex-rabszolgaságra” kényszerítik őket. Ugyanakkor a harci körülmények változásával ezek a pszichológiailag elkerülhetetlenül sérült szerencsétlenek gyakran esnek megtorlásul a másik törzs

vérbosszújának, vagy épp a sajátjának még akkor is, ha kényszerből harcoltak az övéik ellen.

A fokvárosi, majd a 2007. februári párizsi nemzetközi konferencia kifejezetten a gyermekkatonák védelme céljából ült össze. A jelenség megoldásában, kezelésében a jog elsősorban a büntetőintézkedések hatékony végrehajtása területén segít. A Párizsban elfogadott 20 elv közé tartozik pl., hogy a gyermekkatonák, ha bűncselekményt követett is el, áldozat, és úgy kell megítélni. A különböző válságokat lezáró amnesztiarendeletek ne terjedjenek ki azon személyekre, akik gyerekeket soroztak be fegyveres testületekbe, ha valaki gyermekkatonaként elhagyja egységét, élvezzen menekültstátuszt minden, a dokumentumot aláíró ország részéről. A jogi erőfeszítések mellett a számukra nyújtott rehabilitációs és pedagógiai kezelés, illetve polgári életre való szakmai és kulturális felkészítésük is összehangolt áldozatos feladatot igényel.

Az I. kiegészítő jegyzőkönyv már foglalkozott az államok 15 évnél fiatalabb gyermekek katonai célra történő alkalmazásának eltiltásával, és ezt fejlesztette tovább a Magyarország által is aláírt külön jegyzőkönyv. A gyermekkatonákkal kapcsolatos jegyzőkönyv hazai megerősítése az egyidejűleg előterjesztett, gyermekprostitúcióval foglalkozó jegyzőkönyvvvel kapcsolatos viták miatt nem történt még meg.

Kalózkodás

Ez a hagyományos hágai probléma is egyfajta reneszánszát éli. Európában sem szűnt meg a kalózkodás. 1996 és 2004 között legalább kétszáz jachtot támadtak meg a tengereken, ezekből húsz tűnt el nyomtalanul. A modern kalózok nem kímélik a modern tengerjáró hajókat sem, a Nemzetközi Tengerhajózási Szervezet jelentése szerint kilencvenegy támadást jelentettek be teherhajók ellen, a Dél-kínai-tenger volt a legérintettebb terület. Legalább 30 halálos áldozatot követelt a kalózkodás 2004-ben. Tűszok ejtése után váltságdíjat követelnek a kalózok. Az ellenük való védekezés legfőbb akadálya, hogy a nemzetközi vizeken gyakran a hatóságok sem tudják eldönteni, kinek a hatáskörébe tartozik az eset. Egy 1999 elején rendezett konferencián az IMO több országot, köztük Kínát vádolta meg azzal, hogy büntetés nélkül elengedi a kalózokat, eltűri a partjai mentén folytatott tevékenységet.

A jelenleg is zajló észak-afrikai és közel-keleti forradalmak teljességgel felkészületlenül érték az Európai Uniót is. Az algériai polgárháború óta a legnagyobb

felfordulás zajlik jelenleg az észak-afrikai régióban, amely teljesen újrendezi a térség erőviszonyait. Az „arab ébredés” váratlanul érte Európát, olyannyira, hogy a régióval hagyományosan szoros viszonyt ápoló Franciaországot is teljesen felkészületlenül érték a tüntetések és az évtizedek óta stabilnak hitt rendszerek bedőlése. Éppen ezért az EU mindeddig csupán bénultan követte figyelemmel az eseményeket, ha nem számoljuk azt a néhány lagymatag nyilatkozatot, amelyeket az egyes országok vezetői tettek az utóbbi hetekben. Mindez azonban elfedi a valódi problémát, amely a következő: az Európai Unió teljességgel képtelen kezelni a határaitól alig pár száz kilométerre zajló lázadásokat és a bukott államok rémével fenyegető folyamatokat.

Az európai szomszédságpolitika kimondott célja (a mediterrán térség felé mindenképpen) a partnerországok stabilitásának biztosítása és az ottani népesség 'lekötése' a dinamikusan fejlődő gazdaságokkal, így megakadályozva a nagyarányú népességmozgást, amely túlterhelné Európa már most is erősen limitált befogadóképességét. [35] Most azonban megmutatkozott az eddigi politika totális kudarca. Nemcsak, hogy ezek a rezsimek képtelenek a népességük elégedettségének garantálására, de a konfliktusok elől menekülő tömegek előre is könnyen megjósolható módon felénk vették az irányt és Olaszországban keresnek menedéket a hazai bizonytalanság elől. A polgárháborúba merülő Líbiából százezrek indultak el a szomszédos országok felé, és nyilvánvaló céljuk az, hogy a viszonylagosan prosperáló Európai Unióba vegyék az irányt.

Természeti eredetű kihívások, veszélyek, válságok

A természeti eredetű kihívások, veszélyek és fenyegetések között jelentkezhetnek:

- A globális felmelegedés és a globális lehűlés problémái;
- A földkéreg rétegek folyamatos elmozdulásából adódó mindsúlyosabb földrengések, szökőárak/cunamik, árvizek, tűzhányó kitörések fenyegetései;
- A Naprendszer elemeinek egyre jobban megismerhető és Földünket fenyegető egyes tevékenységei (növekvő erejű és hatású rezgések, a földi mágneses pólusok prognosztizált váltásából, azaz feltételezett felcserélődéséből, valamint a Föld drámaian gyengülő mágneses teréből adódó kihívások); [13]

- A szférikus rezonanciák (légköri események), az univerzális rezonanciák (a világűrből érkező sugárzások és különböző változó hatások, például a Naprendszer bolygóinak befolyása a földi életre), a lunáris rezonanciák (a Hold hatása, például az ár-apály) és a szoláris rezonanciák (a Nap befolyása, többek között a napszél, napkitörés, napfolttevékenység) bolygónkat befolyásoló, válságokat okozó jelenségei és eseményei.

Globális klímaváltozás és a társadalmi biztonság kapcsolata:

Szirmai Viktória a *Globális klímaváltozás és a társadalmi biztonság* című tanulmányában ⁶⁴ részletesen ismertette a klímaváltozás és a társadalmi biztonság kapcsolatainak személyes megítélését. Mára már a kutatók és az elemzők egyre nagyobb hányada számára elfogadott hipotézis, hogy a globális klímaváltozás a globális, a nemzeti, a helyi társadalmak kialakult gazdasági, társadalmi és politikai működési rendjét egyaránt veszélyezteti. A klímahatások következtében felborulhat az emberek kialakult életrendje, a megélhetést, illetve a jólétet is biztosító gazdasági és a társadalmi tevékenységek köre, a társadalmi kapcsolatok biztonságot és követési mintát is nyújtó rendszere. Erősödhetnek a társadalmi egyenlőtlenségek, a társadalmi kirekesztés folyamatai, növekedhetnek a társadalmi konfliktusok és a deviancia, a társadalmi intézmények működési zavarai. [27]

A globális klímaváltozás társadalmi összefüggései kevésbé feltártak. S ez még akkor is igaz, ha a nagy nemzetközi amerikai társadalomtudományi intézetek a kilencvenes évek óta egyre nagyobb figyelemmel kísérik a globális klímaváltozással kapcsolatos társadalmi beállítottság változásait. A kutatásokból differenciált társadalmi érdeklődés derül ki, a különböző makro-régiók és országok eltérő fejlettségi szintje, a médiahatások, vagyis aszerint is, hogy az adott ügy mennyire jelenik meg a közgondolkodásban. A kutatásokból például kiderül, hogy az Egyesült Államokban megkérdezettek nagy többsége (évek óta átlagosan 70%) komoly problémának tartja a klímaváltozást.

Az éghajlati folyamatok vélhetően sajátos hatással lesznek a társadalmi strukturális mechanizmusokkal összefüggő biztonsági problémákra. A klímaváltozás és a társadalmi biztonság problémája összefügg, hiszen ugyanazok a makrogazdasági, társadalmi, politikai, hatalmi folyamatok és intézményi érdekek, amelyek a klímaproblémákat okozzák, hozzájárulnak a társadalmi biztonsági problémák kialakulásához is.

⁶⁴ Magyar Tudomány, 2005/7.p. 849.

A globális klímaváltozás, a kedvezőtlen éghajlati hatások, a váratlan időjárási katasztrófák komoly biztonsági problémákat okozhatnak a hátrányos helyzetű térségekben. A kelet-magyarországi térségek önkormányzatai többnyire nem rendelkeznek sem az alkalmazkodáshoz, a védekezéshez, sem a konkrét kárkompenzációhoz szükséges forrásokkal, gazdasági erővel, kiváltképp a kedvezőtlen éghajlati hatások gyakorisága esetén. A társadalmi és gazdasági szempontból sérülékeny lakosság esetében kumulatív problémákkal kell számolni. Továbbá számolni kell a migrációs folyamatok felgyorsulásával, ami a (ma még) fejlettebb nyugat-magyarországi térségek adaptációs potenciáljának a gyengülésével járhat.

Ha a globális felmelegedés által okozott tengervízszint-emelkedés az elkövetkező évtizedekben a korábbi jóslatoknak megfelelően fog alakulni, akkor számos tengerparti régészeti lelőhely és település kerülhet veszélybe – állítják kutatók.

Egy friss tanulmány szerint Afrika területének negyedét súlyos vízhiány sújthat majd a XXI. század végére - a klímaváltozás miatt. Az egy dél-afrikai egyetemen kidolgozott előrejelzés szerint a csapadék megváltozó eloszlása miatt egyes folyók a szokásos vízhozamuk 80%-át veszthetik el, míg a kontinens más részein tízszeres vízhozambővüléssel számolnak. A szárazság emberek millióit kényszeríti majd arra, hogy vízben gazdagabb térségekbe meneküljön.

A klímaváltozás hatása egyelőre bizonytalan, de az előrejelzések szerint a magasabb szélességi fokokon több csapadékra lehet emiatt számítani, ami itt villámáradásokat, földcsuszamlásokat, az alacsonyabb szélességeken pedig szárazságokat okoz. Az ENSZ szerint a klímaváltozás a globális vízhiány ötödéért felel majd.

2.2.1 A természeti, *geofizikai* hadviselés 'lehetőségei' a XXI. században

Geofizikai hadviselés értelmezése: a természeti környezet fegyverként történő használata.

A természeti (geofizikai, légkörfizikai, meteorológiai, stb.) hadviselés tömören megfogalmazott lényege: a környezet irányított megváltoztatásának fegyverként való használata. A környezet irányított megváltoztatása úgynevezett környezetmódosító technikák alkalmazásával történhet.

Alapvégzettségként még 1977-ben Kijevben radarmérnöki képesítést szerezve, majd ezt az alapismeretet a Budapesti Műszaki Egyetem Mikrohullámú Tanszékén jóemlékű híres tanítómesterem, Bozsóki István professzor úr mellett továbbfejlesztve, számomra már évtizedek óta nem idegenek a természeti hadviselés formáinak, eszközeinek, hatásainak híreivel és jelentőségével foglalkozó tanulmányok, kutatások, jelen- és jövőképek. Persze nehéz egy olyan témában egyértelmű állításokat tenni, bizonyítani, ahol a témakör jellegénél fogva a hidegháborús idők kezdete óta sok a titkolódzás (lásd például Bell professzor vezetésével a Manhattan-projekt az USA-ban), ahol a hadászati és védelmi programok, valamint fejlesztések ma is szigorúan titkosak, s mely szakkutatási és haditechnikai fejlesztési területeken a gyakorlati teszteléseket gyakorta lobb- és nemzeti érdekek miatt álcázottan hajtják végre, avagy éppen tagadják a végrehajtásukat, mindent a természetre, esetenként akár még az éghajlatváltozásra is fogva egyes kísérő jelenségeket.

„A 2040-es évek közepéig terjedő időszak nagy valószínűséggel a természeti és kibernetikai hidegháború korszaka lesz.”⁶⁵ Sok pontban egyetértve ugyan *Mészáros Milán* gondolataival a XXI. század fizikájával kapcsolatosan, én a kutatási és missziós tapasztalataim alapján mégis inkább úgy ítélem meg, hogy a természeti és a humán eredetű (ez utóbbi sokkal szélesebb értelmű, mint a kibernetikai hadviselés tartalma) – halmozottan, azaz egy adott térségben egyidőben jelentkező – konfliktusok és válságok okozzák a következő évtizedekben is a legsúlyosabb problémákat az emberiség, s vele a teljes ökorendszer számára.

Biztonságpolitikai szakemberek, valamint szakkutatók körében mind gyakrabban felvetődő kérdés, hogy a természeti hadviselés, vagyis a környezet sajátcélú irányított megváltoztatása (ami a 'teljes egészet' nézve egyúttal másoknak káros eredményt produkál!) vajon különbözik-e a terrorizmustól, avagy akár nevezhetjük az ilyenfajta beavatkozást természeti terrorizmusnak, mint ahogyan sok más terrorizmus-fogalom mellett az elmúlt két évtized termékeként mára már ismert a bioterrorizmus, a környezeti terrorizmus, a mezőgazdasági terrorizmus és az éghajlati terrorizmus fogalma is.

A természeti hadviselés egyes szakértői állítják, hogy az ilyen hadviselés alkalmazása esetén általában nem ismert a támadás forrása. Vitatom ezt az állítást, utalva arra a tényre egyúttal, hogy a 'lopakodó technológia' sérthetlenségének szentségét vallóknak szomorú gyakorlati valóságot mutatott a balkáni háború időszaka, vagy éppen a mára már

⁶⁵ *Mészáros Milán: Természeti hadviselés kontra klímaváltozás. 3.Évezred, 2010. 3.p.18.*

túlzsúfoltta vált, üreszközök által benépesített égboltunk mindent észlelő és megmutató képessége. Azt sajnos magam is látom és értem, hogy a természeti hadviselés eszköztára és effektje a világ bármely pontján a döntést követően rövid időn bevethető. De azt látnunk kell, hogy véleményem szerint a természeti hadviselés ilyen eszköztárával ma még csak néhány fejlett nagyország rendelkezik. Az egy másik kérdés, hogy a gazdag fejlődő országok egyike másika, vagy éppen az anyagi háttérrel rendelkező terrorista csoportok is hozzájuthatnak bizonyos – alacsony szintű – természeti hadviselési eszköztárhoz, de ezek alkalmazása még nem okoz olyan természeti hatást, mint egyes nagyhatalmak éghajlat-befolyásoló, vagy éppen időjárás befolyásoló képessége nagyteljesítményű, nagyméretű, nagyhatásfokú szupertekhnológia révén.

2011-ben már a sport világából is lehetett olvasni hivatalos nyilatkozatokat arról, hogy egy, a Közel-Keleten megrendezendő bizonyos sportvilágverseny kapcsán az időjárás 'javítandó', a levegő hűtése céljából esőfelhőket csoportosítanának át az adott rendező ország területe fölé a játékok időszakára. Technikailag ez megoldható (l. a pekingi olimpia idején a szmogfelhő 'eltolását'), de mindennek ára lesz.

Mint már utaltam rá, ennek a megoldásnak is lesznek szenvedő alanyai, lévén a Föld egy önszabályozó asztrofizikai, geofizikai és légkörfizikai zárt rendszer: a felhők elmozgatása, magvasítása, kicsavarása a természet egyensúlyába való erőszakos beavatkozást legalízállhatja, s utána már erre az eseményre hivatkozva bármely más ország is nyugodtan próbálkozhat öntözés, avagy éppen áradás ellen a felhők mobilizálásával, arrébb küldésével, megcsapolásával, avagy másoktól az életet jelentő édes esővíz tartalmú felhők sajátmaga felé 'ellopásával', s megcsapolásával, illetve mások területe fölé rossz időjárás előidézésével.

Ezek a lépések már veszélyeztetni fogják más országok infrastruktúráját, logisztikai és gazdasági szektorait, vízellátását, a megújuló energia-forrást hasznosító rendszereiket, szárazodást, éhínséget, vízhiányt előidézve, akár egy élettér-háború kirobbanásához vezetve! Erre a folyamatra akár okként és példaként állhat itt és most a 2011-ben Egyiptom és térségi Nilus-szomszédai között kitört ellenségeskedés a vízmegosztásról és tervezett barátságtalan lépésekről, avagy az Afrika Szarva régió 2011. évi nagy éhínsége, milliók exodusa, sorstalansága!

Sokakban jogosan merülhetnek fel olyan kérdések, hogy a XXI. századunkban egyre szaporodó, súlyosnak minősíthető természeti katasztrófák, mint egyes cunamik,

földrengések, tornádók, földcsuszamlások, nagymértékű jégtakaró- és gleccserolvadások mind a felgyorsult időjárás- és klímaváltozás eredménye, avagy milyen szerepe volt és van mindezen folyamatokban és történetekben a mesterséges (szándékos, azaz irányított vagy véletlen) emberi tevékenységeknek? [4]

Katonai kutatásaimkor egy sor olyan történeti feljegyzést találtam, továbbá az utóbbi 20 év során a nemzetközi válságkezelési műveletekben személyesen is megtapasztaltam (Balkánon, Irakban, Afganisztánban), amikor az időjárás, az éghajlat, a természeti viszonyok befolyásolták a katonai cselekmények alakulását: például a normandiai partraszállás „D-nap”-jának egy nappal történő módosítása, az iraki háború indításának időzítése, az afganisztáni Tora Bora hegységben Oszama bin Laden és harcosai üldözésének felfüggesztése.

De az emberi törekvés nem ismer határt: ha már egyszer képes az időjárás előre jelzésére, a következőkben már befolyásolni/megváltoztatni kívánja az időjárást, saját stratégiai céljai elérése érdekében.

Vajon minden időjárási jelenségbe képes ma már a tudomány beavatkozni, s ha igen, milyen hatásokkal? Igen, az emberiség ma már generálhat esőt, szétlöhet rakétákkal jégveszélyt tartalmazó viharfelhőt, magvasítással esőztetheti megművelt földterületeit, elterelheti a felhőket az amúgy is agyonázott termőföldjéről, technikai segítséggel ködöt hozhat létre, és akár a mágneses pólusokat is befolyásolhatja. Korlátozottan, esetenként a végeredményt nem tudva lekorlátozni... Ismert, hogy az USA hadereje katonai célokra a mesterséges esőt először 1963-ban a vietnami háborúban vetette be, a vietkongok utánpótlás vonalainak gyengítése céljából. Talán az amerikaiak és a szovjetek vietnami és laoszi ilyen típusú tevékenységének is 'köszönhető' volt, hogy az ENSZ BT 31/72-es, 1976 decemberében elfogadott határozatával mindenféle katonai jellegű időjárás-befolyásolási kísérletet betiltott. Az ENSZ által 1977-re elkészített és a tagországokban 1979-ben ratifikált, a katonai célú vagy károkozási szándékú környezetbefolyásolási technológiák tilalmáról szóló nemzetközi egyezmény (ENMOD⁶⁶) nem vetett véget a kutatásoknak. Az időjárás megváltoztatása valósággá vált, persze a kontroll teljessége nélkül...

⁶⁶ ENMOD – Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques

Kölcsönösen vádolják egymást a nagyhatalmak. Az USA sarki fény kutatásokat folytató HAARP⁶⁷ (a harp szó jelentése: hárfa) programja [amely program mára már a MD Rakétavédelem programjának része lett!], vagy az oroszok SURA kutatókomplexuma csak rövid, de valóságos felsorolás, s biztosak lehetünk többek között a brit, francia, kínai, indiai, német fejlesztésekben és kísérletekben is, valamint egymás árgus szemekkel történő figyelésében és kölcsönös vádaskodásban is. Az Alaszka állam területén található „antennaerdős”, 100 GW adó-teljesítményű HAARP-ról tudni lehet, hogy olyan nagyteljesítményű antennákból áll, amelyek irányított helyi változásokat hoznak létre az ionoszférában. Utóbbi a Föld légkörének 80–700 km-es D, E, F1, F2 felső rétegeit jelenti, amelyekben nagy mennyiségű szabad elektron található. Közismert az elektromosan pozitív ionosféra szerepe a mindennapjainkban is: a) az összességében negatív töltésű földfelszín ellenpólusa; az ionosféra fizikai tulajdonságait használja a technika a vezeték nélküli információ-átvitelhez is; b) a Napból érkező káros radioaktív részecskékből álló kemény napszelet felfogja és visszaveri, ezáltal biztosítva az élet lehetőségét számunkra a Földön.

Mára már sikeres kísérletek ismertek a mesterséges eső előállítására: az alapelv a fekete szénpor 'napsugárzás-elnyelő' képességén alapszik, illetve szénrészecskék levegőbe bocsátásán repülés közben.

Ugyanígy ismert mára a jégesők megelőzése felhő-magvasítással, mely program a felhőképződés dinamikájának megváltoztatására irányul (egy ilyen alprogrammal, rakéták alkalmazásával, Magyarországon a mecseki borvidék szőlészetének védelme érdekében is folytak évekkel ezelőtt gyakorlati próbák). Lényege a csapadék mielőbbi leesésének előidézése. Ehhez kondenzációs magokra van szükség, aminek érdekében repülőgépről apró szemcséjű szennyező anyagot (ezüstjodidot) szórnak a felhőkbe. Az ezüstjodid szárazjéggel együtt tömeges vízpára-kicsapódást idéz elő, esőcseppek kialakulásához vezetve.

A természeti hadviselés ma még állami monopólium. A technikai adottságai révén ez a hadviselési forma sokkal nagyobb pusztítást képes okozni az élővilágban és környezetünkben, mint a hagyományos hadviselés. Az ilyen támadások az ún. kritikus infrastruktúrákon kívül részleges vagy teljes fizikai megsemmisüléshez is vezethetnek.

⁶⁷ HAARP – High Frequency Active Auroral Research Program: Nagyfrekvenciás Aktív Magaslégkör-Kutató Program

A geofizikai hadviselés tartalma és kihívásai:

A geofizikai hadviselés/háború [a Föld, mint fegyver], „Geophysical Warfare” vagy „Earth as Weapon” a Föld geofizikai folyamataiba történő szándékos beavatkozást jelenti, háborús vagy általános katonai célokra - de mindig mögötte értendő az adott ország gazdasági-társadalmi érdeke!

A Geofizikai fegyverkezés tilalmáról szóló 1976. évi egyezményt, amely csak 20 évre szólt, s így 1996-ban lejárt, több mint 60 állam írta alá. Az oroszországi Duma kezdeményezésére elfogadták a geofizikai fegyverek tilalmát célzó ajánlást magában foglaló memorandumot. Sajnos, a különféle nemzetközi kezdeményezések összességében eredmény nélkül zárultak.

A geofizikai és a klimatikus-tektonikus fegyverek hatásmechanizmusai

- Atomfegyverek, a Földet gázfelhővé változtatva;
- Biológiai fegyverek, amelyek ‘csak’ az életet pusztítják el;
- Geofizikai fegyverek, az élő szervezetek szándékos pusztítására;
- Kémiai fegyverek;
- Ideggáz fegyverek;
- Látszólagos ‘természeti katasztrófák’, a légkör manipulálásával.

A geofizikai hadviselés lehetséges célkitűzései

- az éghajlat mesterséges változásai nagy térségben;
- hosszantartó esőzések előidézése;
- szárazság előidézése;
- hőmérséklet eloszlás változásainak előidézése;
- az ózonréteg destrukciója;
- a ciklonok iránya és erőssége változásainak előidézése;
- a légkör elektro-mágneses arányának változásai;
- a légkör toxikusságának változása a légköri oxigén változása alapján az ózonrétegben;
- a tengerek, óceánok fizikai viszonyainak változásai, a tengeralattjárók megbénítása céljából;
- vizek radioaktív szennyezése,
- a partmenti területek és a kikötők mesterséges hullámokkal történő elárasztása;

- a földfelszín mesterséges elárasztása;
- mesterségesen előidézett földrengés és vulkanikus robbanások, aktív tektonikus rétegek alkalmazásával;
- szorosok tönkretétele, a folyók áramlatának megváltoztatása;
- nagykiterjedésű szándékos tüzek létrehozása;
- az aszteroidák röppályájának módosítása, hogy egy adott területre csapódjanak be;
- a permafrost (örökké fagyott föld) felmelegítése, objektumok rombolása érdekében.

Tektonikus fegyverek: a földkérget mozgatják.

Éghajlati fegyverek:

- lásd HAARP-jellegű rendszereket;
- klímaváltozás, a troposféra melegítésével.

Úrfegyverkezés és űrhadviselés [23], a közelgő évtizedek fokozódó konfliktus tere.

A természeti hadviselés jelentőségét és érzékenységét akkor értjük meg igazán közelről a következő évtizedek során, amikor tudatosul bennünk, hogy a megújuló energiák kitermelése ugyanúgy a természeti erőforrásokat használja fel, mint a természeti hadviselés. Elgondolkodtató egyes szakemberek azon állásfoglalása, amely szerint a megújuló energiák kitermelése katalizálja az éghajlatváltozást. Nagyobb arányú kitermelésük a természeti hadviselés spontán formája lehet, ami pedig egyenlő lehet az elszabadult klímaváltozással.

Radarmérnökként, de kutatóként és katonai elemzőként, több mint négy évtizedes hazai és missziós gyakorlattal, parancsnokként-vezetőként tisztán érzektem az elmúlt évek során is, hogy a XXI. századi stratégiai hadviselés már megváltozott hadszíntereken és eszköztárral folyik. Ugyanakkor a kutatásaim, a szakértőkkel való konzultációim alapján azt is érzektem, hogy az emberiség sokkal többet költ egymás és közvetve saját maga elpusztítására, mintsem a globálisan és regionálisan (például napjainkban Szomália térségében is!) jelentkező válságok rendezésére.

Az anarchiával, a terroristákkal, a 60 éve nem látott apályokkal, a tektonikus lemezmozgásokkal, a mágneses pólusok elmozdulásával szerintem 2011 nyarán már nem lehet minden válságot és konfliktust megmagyarázni a nagyhatalmak szintjén sem:

tudásukkal, eszközrendszerükkel az emberiség általános jólétét kellene szolgálniuk, nem pedig nemzeti- és lobbierdekeiket első helyen kiszolgálva, elfordulni a természet és emberiség által együttesen sújtott régiók népcsoportjaitól. Ami ma folyik a tehetős nagyhatalmak részéről, az egyrészt a kizsákmányolás-gyarmatosítás folytatása más eszközökkel, az 'oszd meg és uralkodj' elv alapján, másrészt pedig a környezet, az éghajlat, az élettér megváltoztatásával mások életfeltételeinek tudatos károkozó átalakítása, s az emberek frekvenciás manipulálása.

2.3 Válságkezelési konferenciák és csúcs-értekezletek. Ezek lennének a kizárólagosan célravezető megoldások?

Konferenciák

2010. július 20-án több mint 70 ország képviselőinek részvételével külügyminiszteri konferenciát rendeztek Kabulban, amely az első ilyen nagyságrendű és jelentőségű rendezvény az országban, amelyet már az új afgán kormány szervezett és bonyolított le. A Hamid Karzai afgán elnök és BAN Ki-Moon ENSZ főtitkár által elnökölt konferencia a januári londoni Afganisztán-konferencia döntése értelmében került megrendezésre, hogy fél év elteltével felülvizsgálják az elért eredményeket és kialakítsák a helyi szintű megoldásokat a stabilitás megteremtése és a fejlődés beindítása érdekében. Karzai elnök beszédében áttekintette e feladatokat, amelyek a politikai vezetés és a nemzetközi közösség előtt állnak. **A kabuli konferencia** több téren újabb elemekkel erősítette meg a nemzetközi szereplők elkötelezettségét, ahogy azt a Zárónyilatkozat is rögzítette:

- A felek elkötelezik magukat amellett, hogy a biztonsági helyzet függvényében fokozatosan adják át a vezetést az afgán nemzeti biztonsági erőknek úgy, hogy 2014 végére minden katonai műveletet az afgán erők hajtsanak végre az országban. Ennek elősegítése érdekében fokozzák a biztonsági erők kiképzését és felszerelését, így összlétszámuk 2011 októberére a terv szerint el fogja érni a 300 000 főt.
- A felek elkötelezik magukat a jó kormányzás, az igazságos jogrendszer, az alapvető emberi jogok – így a nők jogainak – betartása mellett.
- A tárgyaló felek megegyeztek a 2006-ban elfogadott Afgán Nemzeti Kábítószer Ellenés Stratégia felülvizsgálatában és az ENSZ felügyeletében e munka során.

- Az afgán kormány meghatározta a Nemzeti Prioritások Programját is, amely a gazdaság beindításához szükséges legfontosabb lépéseket rögzíti, beleértve a pénzügyek hatékonyabb, átláthatóbb és célszerűbb kezelését. Ennek fejében a nemzetközi közösség támogatni fogja az új programokat, és a felek ígéretet tettek, hogy a fejlesztési támogatások és segélyek 50%-át a központi kormányzaton keresztül fogják kifizetni.
- Az afgán kormány ismertette a Nemzeti Megbékélés és Reintegráció Programját.

2010. június 10–11.: NATO-tagállamok védelmi miniszteri értekezlete Brüsszelben, mely alkalommal az afganisztáni és koszovói műveleteket, a szervezeti reformot, a rakétavédelem kérdését és a stratégiai koncepció több lényeges pontját vitatták meg. Szintén összeült a NATO–Ukrajna és a NATO–Grúzia Bizottság.

A találkozón mondott megnyitó beszédében Anders Fogh Rasmussen Afganisztánnal kapcsolatban a Szövetség elsődleges feladatának nevezte, hogy megteremtsék az ország szuverenitásának helyreállításához szükséges képességeket. Másnap valamennyi, az ISAF-hez hozzájáruló ország (46 nemzet) képviselőjével folytatott ülésen is a vezetés és hatalom átadásának módjáról, az afgán biztonsági erők kiképzéséről folyt a vita. A megbeszélés kezdetén az ISAF erők főparancsnoka, Stanley McChrystal tábornok és Mark Sedwill polgári főképvisező adott helyzetjelentést, melyben nagy hangsúlyt helyeztek arra, hogy a jelenlegi stratégia csak lassan és fokozatosan vezethet eredményre, amelynek tartósságát is biztosítani kell – ennek alapja pedig a stabil és legitim politikai rendszer.

A hatalomátadás három kulcsfontosságú tényezőjére hívta fel a figyelmet Anders Fogh Rasmussen: *„Először is, a vezetés átadása nem jelenti erőink teljes kivonását. Azt jelenti, hogy feladatunk súlypontja áttevődik az afgán erők támogatására, hosszútávú kiképzésére, a tanácsadásra és felszerelésre. Másodszor, mind a katonai, mind a polgári feladatok terén megfelelő feltételeket kell teremteni annak érdekében, hogy az országban végbe ment átalakulás tartós és visszafordíthatatlan legyen. Harmadszor, ezeket a feltételeket a lehető leghamarabb ki kell alakítanunk.”* Ezzel megegyezően az afgán védelmi miniszter, Abdul Rhim Wardak tábornok is úgy fogalmazott, hogy „a vezetés átadását folyamatként, és nem elszigetelt egyedi eseményként értelmezzük.” E folyamat kulcsaként az afgán biztonsági erők kiképzésére tekintenek a felek, amelynek terén még

mindig hiányosságok tapasztalhatóak: a 2011 szeptemberére a szükségessé váló 2123 katonai és rendőrségi kiképzőből még mindig közel 200 fő hiányzott a tagországok részéről.

Ugyancsak 2010. június 10-én üléseztek azon NATO-, nem NATO-tagállamok (összesen 37 nemzet) képviselőivel, akik hozzájárulnak a balkáni KFOR művelethez. Ismét kinyilvánították, hogy a KFOR átalakítása egy kisebb méretű és mobil biztonsági erővé a megfelelő módon folyik, és addig marad az országban, amíg azt a biztonsági helyzet szükségessé teszi.

2010. július 6–10 között *a globális klímaváltozás hatásait és az adaptáció lehetőségeit* vizsgálták a NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme támogatásával szakértők az izlandi Hella városában. A több mint 50 előadóval megrendezett konferencia és szakértői műhely célja az volt, hogy egy több kritériumon nyugvó, számos kockázati tényezőt figyelembe vevő kockázatelemző döntéshozatali mechanizmust alakítsanak ki.

Csúcstalálkozók

NATO-Csúcs, 2010. november 18-19, Portugália, Lisszabon:

Hasonló jelentőségű felsőszintű találkozókat, sorsfordító döntéseket, megállapodásokat és egyeztetett nyilatkozatokat hozó NATO csúcsra a legfelkészültebb szakértők sem igen emlékeznek. Nemcsak a Szövetség illetékesei, valamint a NATO tagállamok vezetői kaptak meghívást Lisszabonba, de részt vettek a NATO 'Summit'-on az ISAF erőkbe hozzájárulást adó 20 nem-NATO tagország vezetői is, továbbá az ENSZ főtitkár, az EU vezetői, az amerikai elnök, az afgán elnök, s az orosz elnök is.

Mozgalmas volt a résztvevők és szervezők napirendje:

a) Sor került a hivatalos NATO Csúcsra, a szervezet tagországainak és vezetőinek részvételével, ahol előzetes informálódást követően megvitatásra és elfogadásra került a Szövetség új, immár 7. Stratégiai Konceptió. Az 1991-es római, majd az 1999-es washingtoni csúcsok alkalmából elfogadott előző koncepciókhoz hasonlóan az új, a 7. Stratégiai Konceptió is nyilvános⁶⁸.

⁶⁸ Emlékeztetőül: az 1950-es, az 1952-es, az 1957-es és az 1967-es Stratégiai Konceptiók nem-nyilvánosak voltak.

A szokásoknak megfelelően a Koncepció vitája során a résztvevők foglalkoztak a költségek viselésének, a nukleáris elrettentés fenntartásának, a katonai és a polgári képességek biztosításának, valamint a Szövetség és Oroszország viszonyának kérdéseivel. Döntöttek többek között a Szövetség szervezeti racionalizálásáról (ügynökségek, bizottságok, vezetési szintek régóta várt csökkentéséről), új prioritásokról, a műveleti ambíciószintek fenntartásáról, a képességfejlesztés irányairól (létrehozták a Kritikus Katonai Képességsomagot – Package of Critical Military Capabilities), a pénzügyi hatékonyság fontosságáról, a konszenzusos döntéshozatal megtartásáról, a nyitott kapuk politikájának folytatásáról (Grúzia, Ukrajna – nem, míg Montenegró, majd esetleg Macedónia, Szerbia, Bosznia-Hercegovina – igen!), a partnerkapcsolatok kiszélesítéséről és megerősítéséről (Global Connectivity), az új biztonsági kihívásokkal foglalkozó igazgatóság létrehozásáról (Emerging Security Challenges Division, vezetője Iklódy Gábor külügyi diplomata, főtítkárhelyettesi rangban!).

b) Sor került az ENSZ mandátumú, NATO vezetésű ISAF Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőkben résztvevő valamennyi ország vezetőinek részvételével, a meghívott ENSZ főtítkárral és az afgán elnök jelenlétében, az új Afganisztán-stratégia elfogadására, a főbb határidők ütemezésével. Megegyezős született arról, hogy az ISAF erők 2011-ben megkezdik a biztonsági 'hatalom-átadást', azaz a biztonsági felelősség átadását a remények szerint egyre önállóbb, kiképzettebb, felszerelt Afgán Nemzeti Biztonsági Erők (ANSF) részére az északi majd a nyugati, s később a déli és a keleti régiók vonatkozásában, befejezve az átadást 2014. december 31-ig. Ugyanakkor a NATO főtítkárral azt is megerősítette, hogy a Szövetség az elgondolás szerint ezen dátum után sem hagyja magára Afganisztánt, hanem kiképzőkkel és tanácsadókkal segíti majd az afgán stabilitást.

c) A NATO főtítkárral, az ENSZ főtítkárral és az afgán elnök közös Nyilatkozatban erősítette meg az előző pontban ismertetetteket, kiegészítve a hatalom/felelősség-átadás kritériumának meghatározásával.

d) sor került a NATO és Oroszország kapcsolatait és együttműködését részletező megbeszélésekre is. Ennek keretében határoztak Oroszország bevonásáról a NATO rakéta-védelmi rendszerének kiépítésébe, egy NATO-orosz drogellenes központ szentpétervári létrehozásáról Pakisztán részvételével (!), az Afganisztánnak szánt 20 db oroszgyártmányú helikopter NATO pénzügyi alapból (NRC Trust Fund) történő

felújításáról, valamint Oroszország hozzájárulásáról az afgán rendezéshez az ún. logisztikai útvonalak területén keresztüli biztosításával.

e) sor került az USA-EU csúcsra is, ahol az Európai Unió vezetői várakozásának megfelelően az amerikai elnök ezúttal megerősítette az EU-val való együttműködése prioritását. (Azért arra is emlékezhetünk az elmúlt hónapok csúcstalálkozóin alapján, hogy az amerikai elnök már többször is az EU elé sorolta partnerei fontosságában Kínát és Indiát is!).

Érdemes volt odafigyelni egy másik fontos Csúcsra, 2010. decemberi dátummal: az EBESZ, azaz a bécsi központú Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet tartotta felsőszintű rendezvényét, ezúttal Kazahsztán fővárosában.

EBESZ-Csúcs, 2010. december 1–3., Kazahsztán, Astana:

A legátfogóbb páneurópai biztonsági szervezet állam- és kormányfőinek kétnapos csúcstalálkozóján a szervezet 56 résztvevő államának képviselői összegezték az európai biztonság és stabilitás megőrzése érdekében elvégzett munkát. A nemzetközi szervezet a biztonságot átfogó és kooperatív módon kezeli; átfogó, mivel a biztonság teljes – többek között politikai-katonai, gazdasági-környezetvédelmi, jogi, informatikai, emberi – kérdéskörével egységesen foglalkozik. Tevékenysége a biztonságpolitika minden területére kiterjed: fegyverzet-ellenőrzés, megelőző diplomácia, bizalom- és biztonságerősítő intézkedések, emberi- és kisebbségi jogok, tolerancia, választási ellenőrzés, a demokratikus folyamatok támogatása, terrorizmus, gazdasági és környezetvédelmi ügyek.

1990-ig az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) főleg tárgyalási fórumként működött; a résztvevő államok az elért eredményeket, illetve a továbblépés lehetséges módjait utótálálkozókon, speciális, tematikus konferenciákon tekintették át.

Az állam és kormányfők 1990. novemberi párizsi csúcstalálkozóján elfogadott Párizsi Chartában megerősítették, hogy elkötelezettek a demokrácia, az emberi jogok, a szabad piacgazdaság iránt. A párizsi tanácskozás alkalmával írták alá az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló szerződést (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – CFE), mely a részes államok által hadrendbe állított hagyományos katonai erőket hivatott csökkenteni a szerződés alkalmazási övezetében. Az EBEÉ/EBESZ keretén belül más

fegyverzet-ellenőrzési megállapodások is létrejöttek, így a Nyitott Égbolt Szerződés, a Bécsi Dokumentumok, a Kézi- és Könnyű-fegyverekre vonatkozó dokumentum.

Az 1996-os lisszaboni csúcstalálkozón döntés született az Európai Biztonsági Charta kidolgozásáról, melyet a következő csúcstalálkozón, 1999 novemberében, Isztambulban fogadtak el. A charta továbbfejlesztette a szervezet képességeit a válsághelyzetekre való reagálás terén és elmélyítette a résztvevő országok együttműködését. Az isztambuli csúcstalálkozón írták alá a CFE szerződés Adaptációs Megállapodását, mely a Varsói Szerződés felbomlását, illetve a NATO bővülését követően a katonai erőviszonyokban bekövetkezett változások figyelembevételével módosította a szerződést.

Az isztambuli csúcstalálkozó óta eltelt időszakban az EBESZ folyamatosan alkalmazkodott a változó biztonsági környezet okozta elvárásokhoz, tevékenységei sorába felvette a terrorizmus, az ember-, és kábítószer-kereskedelem, a szervezett bűnözés, az idegengyűlölet és az intolerancia elleni küzdelmet is. Az újabb csúcstalálkozóban az egyes országok különböző lehetőségeket látnak, és sokan egyetértenek abban sokan, hogy a szervezetre újra ráirányuljon a figyelem, illetve az EBESZ visszanyerjen valamit régi fényéből.

A helyzetet azonban rontja, hogy nem sikerült előrelépni az elhúzódó konfliktusok (Hegyi-Karabah, Grúzia, Moldova) megoldásában sem.

A kooperatív megközelítésből adódóan mind az 56 résztvevő állam egyenlő jogokkal rendelkezik. Döntéseik, melyeket konszenzussal hoznak, politikailag és nem jogilag kötelezőek. Az EBESZ alapelvek és normák alapján az államok által vállalt kötelezettségek az államok közötti kapcsolatokra, valamint az államoknak a saját állampolgáraikkal szembeni viselkedésére nézve irányadóak.

Az EBESZ fennállása óta a kazahsztáni csúcsot megelőzően összesen hat csúcstalálkozót szerveztek. Az első, a ma már történelminek számító Helsinki csúcs (1975) a politikai párbeszéd és az együttműködés korábban sosem látott fórumát hozta létre a két katonai blokk között. A párizsi csúcstalálkozót (1990) az új korszak kezdetének is szokták nevezni, utalva azokra a korszakalkotó és formáló dokumentumokra, amelyeket ekkor sikerült elfogadni. A Helsinki csúcstalálkozó (1992) a jugoszláviai háború árnyékában ült össze és az európai változások okozta kihívásokra kereste a választ. Ekkor hozták létre a nemzeti kisebbségek főbiztosa posztot, függesztették fel

Jugoszlávia tagságát és döntöttek az EBEÉ konfliktus megelőző és válságkezelő misszióinak beindításáról.

A budapesti csúcs (1994) valódi mérföldkőnek bizonyult: itt alakult át az értekezlet szervezetté, jöllehet a nemzetközi jog szerint mind a mai napig nem jegyezték be. Ekkor fogadták el az EBESZ Magatartási Kódexét is. A lisszaboni csúcstalálkozón (1996) a részt vevő államok nyilatkozatban tudatták a világgal, hogyan képzelik el Európa 21. századi közös és átfogó biztonsági modelljét. Ekkor döntöttek az EBESZ sajtószabadság-képviselő mandátumáról is. Az Európai Biztonsági Charta elfogadása az isztambuli csúcs (1999) legfontosabb eredménye, ugyanakkor nem szabad megfeledkezni két rendkívül fontos dokumentumról sem: megszületett a bizalom- és biztonságerősítő tárgyalások 1999. évi dokumentuma (1999. évi Bécsi Dokumentum), és a csúcstalálkozóval párhuzamosan elfogadták az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE-szerződés) adaptációs megállapodását is.

A kazahsztáni csúcstalálkozóról csak 2010. augusztus harmadikán született meg a végérvényes döntés. A hagyományoknak megfelelően a legmagasabb szintű találkozót egy úgynevezett felülvizsgálati konferencia előzte meg, amelyen az EBESZ mindhárom dimenziójában (az európai biztonság politikai-katonai aspektusaival összefüggő kérdések, az államok közti kapcsolatok alapelvei, valamint a katonai bizalomerősítő intézkedések; a gazdasági, tudományos és technológiai, illetve környezetvédelmi együttműködés; az emberi jogi, humanitárius és egyéb kérdések) végzett munkát kellett értékelni, amit 2010-ben három helyszínen (Bécs, Varsó, Astana) bonyolították le. A csúcstalálkozót pedig december első két napján tartották meg.

Az elmúlt 10 évben az EBESZ erőfeszítései ellenére – a szervezet értékelése szerint – nem hogy nem javult, de lényegesen romlott Európa biztonsága. Nem sikerült politikai megoldást találni az oly sok problémát okozó elhúzódó konfliktusokra sem, és a korábbiakban szinte elképzelhetetlen módon hagyományos háború zajlott EBESZ részt vevő államok között. Megakadni látszott az európai párbeszéd, előtérbe került a bizalmatlanság, válságba került a fegyverzetellenőrzés. A szervezet nem tudott egyenlő értékű válaszokat adni a kihívásokra, beleértve azt is, hogy a konfliktus megelőzési mechanizmusok kudarcot vallottak, és a válságkezelés metódusai sem igazolták önmagukat. Mindez az EBESZ szerepének leértékelődéséhez vezetett. Az EBESZ finn (2008) és görög (2009) elnöksége felismerve ezt, megpróbálta fellendíteni a politikai

párbeszédet, cselekvésre buzdítani a legmagasabb szintű vezetőket, megerősíteni a közös normákat, elveket, elkötelezettségeket. Újra előtérbe került az a közös vízió, amely az EBESZ régiót az átfogó, kooperatív és oszthatatlan biztonság közösségének tekinti.

A 2009 nyarán indult ún. korfui folyamat a „Megerősíteni – felülvizsgálni – felpozícionálni a biztonságot és együttműködést Vancouver-től Vlagyivosztokig” jelszót tűzte zászlajára. A folyamat eredményeként valóban „megmozdult valami”: a résztvevő államok aktívabban kezdtek a valós problémákkal foglalkozni. E folyamat egyik eredménye, hogy 11 év után döntés született a csúcstalálkozó összehívásáról, bizonyos pozitív momentum alakult ki, amelyet tovább kellett vinni. Astana előtt az a feladat állt, hogy bebizonyítsa a szervezet hitelességét és jelentőségét a XXI. század realitásai közepette, valamint létjogosultságát más biztonsági szervezetek mellett.

Az eredeti tervek szerint a csúcstalálkozón két előterjesztést fogadtak volna el: egy politikai nyilatkozatot, valamint egy keretprogramot, amely a XXI. századi realitásoknak és kihívásoknak megfelelően konkrét feladatokat tűzött volna ki a szervezet elé. Nagy kudarc, hogy hosszas tárgyalások után sem sikerült megállapodni ez utóbbiról, jóllehet ez jelentette volna az igazi áttörést. Látni kell ugyanakkor, hogy a megoldatlan konfliktusok árnyékai rávetődtek a tárgyalóasztalokra, és lehetetlenné tették a konszenzus megszületését. Valószínűleg az elvárások voltak túlzóak, és már azt is eredménynek kell elkönyvelni, hogy szinte az utolsó pillanatban, de sikerült legalább a nyilatkozatról megállapodni.

Ennek legfőbb üzenete az, hogy az állam- és kormányfők egyértelműen megismételték és megerősítették – mindhárom dimenzióra értendő – az összes EBESZ normát, elvet és kötelezettségvállalást. Egyebek között elkötelezték magukat arra, hogy intenzívebb erőfeszítéseket tesznek a meglévő konfliktusok békés- és tárgyalásos megoldására, fejlesztik az együttműködő partnerekkel a kapcsolatokat, segítik a stabil, független, fejlődő és demokratikus Afganisztán megteremtésére irányuló nemzetközi erőfeszítéseket, növelik az EBESZ hatékonyságát. Konkrét elvárásokat fogalmaztak meg 2011-re a fegyverzetellenőrzési, valamint bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekkel kapcsolatban, mint a CFE-szerződés válságát megoldani hivatott tárgyalásokat, valamint az 1999. évi bécsi dokumentum modernizációját.

Az EBESZ csúcstalálkozók dokumentumai között először jelent meg a transznacionális fenyegetések komplex, dimenziók közötti összefüggések

figyelembevételével történő kezelése. Az astanai csúcs eredményeinek, kudarcainak, történéseinek elemzéséhez több időre van szükség. Tanulság, hogy az EBESZ régiók államai között jelentős különbség van biztonságuk tekintetében. A biztonságérzet hiánya pedig nyilvánvalóan sajátos érdekeket hoz előtérbe az érintett államok (kül)politikai gondolkodásában.

Arab-öböl menti csúcstalálkozó

Három kérdéskört vitattak meg az arab államok biztonságpolitikai csúcstalálkozóján 2010. december 6–7. között a Perzsa-öböl mentén fekvő arab országok vezetői Abu Dhabiban.

A Perzsa-öböl mentén fekvő arab országok vezetői gyakran tanácskoznak különféle témákban. Rendszeresen közzéadják a megbeszélések nemcsak biztonságpolitikai, hanem gazdasági és pénzügyi kérdésekben is. A biztonságpolitikai csúcstalálkozót három kérdéskör megvitatására szervezték meg:

- az új iraki kormány létrejötte és annak hatása a térségre;
- az izraeli-palesztin béketárgyalások folyamata,
- a jemeni polgárháború és az országban tapasztalható terrorizmus miként befolyásolja a térség életét.

A kétnapos csúcstalálkozón a résztvevő államok vezetői tárgyaltak az olajkérdésről is. A fekete arany áráról és az olajeladásból származó bevételektől függ ugyanis a térség országainak jövője.

3 AZ ÉRTÉKEINK MEGÓVÁSÁVAL ÉS A HATÉKONY VÁLSÁGKEZELÉSSSEL KAPCSOLATOS KÖVETKEZTÉSEK, IRÁNYMUTATÁSOK, CSELEKVÉSI PROGRAMJAVASLATOK

A globalizációs kihívások és az élettér-háborúk a vízért, földért, élelemért; az emberi (végtelen és szándékos) és a természeti eredetű (éghajlatváltozás) válságok élővilágunkat és a környezetünket egyaránt veszélyeztető, pusztító hatásainak láttelelei; a kilátástalan

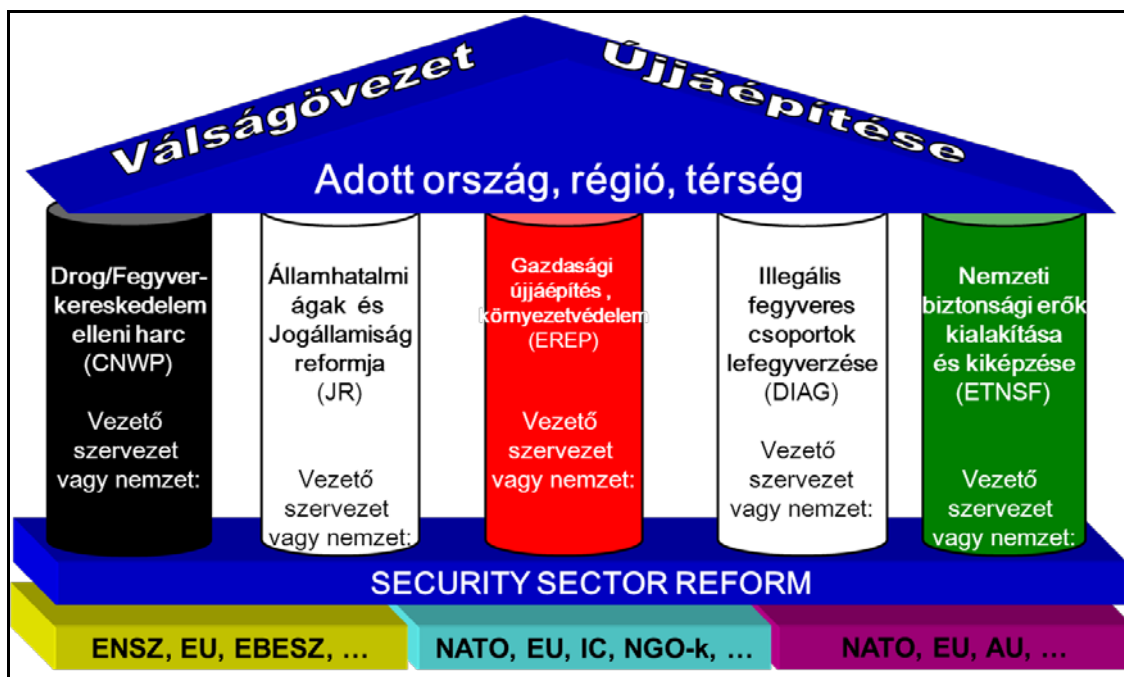
elszegényesedésből következő tömeges migráció, a fegyver-, szerv-, drogkereskedelem és a terrorizmus veszélyes összefonódásának jelei és eseményei, mind mind arra kell, hogy ösztönözzék a nemzetközi szervezeteket és az egyes államokat, hogy mégoly optimistaként is, nézzenek mihamarább szembe a fentebb jelzett, nem is teljeskörűen felsorolt folyamatokkal, s felelősséggel tegyenek az élhetőbb jövő érdekében!

3.1 A biztonsági szektor reformja jellegű válságkezelés alkalmazása, Afganisztán, 2001-2011

A biztonsági szektor reformja kifejezés és gyakorlati alkalmazása viszonylag rövid történelemmel rendelkezik, mai komplex értelmezésében alig tíz éves múltra tekint vissza. Előzményei más fogalmakkal és részben kevesebb tartalommal már láthatóak voltak (békefenntartóként számomra is) a balkáni béketeremtés 1996-1998 időszakában, de a jelenleg folyó afganisztáni válságkezelés során alakult át olyan összetetté, amit a tálibok hatalmának 2001 őszén történt megdöntése utáni konfliktushelyzet kezelése indokol mind a mai napig: az ENSZ, a NATO, az EU, az EBESZ, a kormányzati és nem-kormányzati szervezetek, valamint a globális és a regionális segélyszervezetek jelenléte, együttműködése összehangolt tevékenységet feltételez és igényel az afgán állam-(újra)építés sikere érdekében, az afgán biztonsági szektor valamennyi komponensének szükséges és elodázhatatlan reformja céljából! [10]

A fentiek is azt a felismerést támasztották alá, hogy a nemzetközi szereplők megértették: a biztonságuk nem csupán katonai elemei vannak. A biztonsági szektor reformja koncepció az állami szektorok rendbetételén túl a közbiztonságot, a közösségi források felhasználásának rendjét, a kormányzati intézményeket, a közpolitikát is érinti.

A biztonsági szektor reformjában elsődleges szerepet kap a jó kormányzás, a kiszámítható, átlátható és nyílt politizálás, a professzionális bürokrácia, továbbá egy olyan dinamikus civil társadalom, amely igen aktívan vesz részt a közügyek alakításában és ellenőrzésében. A jó kormányzás kifejezés a biztonsági szektor reformja vonatkozásában az állami intézményeknek a hatékony, közreműködő, felelős, eredményes és átlátható működését jelenti.

5. ábra: A Biztonsági Szektor Reformja 5-pilléres modellje, Afganisztánban
(Forrás: NATO EU Konferencia előadása Afganisztánról, Graz, 2007. július 25.) [11]
Saját szerkesztés.

A biztonsági szektor reformja két fő területről ered: a) a biztonsági szektor jelentős szerepet játszik a gazdasági fejlődésben és a demokratizálódás folyamatában; b) a civil-katonai kapcsolatok kulcsfontosságú területekkel rendelkeznek. A biztonsági szektor reformja magában foglalja mindazon szervezeteket és tevékenységeket, amelyek a széles értelemben vett biztonság (lásd értekezésem Bevezető részében megfogalmazottakat a biztonság vonatkozásában) garantálásában érintettek, a privát biztonsági szolgáltatóktól kezdve az igazságügyi rendszerig. Így a biztonsági szektor reformja központi elemét képezi minden konfliktus utáni átalakulásnak.

Afganisztán és a biztonsági szektor reformja:

Afganisztán a Föld harmadik legszegényebb országa. A GDP-je alig éri el a 14 milliárd dollárt, miközben az USA évente százmilliárd dollárt költ a misszióra. (Az USA nem csak a NATO keretei között van jelen az országban, az OEF Operations Enduring Freedom misszióban önállóan is végrehajt akciókat.) Az ország lakosságának csak 23 százaléka jut megfelelő ivóvízhez, a 15 év feletti lakosság 76 százaléka pedig írástudatlan. Ez egyhamar nem is fog megváltozni, hiszen az iskoláskorú gyermekek 30 százaléka

családfenntartó. Afganisztán ugyanakkor a Föld legfőbb kábítószer-termelő országai közé tartozik. Itt termelik meg a világ heroinjának 92 százalékát. A célországok közé Oroszország és Európa egyes államai tartoznak. Az állam ugyanakkor válságból-válságba zuhan, gyakorlatilag 30 éve folyamatosan háborúk zajlanak. Mindeközben a nemzetközi terrorizmus (főként az al-Kaida) búvóhelyévé lett az ország afgán-pakisztáni határvidéke. Mindezek a világ legveszélyesebb válsággócává emelték.

A mostanra eszkalálódott katonai-biztonságpolitikai helyzet gyökerei 2001. szeptember 11-ég nyúlnak vissza. Ezt követően az USA az ENSZ felhatalmazása mellett csapást mért az al-Kaidát támogató tálibok központjára. Az akciót azonban nem követték egyéb lépések, nem irányult elegendő figyelem a nemzetközi közösség részéről Afganisztánra. 2006-ban tovább romlott a helyzet. A válságkezelés eredménytelensége egyrészt abban keresendő, hogy a nemzetközi közösség újabb és újabb afganisztáni stratégiákkal állt elő, amiben egy közös volt: túl sok (akár 7-10) prioritást is megjelöltek benne. Az persze igaz, hogy a válságkezelés komplex feladat: a katonai vonatkozásai mellett politikai, diplomáciai és gazdasági vetülete is van.

Jelenleg a NATO legújabb stratégiája az afgán válság rendezésére a „Clear, Hold, Build”, vagyis: tisztítsd meg, tartsd meg és add át, valamint építkezz. Most az első fázisban van az akció: a katonák tartományról, tartományra haladva igyekeznek csapást mérni a lázadókra. Ez esetenként sikeresnek tekinthető, azonban az átadás és építkezés eredményeiről még nincs elegendő tapasztalat. A résztvevő országokban ugyanakkor jogos elvárás, hogy lássanak maguk előtt perspektívát: meddig kell még jelentős humán és anyagi erőfeszítést tenniük az afgán rendezés érdekében. A pontos menetrend viszont időt ad a lázadóknak is, hogy felkészüljenek az új helyzetre.

A kivonulás legfontosabb feltétele, hogy a nemzetközi közösség sikeresen át tudja adni a biztonság fenntartásának feladatát az ANSF Afgán Nemzeti Biztonsági Erőknek. Ennek érdekében a fő feladat az afgán katonák és rendfenntartó erők tagjainak megfelelő színvonalú kiképzése. Az átadás azonban nem csupán a katonai ellenőrzésre terjed ki, hanem a politikai és gazdasági döntésekre is, vagyis gyakorlatilag csak egy többé-kevésbé önállóan működni képes államot hagyhat maga után a nemzetközi közösség. Korábban egyébként gyakran megfogalmazták azt a vádat, hogy a rendteremtők túl sokat markoltak. Mostanra azonban már józanabbul mérik fel a lehetőségeket. Előtérbe került a pragmatizmus. Vagyis az, hogy mi az, ami elég még, pont megfelel a nemzetközi

közösségnek a biztonsági helyzet, a demokrácia, valamint az emberi jogok érvényesülésének tekintetében. Mára már akadnak olyan hangok is, melyek szerint az már „elég jó”, ha Afganisztán nem lesz többé az al-Kaida fellegvára, illetve nem lesz Pakisztánra nézve destabilizáló tényező.

A politikai rendezés érdekében a nemzetközi közösség több feltételt is támasztott. Ezek: a fegyverletétel, az alkotmány elfogadása, illetve az al-Kaidával való kapcsolat megszakítása. A 2014-es kivonulásig a diplomácia terén is sok a feladat. Az afgán rendezés ugyanis csak regionális szinten lehet gyümölcsöző. A folyamatba jobban be kellene vonni a szomszédos országokat, Pakisztán, Irán, és a volt szovjet tagköztársaságok ugyanis egyaránt érdekeltek a rendezésben. Távolabbra tekintve nagyobb szerepet kellene szánni a folyamatban Indiának, Kínának, Oroszországnak. Sőt, a muzulmán országoknak (főként az Öböl-államoknak) is jobban ki kellene venni a részüket a válságkezelésben. Ehhez képest a felsoroltak némelyikének (például Pakisztán) minimum kétséges a szerepe, míg másoknak nem elegendő a szerepvállalása, pedig mind gazdasági, mind pedig térségi stabilizáció okán tisztán látható érdekek és motivációk rögzíthetők.

3.2 A biztonsági szektor reformja modell alkalmazhatósága a regionális fenyegetések időben történő kezelésére

Az afganisztáni történetek ismét rámutattak a közép-ázsiai országban végzett nemzetközi tevékenység fontosságára. Az ENSZ, a NATO, az EU, az AU, az államok, a kormányzati és a nem-kormányzati szervezetek vonatkozásában egyaránt kijelenthető: választ kell adniuk a XXI. század kihívásaira, mielőbb, hiszen a világ megváltozott. Napjainkban már nem két politikai és katonai tömb áll szemben egymással. Olyan határokon átívelő kihívásokkal kell szembenéznünk, mint például a globális terrorizmus, a klímaváltozás és a migráció okozta feszültségek, a víz- és élelmiszerhiány, a kiber- vagy a geofizikai hadviselés. Fel kell ismernünk időben ezeket a kihívásokat, és választ is kell tudnunk adni rájuk.

Esettanulmány a NATO-EU együttműködésre, a Balkánon

A sikeres biztonsági együttműködésnek egy példája a NATO és az Európai Unió közötti ohridi keretmegállapodás volt, amely megakadályozta a volt Jugoszláv Macedón

Tagköztársaság területén a háborút. 2001 februárjában az ország biztonsági erői és a fegyveres albán lázadók között kitört etnikai villongások csúcspontján a NATO és az Európai Unió koordinálta azokat a tárgyalásokat, amelyek végül ugyanazon év augusztusában elvezettek az ohridi megállapodáshoz.

Ugyanebben a hónapban, a NATO elindította 30 napos Essential Harvest műveletét, amelynek célja az albán etnikai csoportok lefegyverzése és a tőlük begyűjtött fegyverek megsemmisítése volt. Ezt követte a három hónapos Amber Fox művelet, amely megvédte azon nemzetközi ellenőröket, akik a békemegállapodás betartását ellenőrizték a volt Jugoszláv Macedón Tagköztársaságban. Akkor, annak érdekében, hogy csökkenthető legyen a lehetősége annak, hogy a helyzet esetleg újabb hanyatlásnak induljon, a NATO úgy döntött, hogy továbbra is támogatást nyújt az Allied Harmony műveletével, mely 2002 decemberétől a következő év márciusáig zajlott, amikor is a műveletet átadták az Európai Uniónak.

2003 márciusának végén az Európai Unió elindította valaha volt első békefenntartó műveletét, a Concordia műveletet, amely egyben a Berlin Plusz megállapodás első gyakorlati megvalósítása is volt. Szkopjében megmaradt egy kicsiny NATO-parancsnokság, hogy segítsen az ország hatóságainak, a védelmi szektor reformjának a kidolgozásában, illetve a NATO-szabványokhoz való alkalmazkodásban. Az együttműködés konszolidációja érdekében a NATO és az Európai Unió részéről szükség lenne a kulcsfontosságú képességeik erősítésére, az interoperabilitás növelésére, és a jobb koordinációra a doktrína, a tervezés, a technológiai eszközök és a kiképzés terén

Az Európai Unió 2003 decemberéig tartotta fenn a Concordia műveletet, majd ezt a Proxima művelet követte, amely egy civil rendőri műveletként működött egészen 2005 végéig. A Proxima folyamán az EU rendőri hatóságai a volt Jugoszláv Macedón Tagköztársaságbeli kollegáikkal működtek együtt. Ezen túlmenően, segítettek az ország belügyminisztériumi reformjában, illetve segítséget nyújtottak az integrált határellenőrzés megvalósítása érdekében.

Egy másik pozitív példa Bosznia és Hercegovina. 2004 decemberében a NATO befejezte kilenc éve tartó IFOR/SFOR erők műveletét és átadta azt az Európai Uniónak, amely azonnal elindította 6000 fős Althea fedőnevű műveletét.

A globális partnerség felé

A balkáni tapasztalatok alapján és figyelembe véve, hogy az új műveleti hadszíntér globálissá vált, a két szervezet közötti együttműködést új szintre kell emelni.

A NATO felismerve a nemzetközi biztonság globális dimenziójának egyre növekvő jellegét, a „9/11” terrortámadásokat követően visszafordíthatatlanul elvállalta a területen kívüli műveleteket az eredeti euroatlanti súlyponti térségen túl. Az ISAF vezetését felvállalva Afganisztánban, a Szövetség megnyitotta az ajtót a politikai párbeszéd, a konzultáció és a partnerség felé az olyan, euroatlanti térségen túli államokkal, mint például Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Korea és Pakisztán.

Az Európai Unió szintén egyre inkább nemzetközi szereplővé válik katonai és polgári válságkezelési feladatokat, biztonsági szektorral kapcsolatos reformokat, a jogállamiság kikényszerítésével és határőrizeti segítségnyújtással egyaránt foglalkozik közvetlen szomszédságában és azon túl is. Földrajzilag ez felöleli a Balkánt, a Kaukázust, Kelet-Európát, a Földközi-tengert és a Közel-Keletet. De ugyanúgy jelen van olyan távoli helyeken, mint a Kongói Demokratikus Köztársaság és Indonézia. Az EU erők 2006. közepén történt Kongóba való telepítése megerősítette azt a tényt, hogy Afrika Szaharától délre fekvő része új fókuszpontja lesz az EU biztonsági és segítségnyújtási tevékenységének. [25]

A globális szintű partnerségek szintén kialakíthatják a biztonsági együttműködés új kultúráját a Szövetség és egyéb szereplők között, csökkentve a félreértések és téves értelmezések mennyiségét, növelve az ismereteket és a térségben tapasztalható feltételekkel kapcsolatos információt, amelyek alapvetően fontosak a hatékony biztonsági reakciók kidolgozására a jelenlegi és a jövőbeni fenyegetések esetén. A műveleti együttműködés kiterjesztése a földrajzilag távoli globális partnerekkel a NATO-EU együttműködéstől megköveteli, hogy egy erőteljes euroatlanti közösség gerincét alkossa. [29]

Azonban a közelmúltban, néhány ízben a két szervezet között vetélkedés folyt, például a NATO–EU együttműködése során Darfurban, amely nem a Berlin Plusz megállapodás alapján történt. A NATO vezetése többször is hangsúlyozta azt a tényt, hogy minden hasonló vetélkedésnek véget kell vetni. Ezért folyamatos párbeszédre van szükség

a katonai átalakulás harmonizációjáról, és biztosítani kell a zökkenőmentes együttműködést fejlett tervezéssel és képességekkel, amelyeket rugalmas kommunikációs struktúrák egészítenek ki.

A NATO és az Európai Unió hasonló kihívásokkal néz szembe különböző területeken. Az egyik ilyen Koszovó példája, ahol egyértelműen jelentkezik az egymást kiegészítő munka, valamint az új együttműködő kapcsolatok kialakításának szüksége. Az ENSZ különmegbízottja, Martti Ahtisaari által kidolgozott terv alapján az Európai Unió fogja váltani az ENSZ-t a koszovói jelenlétben. A NATO-vezette KFOR erők művelete – hasonlóan ahhoz, ahogy 2004 decemberében az átadás-átvételi folyamat lezajlott Bosznia-Hercegovinában a két szervezet között – szerintem is hamarosan átadható az Európai Uniónak. A jogállamiság konszolidációja Koszovóban jelentős kihívást fog jelenteni az Európai Unió polgári válságkezelési képességei szemszögéből nézve is. Az eredmény nagyban függ majd attól, hogy milyen mandátumot javasol egy jövőbeni ENSZ Biztonsági Tanácsi határozat, és hogy milyen kötelezettségeket vállálnak az EU tagországai.

Afganisztán szintén lehetőségeket kínál az elmélyültebb NATO–EU együttműködésre. Az országnak égető szüksége van még több rendőrré, bíróra, mérnökre, segédmunkásra, fejlesztési tanácsadóra és közhivatalnokra. Mindezen erőforrások rendelkezésre állnak az Európai Unióban, de nem a NATO-békefenntartók körében. 2006 novemberében az Európai Bizottság 10,6 millió eurót hagyott jóvá a szolgáltatásokra és a kormányzati tevékenység javítására a NATO vezette Tartományi Újjáépítési Csoportok (PRT) útján. Ezen túlmenően, a NATO afganisztáni misszióját sikeresen támogatathatná egy megerősített részvételű és finanszírozású ESDP European Security and Defence Policy civil misszió a jogállamiság fenntartása, és a rendőrség kiképzése terén.

A veszélyeknek nem állják útjukat az országhatárok: a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek proliferációja, a bukott államok, a migráció, az energiahány, a kiberhadviselés, a klímaváltozás vagy a vízhiány nem tartóztatható fel a mesterségesen meghúzott vonalaknál.

EU – ENSZ együttműködés

Az együttműködés szükségessége alapvető, hiszen egyrészt az ENSZ fő célkitűzései megegyeznek az EU kül- és biztonságpolitikai célkitűzéseivel (Európai Biztonsági

Stratégia), másrészt az EU 27-ek az ENSZ költségvetésének legnagyobb hozzájárulói. Az együttműködés alapja a sikeres közös tevékenység a Balkánon, az Artemis művelet, valamint a közös célok. Tanulság: elfogadott együttműködési keret kell, erre szolgálhat az EU-ENSZ nyilatkozat a válságkezelési együttműködésről, majd pedig a gyakorlatban a létrehozott eljárási rendek tesztje.

EU – AU együttműködés

A kezdeti együttműködés elsősorban a fejlesztéspolitikáról szólt. A tartós fejlődéshez tartós békére és stabil biztonsági körülményekre van szükség, így egyre nagyobb teret kap a fejlesztéspolitika és a biztonságpolitika kapcsolata. Az intézményesített együttműködést szolgálta az AU melletti EU Képviselő felállítása.

Jelenleg az együttműködést nagyban gátolja az a tény, hogy az egyre nagyobb mértékű finanszírozás mellett nincs igazi számonkérési lehetőség!

EU – NATO együttműködés

Tény, hogy a közös tagállamok, egymással hol együttműködnek, hol versenyeznek. A közel azonos földrajzi és funkcionális hatókör versenyhez vezet. Az EU, mint stratégiai szereplő megjelenése után sem versenyezhetnek a NATO és az EU: a NATO regionális – globális képességekkel és felelősséggel bíró – politikai-katonai szövetség, míg az EU egy úgynevezett nemzetek feletti integráció felé mozgó entitás. Az is tény, hogy az EU és a NATO meghatározó USA máshogy látják a világot, az EU effektív multilateralizmust vall, míg az USA az unilateralizmus híve.

Továbbá az is igaz, hogy ma már az EU tagállamok megosztottak az EU ambíciószintje és a NATO-val/USA-val szembeni autonómiája tekintetében, pedig fontos lenne a közös értékek és érdekek védelme együttesen.

ENSZ – NATO együttműködés

A két szervezet elsőszámú vezetője által 2008. szeptember 23-án New Yorkban aláírt és kiadott Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation üdvözlötte a szervezetek tízévet meghaladó együttműködését az ENSZ nemzetközi béke és biztonság érdekében kifejtett tevékenysége során.

Jaap de Hoop Scheffer és BAN Ki-Moon öt pontban fogalmazta meg a további együttműködés alapjait és lényegi elemeit, valószínűleg tudva és sejtve azt is már 2008-

ban, hogy hamarosan a balkáni, az iraki, majd az afganisztáni együttműködés után ismételen Afrika kerül előtérbe, ahol az elmúlt három évtizedben egy sor sikertelen kísérlettel zárult az ENSZ mandátumú béketeremtés, az emberi jogok betartatása, a kontinens lakossága drámai életkörülményeinek javítása.

2011-ben ennek az együttműködésnek láthattuk gyakorlati megvalósulását, amikor a líbiai események kapcsán az ENSZ BT 1973. és 1974. számú határozatai alapján a NATO érvényt szerzett a líbiai légtérben a repülési tilalom előírásainak, megakadályozta a tengeren a fegyverek csempészet útján történő Líbiába juttatását, s támogatta a polgári lakosság védelmének biztosítását a volt uralkodó csapataival és zsoldosaival szemben.

Látva azonban az Afrika középső részén zajló eseményeket, a sokmillió szudáni, kongói, ugandai, közép-afrikai, szomáliai ember legyilkolását és üldözését az elmúlt évek során, különösen az ugandai származású Joseph Kony vezette Lord's Resistance Army (az Úr Ellenállási Hadserege) kegyetlen (gyerek)katonái által, biztosra veszem, hogy a globális biztonsági felelősségét átérezve a NATO is csatlakozni fog az ENSZ, az USA, az EU azon erőihez, amelyek a következő években Afrikában is megteremthetik az élhető élet feltételeit.

A békés államépítés alapfeltételei, helyszíntől függetlenül:

- alkotmányos jogrendszer szervezeti és törvényi kialakítása és működtetése,
- kormányzati és közigazgatási – központi és regionális – struktúra kialakítása és működtetése,
- törvényhozási (parlament, alsó- és felsőház) és igazság-szolgáltatási (ügyészségek, bíróságok) szervezeti és működtetési struktúrák kialakítása,
- független politikai struktúrák (pártok, szövetségek, egyesületek) működésének biztosítása,
- az alapvető emberi jogok biztosítása,
- alapvető demokratikus és kisebbségi normák biztosítása,
- bűnözésmentes gazdasági rendszer működtetése,
- korrupciómentes államapparátus működtetése,
- az állam területi védelmét, sérthetetlenségét biztosító nemzeti biztonsági erők (honvédség, rendőrség, terror-elhárítás, katasztrófa-elhárítás, vám- és pénzügyőrség, határőrség) kialakítása, fenntartása és működtetése,
- pénzügyi struktúrák kialakítása és működtetése.

A békés államépítés problémái, Afganisztánban:

- Afganisztán brit elgondolás szerint került kialakításra; határa a szintén művi úton létrehozott Pakisztánnal a mai napig nem elismert; 3-4 évezredes törzsi kultúrára épített társadalom, a törzsi vallási jog elsőbbségével, mindmáig gyengekező központi kormányzati struktúrával,
- Karzai elnököt az USA-vezette koalíció nyomására szavagtatták meg, országos szinten gyenge a támogatottsága,
- az afganisztáni parlament felső- és alsóháza (Loja Jirga, illetve Welosi Jirga, ejtsd: dzsirga) gyenge társadalmi elismertséggel rendelkezik,
- az állami, közigazgatási, törvényhozói, igazság-szolgáltatási struktúrák még nem önállóak, a nemzetközi erők és szervezetek (ENSZ, NATO, EU) segítségére szorulnak,
- a gazdasági és a pénzügyi rendszer kialakítása folyamatban van, önállóságát 2015-re elérheti,
- az állami korrupció a legmagasabb a térségben,
- a nemzeti biztonsági erők kialakítása (kb. 340 ezer fővel) csak 2014 végére várható,
- a törzsi vezetők kivárára játszanak: mi is lesz az ISAF és a tálibok harcának eredménye,
- az iszlám vallási tömegek bizalma kicsi a nemzetközi erők igazi céljait illetően,
- a 2009. és a 2010. évi választások csalások és törvénytelenések között zajlottak.

Az afganisztáni válságkörnyezetben az EU, illetve az egyes 'bevállaló' EU tagországok fő feladatai:

Kábítószer elleni harc Afganisztánban, brit felelősség:

- Afganisztánban 61%-kal nőtt az ópiumtermelés 2010-hez képest,
- A bizonytalan, infrastruktúra nélküli területeken a tálibok erőszakkal, zsarolással rá tudják venni a földműveseket mák termesztésére,
- A kormányellenes erők 2011-ben 700 millió dollárt söpörhetnek be a korábbi évek 200 millió dollárjával szemben,
- A mákgazdaság 2011-ben Afganisztánban 7 milliárd dollárt ér, míg az ország GDP-je – a mák nélkül – 16 milliárd dollár,

- Afganisztán termeli a világ ópiumának – a heroin alapanyagának – kilencven százalékát, csaknem 5800 tonnányit 2011-ben,
- Az afgán lakosság 10%-a herointermelő,
- A jelenlegi biztonsági környezet akadályozza a harcot az ópiumtermelés ellen,
- A mákmezők megsemmisítése és helyette alternatív munka adása szorosan összefügg (gyakorlatilag nincs ma más lehetőség a megélhetésre!). Egyetértek azon javaslatokkal, amelyek az ópium egészségügyi célra történő felvásárlását támogatják, szigorú ellenőrzés mellett.

Az igazságügyi reformok bevezetése, végrehajtása, felügyelete, segítése, *olasz felelősség*.

Az Afgán Nemzeti Rendőrség (ANP) kiképzésének irányítása, *német felelősség*:

- standard kiképzés,
- haladó kiképzés,
- kiterjesztés a tartományokra,
- koordináció az SSR reform partnerekkel,
- az Afgán Belügyminisztériumban a nemzeti rendőrséget irányító szervezet létrehozása.

Az ANP felállításához és kiképzéséhez kapcsolódó kihívások:

- toborzás,
- a nemzetközi követelményeknek történő megfeleltetés,
- szervezeti korszerűsítés,
- fizetés biztosítása, nemzeti forrásból.

Feladatok:

- szorosabb együttműködés az SSR résztvevőkkel,
- szorosabb együttműködés az ISAF erőkkel,
- az ANP kiképzés és felszerelés támogatása az ISAF résztvevő nemzetekkel.

A nemzetközi közösség nagy jelentőséget tulajdonít az afgán rendészeti erők megerősítésének.

Összegzés:

Úgy gondolom, hogy a két súlyos háborús évtized után, a tálibok történelem kerekét visszaforgató uralmának hatásait magán hordozó, a sok ezeréves történelemmel rendelkező, valaha a selyemút révén kikerülhetetlen, magyar kutatók által is kedvelt ország, Afganisztán, azaz 'Eshami-ye Afghanistan' (Afgán Iszlám Állam) újjáépítése, az afgánok életszínvonalának méltó szintre emelése és ott tartása szintén több évtizedet vesz majd igénybe, s ehhez szükséges többek között (az afgán ópiumtól-herointól joggal tartó) Európai Unió sokkal aktívabb szerepvállalása az itteni nemzetközi válságrendezésben.

Az Európai Unió, az ENSZ-hez hasonlóan, fejlesztési és támogatási egyezményeivel már az SSR-fogalom megjelenése előtt jelentős aktivitást fejtett ki a biztonsági szektor reformja területén, bár tény, hogy hiányzott a koherens megközelítés. Itt a helyzet az Európai Biztonsági Stratégia (ESS – European Security Strategy) 2003 decemberében történt elfogadásával változott meg. Az EU 2006 júniusában fogadta el saját, immár koherensnek, azaz átfogónak tekinthető SSR-konceptióját, amelyet azóta a nemzetközi válságkezelő műveletekben is alkalmaz, mint például a Boszniában többezer fővel folyó Althea-művelet, amely a Dayton-i egyezmény végrehajtását felügyeli.

A fentiek figyelembe vételével kijelenthető, hogy a nemzetközi, egyre növekvő számú válságok rendezése, az azokra való hatékony reagálás csak az olyan nagy nemzetközi szervezetek összehangolt tevékenységével lehetséges, mint az ENSZ, az EU, az EBESZ, a NATO, de mindenféleképpen be kell vonni a rendezésbe a kormányzati és nem-kormányzati szervezeteket is, a polgári-katonai együttműködésben rejlő lehetőségek helyszíni maximális kihasználása érdekében. [18]

Ezen szervezetek eltérő szervezeti-működési rendjéből adódóan csak összehangolt tevékenységük vezethet eredményre. Ennek hiányában olyan sikertelen missziókra lehet számítani, mint néhány afrikai béketeremtés, továbbá olyan elhúzódó missziókra, mint a ciprusi vagy a Sínai-félszigeti, vagy éppen térségünkben a balkáni válságrendezés.

4 KÖVETKEZTETÉSEK, AJÁNLÁSOK

4.1 Következtetések

Az értekezésem 1. fejezetében részletesen bemutatott nemzetközi – békemissziókkal, válságkezeléssel, katasztrófa-elhárítással is foglalkozó – szervezetek XX. századi tevékenysége kapcsán egyértelmű, hogy a jó szándék érzékelése mellett is folyamatos volt a saját szervezet előtérbe helyezése, az együttműködési lehetőség és szükségszerűség mellőzése.

A több mint 115 éves múltra visszatekintő modernkori nemzetközi válságkezelés nagyon kevés siker mellett a legtöbb esetben vagy csak tartós patthelyzetet eredményezett, vagy pedig rövid idő múlva ugyanott és még erőteljesebben kiújultak a háborúkhoz vezető konfliktusok.

A természeti és a humán eredetű tragédiák felerősödése, gyakoribbá válása és ezeknek az eseményeknek, helyzeteknek a világhálókön való azonnali és folyamatos nyomonkövethetősége következtében is az elmúlt 15 évben már megfigyelhető volt a nemzetközi szervezetek, a kormányzati és nem-kormányzati szereplők részéről egy fokozottabb együttműködési készség kifejezése, de a szervezeti és a nemzeti érdekek többségükben még mindig 'hatástalanították' a jószándékú, javuló partnerségi törekvéseket.

Az értekezésem 2. fejezetében vizsgált négy régió XXI. századi, természeti és mesterséges (szándékos vagy vétlen emberi tevékenységgel kapcsolatos) eredetű prognosztizálható konfliktusai, veszélyei és kihívásai már olyan hatással érnek bennünket, amelyek válságok megoldási törekvései már nem nélkülözhetik az átfogó, komplex 'gyógyítást', beavatkozást, legyen az természeti és/vagy humán válság, bárhol is a világon. Már világosan látni lehet és be kell látni a szakértőknek és a döntéselőkészítő/döntéshozó testületeknek egyaránt, hogy például a többezer kilométeres távolságban, az úgymond periférián fenyegető vagy már meglévő válsághelyzetek mérhető időn belül hatással lesznek valamennyiünk életére. A távolságtartást, a szervezeti viszályokat, a nemzeti érdekek túlbecsülését a válságok fokozódása követi, amint ez az általam kutatott négy régióban már vissza-visszatérően tapasztalható is.

Az értekezésem 3. fejezetében részletesen bemutatott átfogó megközelítésű válságkezelés jelenti mai ismereteim és tapasztalataim alapján a legtöbb eredménnyel biztató megoldást. Figyelembe véve, hogy a ma már egyre elterjedtebb törekvés, a Fenntartható fejlődés biztosítása más-más tartalommal bír a fejlett országokban, illetve a fejlődő országokban, természetesen nem alkalmazható másolatként minden válságra és katasztrófa helyzetre ugyanaz a belsejtartalmú forgatókönyv. A biztonsági szektor reformja modell alkalmazása ugyanakkor kitér mind a humán mind pedig a vele sajnos mind gyakrabban együtt jelentkező természeti válsághelyzetek hatékonyabb kezelésére is.

4.2 Ajánlások

A kutatási tézisem és az értekezésem az elméleti ismereteim folyamatos bővítése mellett a nemzetközi válságkezelésben eltöltött gyakorlati tapasztalataim személyes meglátásain, a különböző nemzetközi szervezetek válságkezeléssel kapcsolatos szakmai konferenciáin elhangzottakon, valamint konzultációkon, vitafórumokon alakult, gyarapodott.

Személyes meggyőződéseim alapján vallom, hogy az emberiség és a teljes élővilág, az életterünk természeti és humán kizsákmányolása mára már olyan szintet ért el, amire a XXI. század során valós programokkal reagálnunk kell. Ellenkező esetben a humán tényezőt amúgy is legyőző természeti folyamatok és jelenségek felerősödése és vele, mellette a humán tragédiák fokozódása prognosztizálható.

Szükségesnek tartom és javaslom

- a regionális és globális folyamatok összhatásának vizsgálatát,
- azok legszélesebb nyilvánosság számára hozzáférhetőségét,
- a kockázatok, veszélyek, konfliktusok megismertetését és tudatosítását,
- az egyéni és a nemzeti érdekek vs. regionális hatások bemutatását,
- a természeti folyamatok átgondolt újraértelmezését,
- a fenntartható fejlődés feladatainak tudatosítását, főleg a válságövezetekben,
- az átfogó válságkezelés elméleti és gyakorlati tartalmi elemeinek elterjesztését,
- a nemzetközi szervezetek jelenlegi működési mechanizmusának felülvizsgálatát,
- a regionális és a globális közszereplők együttműködési hatékonyságának javítását,
- mindezekhez a nemzetközi jog harmonizálását,

- s a fentiek alapján a jövőt szolgáló új garancia-rendszer kialakítását.

Ajánlom kutatási megállapításaimat, eredményeimet, értekezésemet a különböző nemzetközi szervezeteknek a nemzetközi válságkezelési módszereik, eljárásaik, együttműködési filozófiáik felülvizsgálata, hatékonyabbá tétele, időszerűvé alakítása érdekében.

Ajánlom értekezésemet a különböző szakmai gondolkodó, stratégiai kutató intézeteknek, a véleményeink ütköztetése, s ennek révén is egy megvalósítható segítségnyújtási modell kialakítása céljából.

Ajánlom a téziseimet és a nemzetközi szervezetek béketevékenysége összehasonlító vizsgálatának eredményeit a különböző szakirányú tanintézeteknek, további kutatásra ösztönözve ezáltal is a jövő döntéselőkészítőit és döntéshozóit.

5 TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

5.1 Kutatási célkitűzések értékelése

Az értekezést *három fejezetben* fogalmaztam meg.

Az *első fejezetben* bemutattam, elemeztem és a fejlődés igényével minősítettem a nemzetközi közösség (ENSZ, EU, NATO, EBESZ, AU) hagyományos válságkezelő tevékenységét, annak ellentmondásaival.

A *második fejezetben* bemutattam a XXI. századi természeti és humán alapú biztonsági környezet változásait, azok prognosztizálható hatásait és következményeit.

A *harmadik fejezetben* az értékeink megóvásával, a hatékony válságkezeléssel kapcsolatos következtetéseket, javaslatokat és a kutatási eredmények alkalmazhatóságát, illetve hasznosíthatóságát összegeztem, kiemelve a biztonsági szektor reformja jellegű, átfogó válságkezelés balkáni és afganisztáni esettanulmányait.

5.2 Alkalmazott kutatási vizsgálati módszerek

A kutatómunka első lépéseként a részletes kutatási tervet, valamint az értekezés fejezetekre és pontokra bontott részletes tartalomjegyzékét készítettem el, melyet annak folyamatos és lépésenkénti végrehajtása követett.

A kutatási és forráslehetőségek felmérése után a kutatómunka során folyamatos konzultációt végeztem az érintett tudomány-szakterületek és közigazgatási ágazatok képviselőivel, rendszeresen konzultáltam a tudományos témavezetőmmel.

Figyelembe véve, hogy az értekezésemként választott kutatási témám többek között érintette az éghajlatváltozást, az etnikai csoportokat, a rabszolgaságot, a háborút, a globális geopolitikát, a nacionalizmust, az identitást, az elmaradottság problémáit, a nemzetközi szervezeteket, a geofizikai hadviselést, a kalózkodást, a gyermekkatonákat, a drogellenes küzdelmet, az emberi jogok kérdéseit, ezért elvégeztem az illetékes szakkönyvtárak kutatási anyagában található irodalmi adatok szakirányú elemzését, illetve a legfrissebb adatok és közlemények tervszerű felkutatását az internet segítségével.

Elemeztem a hazai és külföldi kutatók és szakértők tapasztalatait, eredményeit, közel 20 alkalommal vettem részt a kutatási téma szerinti hazai és nemzetközi konferenciákon, azokon 8 előadás megtartásával és szakmai vita-konzultációk segítségével ütköztettem az elemzéseim eredményeit és javaslataim alkalmazhatóságát.

5.3 Új és újszerű tudományos eredmények és hasznosítási lehetőségek

1. Összefüggéseiben, a nemzetközi közösség és szervezetei vonatkozásában egységes szemlélettel és rendszerben dolgoztam fel, mutattam be és minősítettem a mintegy százötvenöt éves történeti múltra visszatekintő békeműveletek és válságkezelés szervezeti-működési hiányosságait, ellentmondásait. Bizonyítottam, hogy a globális és a regionális biztonsági szervezetek önállóan – a szervezeti, vezetési, képességbeli és együttműködési hiányosságaik okán – képtelenek voltak a válságok megelőzésére, a konfliktusok kezelésére, a béke építésére, a válságrégió konfliktus utáni stabilizálására.
2. Részletes elemzéssel mutattam be a XXI. század biztonsági környezet változásait, a természeti és a humán (szándékos és vétlen) eredetű válságok egymásra ható

következményeit Európában (az ismétlődő balkáni válságokkal), a Közel-Keleten (Irakkal és az Arab-félszigettel), a Közép-Ázsiában (a mesés Afganisztánnal és a háborúzó szomszédokkal) és Észak-Afrikában (a kizsákmányolt múltjával és mai háborúival). Bizonyítottam, hogy a válságok döntő többsége komplex jellegű, ami soha nem tapasztalt következményekkel járt már a század első évtizedében is, fokozódó jelleggel.

3. A biztonsági szektor reformja jellegű, átfogó válságkezelés alkalmazásának (avagy elmaradásának) esettanulmányokon alapuló teljes körű bemutatásával javaslatokat dolgoztam ki a nemzetközi közösség számára a biztonsági környezetben halmozottan bekövetkező kihívások-kockázatok-fenyegetések időben történő kezelése érdekében. Természetesen ennek a modellnek az alkalmazása sem adhat uniformizált megoldást minden esetben a világban bekövetkezett komplex válságok esetére, de alkalmazásának elmulasztása csak tovább erősítheti a konfliktust, a humán stratégiák sorát.

ÖSSZEFOGLALÁS

A világunk a XXI. században korábban valószínűleg soha nem érzékelt válsághelyzetekkel szembesül. A XX. század hidegháború utáni éveiben újra és újra jelentkeztek az ENSZ békefenntartási rendszerének gyengeségei: a világszervezetnek mindmáig nincs a határozatai érvényesítéséhez szükséges önálló állandó ENSZ-hadserege, a vezetés-irányítás nem biztosított az egy időben zajló sokféle és távol eső missziók felett, s a tagországok sem igyekeznek mindig és mindenhol ugyan olyan eséllyel és erővel megjelenni, békét teremteni, főleg, ha egy-egy konfliktus távol esik az adott országtól vagy a gazdasági-, politikai érdekeltségeitől.

Az EBESZ vonatkozásában a békefenntartás a politikai vitarendezések kiegészítő eszközeként jelenik meg a válságkezelés és a konfliktus-megelőzés mechanizmusában. Alapvetően a béketámogató műveletek politikai és humanitárius elemeivel foglalkozik.

A NATO elmúlt 20 éves tevékenységét értékelve kijelenthető, hogy a NATO az új kihívásokra reagálva folyamatosan átalakul és megújul. Az észak-atlanti szövetség nemcsak katonai rend, hanem érdekközösség is egyben. Napjainkban olyan modern kihívásokkal kell szembenéznie a NATO-nak, mint a terrorszervezetek által folytatott

aszimmetrikus hadviselés, a kiberterrorizmus vagy a kábítószer-kereskedelem. Mindezzel együtt tény, hogy önmagában a szervezet nem képes a nemzetközi válságok tartós rendezésére. Minden évtizednek megvan a maga biztonságpolitikai kihívása a NATO és az EU számára. A nyolcvanas években ez a kelet-nyugati közeledés volt, a kilencvenes években a balkáni béketeremtés, jelenleg pedig az észak-atlanti és európai érték és érdekközösség számára globális szempontok miatt fontos térségek, ezek közül kiemelten Afganisztán stabilizálása.

Az Európai Unió válságkezelési tapasztalatai időben még rövid múlttal rendelkeznek, s a tagállamok más szervezetekben való halmozott részvétele okán is - sajnos - valós a gyakran emlegetett „papírtigris” képessége.

Az Afrika Unió és a szervezet öt gyorsreagálású készenléti dandárja kevés sikerrel harcolt az elmúlt évek során a kontinens válságaival és háborúival, voltak nagyratörő tervek Afrikában, a legmagasabb szinten, amelyek egységes Afrikáról, s gyors afrikai válságkezelésekről terveztek és nyilatkoztak.

Az ENSZ és más globális, regionális, kormányzati és nem-kormányzati szervezeteknek egyaránt fel kell készülniük különösen az afrikai missziók jelenleginél sokkal veszélyesebb környezetű folytatására avagy átalakítására, a megjelent és várhatóan súlyosbodó térségi kihívások és veszélyek időben történő kezelése érdekében!

A 2040-es évek közepéig terjedő időszak nagy valószínűséggel a természeti és kibernetikai hidegháború korszaka lesz. A kutatási és missziós tapasztalataim alapján úgy ítélem meg, hogy a természeti és a humán eredetű (ez utóbbi sokkal szélesebb értelmű, mint a kibernetikai hadviselés tartalma) – halmozottan, azaz egy adott térségben egyidőben jelentkező – konfliktusok és válságok okozzák a következő évtizedekben is a legsúlyosabb problémákat az emberiség, s vele a teljes ökörendszer számára.

A globalizációs kihívások és az élettér-háborúk a vízért, földért, élelemért; az emberi (véltlen és szándékos) és a természeti eredetű (éghajlatváltozás) válságok élővilágunkat és a környezetünket egyaránt veszélyeztető, pusztító hatásainak láttelelei; a kilátástalan elszegényesedésből következő tömeges migráció, a fegyver-, szerv-, műkincs-, drogkereskedelem és a terrorizmus veszélyes összefonódásának jelei és eseményei, mind mind arra kell, hogy ösztönözzék a nemzetközi szervezeteket és az egyes államokat, hogy mégoly optimistaként is, nézzenek mihamarább szembe a fentebb jelzett, nem is

teljeskörűen felsorolt folyamatokkal, s felelősséggel tegyenek az élhetőbb jövő érdekében!

Az ENSZ, a NATO, az EU, az AU, az államok, a kormányzati és a nem-kormányzati szervezetek vonatkozásában egyaránt kijelenthető: választ kell adniuk a XXI. század kihívásaira, mielőbb, hiszen a világ megváltozott. Napjainkban már nem két politikai és katonai tömb áll szemben egymással. Olyan határokon átívelő kihívásokkal kell szembenéznünk, mint például a globális terrorizmus, a klímaváltozás és a migráció okozta feszültségek, a víz- és élelmiszerhiány, a kiber- vagy a geofizikai hadviselés. Fel kell ismernünk időben ezeket a kihívásokat, és választ is kell tudnunk adni rájuk, de mindenféleképpen be kell vonni a rendezésbe a kormányzati és nem-kormányzati szervezeteket is, a polgári-katonai együttműködésben rejlő lehetőségek helyszíni maximális kihasználása érdekében. Ezen szervezetek eltérő szervezeti-működési rendjéből adódóan csak összehangolt tevékenységük vezethet eredményre. Ennek hiányában olyan sikertelen missziókra lehet számítani, mint néhány afrikai béketeremtés, továbbá olyan elhúzódozó missziókra, mint a ciprusi vagy a Sínai-félszigeti, vagy éppen térségünkben a balkáni válságrendezés.

A XX. századi nemzeti, regionális és globális válságkezelés nem hozott tartós vagy végleges megoldást. Ellenkezőleg, folytatódott és felerősödött a természet és az emberiség kizsákmányolása, miközben mind a természeti mind pedig a humán tűrőképesség a határaihoz érkezett. Esetenként kezelhetetlenné váltak a természeti pusztítások, fenyegetetté vált az élővilág, benne az emberiség mindnagyobb részének holnapja. Ugyanakkor az elmúlt századok során nem mért nagyságú exodusokkal szembesül a világ, amire lassan, ellustultan reagál, elfeledkezve arról, hogy mára már az információk gyorsaságával azonos sebességgel képes hatni a kényszermigráció, de például a különböző betegségek is.

Nem lehet kérdéses, hogy a XXI. századi, legtöbbször halmozottan jelentkező természeti és humán katasztrófák, válságok mind gyakrabban vezetnek konfliktushoz, háborúkhöz a vízért, az élelemért, s kijelenthetően: az életért!

Mindezek figyelembe vételével javaslom, s erre jó alapot adnak az elmúlt évtizedek nemzetközi missziós szolgálataim és a válságkezelés szakkutatásaim, hogy a nemzetközi szervezetek, a nemzeti és regionális testületek, s velük együtt mi emberek valamennyien gondoljuk át a természeti és humán eredetű konfliktusok, válságok kezelésének eddigi

gyakorlatát. Ismerjük és ismertessük meg legszélesebb körben a természet hatásmechanizmusát, az emberiség felelősségét saját sorsáért. Meg kell újítani - a nemzetközi szervezetek idejétmúlt, pazarló, önigazoló tevékenysége helyett - a válságmegelőzés komplex rendszerét, hozzáigazítva a kapcsolódó nemzetközi felelősség és jog gyakorlatát.

Jelenlegi és jövőbeni kutatásaimat, közszerepléseimet ennek kívánom alávetni, tudatosítva környezetemben és adott lehetőségek esetén tágabb értelemben is a személyes felelősségvállalás fontosságát, a jövő nemzedékei érdekében.

ÖSSZEFOGLALÁS (angol nyelven)

The Impacts on the Changes of the Global and Regional Security Environment

Several new challenges, risks, threats came up all around the world, hardly after the Cold War was over, during the last decades of the previous century and then in the first decade after year 2000, which treatments were badly or not at all managed by countries and international communities. It was, it is, and it has to be the need of any form of societies to achieve peace, maintain it, prevent threats, and the real-time management of climate changes causing fundamental transformation of living conditions in the near future.

Unfortunately the nature of mankind, the lack of virtues, as well as the effects of different conditions for hundreds of years have served as good reason for groups of people and countries to annihilate, conquer, and moreover capture one another's territories and properties.

The humanity entered the 21st century facing many serious questions: How to make safer the world, how to secure the original form of environment, how to improve the balance between the rich and poor and how to safe its values.

International organizations worldwide have endeavored to maintain peace and security, although their efforts often, analyzing the actual events happening on Earth, resulted with

no success. Remembering the 600 years' wars in the Balkans, either the First and the Second World War or taking into account the 11th September 2001's tragedy in the USA, the events of the 11th March 2004 in Madrid, evaluation of current, badly managed situations in Iraq, Iran, Afghanistan, Pakistan, Jemez, Somalia, Libya, the management of global warming and freezing, climate change, challenges of environment protection, and newly appearing conflicts in Africa, could also be mentioned as failure.

International Organizations resolutions to manage conflicts in proactive way can be seen in the new policy called "The Responsibility to Protect ('R2P'): Challenges and Responses to Global Conflicts" should be spread worldwide.

During my four decades military service and participation in peacekeeping missions I have had the chance to be familiar with lifestyle, culture, history, religion, habits, traditions and everyday conflicts of people in Europe's Balkans, Middle-East, Central-Asia and North-Africa. As a result, instead of the narrow military explanation of the definition of security, I have focused my research on wider scale. In the past decades the participation in international conferences served as a basis to examine the effects of changes in the world's security situation, as well as the evaluation of the attempts of the International Communities, such as UN, OSCE, EU and NATO, to treat the pre/post-conflicts security planning for next two or three decades.

The next quarter century will challenge the world's population and the Nature with threats and opportunities ranging from regular and irregular wars in remote lands, to relief and reconstruction in crisis zones, to sustained engagement in the global commons. It is impossible to predict precisely how challenges will emerge and what form they might take. Trends may suggest possibilities and potential directions, but they are unreliable for understanding the future, because they interact with and are influenced by many other factors.

Trend analysis is the most fragile element of forecasting. The world's future over the coming quarter of a century will be subject to enormous disruptions and surprises, natural as well as man-made. Not surprisingly, the future is likely to contain both good and bad as globalization accelerates the pace of human interaction and extends its reach. The impact of global warming and its potential to cause natural disasters and other harmful phenomena such as rising sea levels has become a prominent - and controversial - national and international concern. The coming decades will be the age of uncertainty. We

will live at a time of change and uncertainty manifested on slowing economies, political upheaval and diplomatic shifts which seem destined to shape the geostrategic environment for decades ahead.

What type of natural and man-made security challenges, risks and threats we face in coming decades of the 21st Century? At the beginning of the 21st century one of the most serious challenges is international terrorism. Terrorism is when groups or individuals try to reach their political, religious or ideological goals by the use or by the threatening of the use of terror. The international security environment today is more complex than it has ever been, with globalization, poverty, radicalism, extremists, proliferation of nuclear technology and weapons of mass destruction, the geophysical warfare (as Earth as weapon). Emerging issues as follows: political and social instability, drugs, environmental crime, energy security issue as an act of economic terrorism, ethnic violence, separatism, serious organized crime, institutional corruption, hybrid conflicts and hybrid warfare as the highly effective combination of conventional and irregular warfare. The future strategic trends as follows: the impact of climate change and environmental developments (such as the reduced access to potable water, impaired food production), major population movements, growing water scarcity, competition for energy sources, the break-down of old orders, and alliances.

What are the values that we would like to protect while going through the effects of the changing security environment? I consider it indisputable that human beings and the living world must be ranked at the top of the list. Other values requiring special protection include natural assets, created products, property, democracy and the rule of law. The so-called critical infrastructure, i.e. the provision of goods needed for subsistence and the contribution to public security and defense against external attacks are also high priorities. Speaking about the most significant security threats to our values, mention must be made of conflicts arising from differences in social development or permanent opposition, economic, financial and social crises, failed states, ethnic and religious tensions, racism, international terrorism, organized crime, radical street anarchism, illegal drug and arms trafficking, demographic tensions and the effects of climate change, migration and man-made disasters. All these threats exert a negative influence on the security environment. Furthermore, due to their transnational character, global challenges and risks may not only

cause problems on the territory of a given state but also affect whole regions or every country on the continent.

In relation to the above-mentioned security challenges and the protection of values, my research focuses on four prioritized crisis zones of the world. It analyzes the changes in the security environment and their effects, the development and trend of challenges, risks and threats, and the action programs I propose for the international community in response to them.

During my research I have placed great emphasis on an important factor and trend, namely that the *overwhelming majority of the crises arising in and affecting different parts of the world are simultaneously of natural and human origin, which means they are especially acute, having multiple factors, so in the future these crises can be managed only by adopting a complex and comprehensive approach to the relevant problems, taking personal responsibility and using modern-day scientific knowledge as well as social, religious and ethnic competences.*

Research objectives

I divided my thesis into three chapters:

1. The first chapter presents and analyses the crisis management of the international community together with the besetting past and present contradictions.
2. The second chapter discusses the changes in the natural- and human-based security environment of the 21st century as well as their predictable effects and consequences.
3. The third chapter summarizes the conclusions and proposals concerning the protection of our values and effective crisis management, as well as the applicability and usefulness of the research results.

I expected the research and the thesis to

- give an in-depth and interconnected analysis of the changes and effects of the 21st-century global and regional security environment;
- point out the shortfalls and contradictions in the value-protecting and crisis management activities of the international community, and
- provide guidelines and proposed solutions to the timely management of challenges, risks and threats.

Research investigation methods:

The first step of my research work consisted in drawing up a detailed research plan and a detailed table of contents of the thesis, broken down to chapters and points. The first step followed by a continuous and step-by-step implementation of the plan.

After surveying the research and source potentials, throughout the research work I have engaged in a process of ongoing consultation with representatives of the related special branches of science and public administration.

Considering that the research topic of my thesis relates to climate change (Physical Geography), ethnic groups and slavery (Human Geography), war and global geopolitics (Planning and Development), nationalism and identity (Cultural Geography), issues of backwardness (Developmental Geography) and international organizations, I have collected the set of data from the literature to be found in the research holdings of the relevant specialized libraries and systematically gathered up-to-date data and publications with the help of the internet.

As far as possible, I have analyzed the experiences and results of Hungarian and foreign researchers and experts, participated in conferences pertinent to the research topics both in Hungary and abroad, hold presentations at these conferences and conducted professional discussions and consultations with a view to testing the results of my analyses and the applicability of my proposals.

New scientific results and possibilities of application:

- *I prepared a uniform system for analyzing and evaluating the shortfalls and contradictions besetting the 115-year history of peace support operations and crisis management activities of the international community and its organizations in terms of organizational structure and functioning, in their interconnectedness.*
- *I provided a detailed analysis of the changes in the 21st-century security environment and the interrelated consequences of the crises of natural and human origin in Europe (the recurring crises in the Balkans), in the Middle East (the Babylonian Iraq and its environment), Central Asia (the fabulous Afghanistan and its neighbors) and in North Africa (the exploited past and the present-day wars of the continent).*
- *By providing a case-study-based, comprehensive presentation of the application (Balkans, Afghanistan) of the ‘security sector reform’ type of crisis management, I formu-*

lated proposals for the international community with a view to facilitating the timely management of challenges, risks and threats that abundantly arise in the security environment.

As a *conclusion of my research*, I lay strong emphasis on the essential facts and trends saying the most crises appearing and causing several effects in different regions on the Globe are simultaneously originated from Nature and actions of human beings.

Therefore the complex treatment of the above mentioned problems is inevitable involving the achievements of modern science, the individual's responsibility and the social, religious, ethnic competences which should be taken into account together in the future.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. **ábra:** Az ENSZ békeműveletek térképe 18. o.
2. **ábra:** A NATO válságkezelő műveleteinek kiterjesztése 32. o.
3. **ábra:** A NATO válságkezelő műveleteinek spektruma 34. o.
4. **ábra:** Az EU békeműveleteinek térképe 45. o.
5. **ábra:** A biztonsági szektor reformja 5-pilléres modellje, Afganisztánban 124.o.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Irodalomjegyzék

- 1.) *Alexandra Sipos – Klára Siposné Kecskeméthy*: 2011. The African Conference of Commandants, AARMS, Volume 10., No. 1: 95-101.
- 2.) *America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq*, by *James Dobbins* Strategic Insights, 2004. Volume III, Issue 2.
- 3.) *Az ENSZ és a NATO*. 2002. Magyar ENSZ Társaság, 9-17.
- 4.) *Anderle Mihály*: 2010. A bolygónk nagy változások előtt áll. 3.Évezred, 60-68.
- 5.) *Bali József*: 2008. Előszó. In: A NATO és az Európai Unió szerepvállalása Afganisztánban. GTTSZ-KÜM kiadvány, 3.
- 6.) *Besenyő János*: 2009. Az ENSZ leszerelési, demobilizációs és reintegrációs programjai Afrikában. Honvédségi Szemle, 63. évf. 1. szám, 34-36.
- 7.) *Church, William*: 2008. Information warfare. International Review of the Red Cross. No. 837. 205-216.
- 8.) *Deák Péter*: 2009. Biztonságpolitika a hétköznapiakban. Zrínyi Kiadó, 71.
- 9.) *Florence Gaub, Sandy Guptill, Karl-Heinz Kamp, Pierre Razoux, Rolf Schwarz*: 2011. The Arab Explosion: Questions and Options for NATO, Research Report, NATO Defense College, Rome, 3.
- 10.) *Gazdag Ferenc*: 2008. A biztonsági szektor reformja és a nemzetközi szervezetek. Biztonságpolitikai szemle, I. évf. 11. szám: 35-44.
- 11.) *Günther Greindl and Alfred C. Lugert (Eds.)*: 2007. Military Cooperation: The Field Experience UN, EU and NATO; Blue Helmet Forum Austria, Graz, Belgierkaserne, 43.
- 12.) *Haig Zsolt – Várhegyi István*: 2005. Hadviselés az információs hadszíntéren. Zrínyi Kiadó, Budapest, 93.
- 13.) *Hodnik Ildikó*: 2004. Háborgó magnetikus mezők (Pólusváltás). In: Auradinamika. A lélek teste. Emberi erőterek kölcsönhatásban, Alexandra Kiadó, 445-446.
- 14.) *Juhász József, Márkusz László, Tóth Péter, Valki László*: 2003. Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában. Zrínyi Kiadó, 38.
- 15.) *Kiss J. László*: 2002. Az „új terrorizmus”, avagy a háború metamorfózisa: a „rég” háború”-tól az „új háború”-ig. In Valóság, 7. szám: 14-33.
- 16.) *Kiss Zoltán László*: 2011. Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi Kiadó, 37.
- 17.) *Kofi A. Annan*: 2000. „Mi a népek” – az ENSZ szerepe a 21. században, Magyar ENSZ Társaság kiadványa, 16.

- 18.) *Lee Iacocca*: 2010. Vezetőink, hol vagytok? (A mű eredeti címe: Where have all the leaders gone?), Alinea Kiadó, 83.
- 19.) *Lloyd Axworthy*: 2005. The Responsibility to Protect: Challenges and Responses to Global Conflicts. Előadás, ELTE,
- 20.) *Matus János*: 2002. Kollektív biztonság és a kollektív védelem – az ENSZ és a NATO együttműködése. Előadás a MET „Az ENSZ és a NATO” konferenciáján.
- 21.) *Millenium és hadsereg*. 2002. Zrínyi Kiadó, Budapest, 43.
- 22.) *Nagy László*: 2009. Feszültséggócok, konfliktusok, háborúk. Honvédségi Szemle, 63. évf. 2. szám: 27-29: 39.
- 23.) *Nagy László*: 2007. Gondolatok az úrhadviselésről. Magyar Honvéd, 7. szám: 17.
- 24.) *Radványi Lajos*: 2006. A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalása. Biztonságpolitikai füzetek, Budapest: 26-28;
- 25.) *Resperger István*: 2009. A 21. század fegyveres konfliktusainak hatása a hadtudományra. Hadtudomány, XIX. évf. 1-2.szám: 15-17.
- 26.) *Rostoványi Zsolt*: 2004. Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága Corvina Kiadó, Budapest, 103-105.
- 27.) *Salamon Péter – Tófalvi Fruzsina*: 2008. Globális trendek 2025. Biztonságpolitikai szemle, I. évf. 11. szám.: 23-35.
- 28.) *Simai Mihály*: 2002. Versengő együttműködés az euro-atlanti térségben: az EU, a NATO és az ENSZ. Előadás a MET „Az ENSZ és a NATO” konferenciáján.
- 29.) *Siposné Kecskeméthy Klára*: 2008. Hogyan tovább globális partnerség? Szakmai Szemle, 4. évf. 2. szám: 22-28.
- 30.) *Siposné Kecskeméthy Klára*: 2010. A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, XV. évf. 5. szám: 87-94.
- 31.) *Snow C.P.*: 1959. The Two Cultures – Cambridge University Press, Cambridge, 31-38.
- 32.) *Szenes Zoltán*: 2005. Katonai kihívások a 21. század elején; Előadás „A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején” c. konferencián, 2005. november 03-án; Hadtudomány, XV. évf. 4. szám: 25-29.
- 33.) *Szerk. Horváth Gyula, Hajdú Zoltán*: 2011. Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országokban. MTA Regionális Kutatások Központja Pécs, 231-246.
- 34.) *Tisovszky János*: 1997. Az ENSZ és a békefenntartás; Magyar ENSZ Társaság, 3-14.
- 35.) *Türke András István*: 2009. A lisszaboni szerződés biztonság- és védelempolitikai aspektusai; Biztonságpolitikai szemle, II. évf. 8. szám: 32-36.
- 36.) *Wagner Péter*: 2006. „A bukott államiság” és Afganisztán. In: Márton Péter (szerk.): Államok és államkudarok a globalizálódó világban. Teleki Intézet, Budapest, 1.

37.) <http://www.mindennapiafrika.info/2010/08/13/nem-az-ur-segiti-oket-9-ok-amiert-meg-mindig-letezik-az-lra>. Letöltés: 2011. október 01.

Az értekezés témakörében készített publikációk:

Lektorált cikk, könyvfejezet:

Isaszegi J.: 1998. Északiak az IFOR-SFOR-ban. In: Új Honvédségi Szemle. LII. évf. 2. sz. ISSN 1216-7436. pp. 37-39.

Isaszegi J.: 1998. A BELUGA-csoport: többnemzetiségű szervezetek és kötelékek az SFOR-ban. In: Új Honvédségi Szemle. LII. évf. 5. sz. ISSN 1216-7436. pp. 83-88.

Isaszegi J.: 1998. SFOR stratégiai tartalék erők hadgyakorlata: Bosznia-Hercegovina. In: Új Honvédségi Szemle. LII. évf. 7. sz. ISSN 1216-7436. pp. 133-139.

Isaszegi J.: 2010. Afganisztán a NATO ISAF-erők főparancsnokváltása után. In: Nemzet és biztonság. Biztonságpolitikai szemle, III. évf. 8. sz. ISSN 1789-5286. pp. 66-76.

Isaszegi J.: 2011. Afganisztán, a Lisszaboni NATO-csúcstalálkozó után, a NATO-ENSZ-Afganisztán Megállapodás tükrében (Új „Afganisztán-Stratégia” a háború tizedik évében). In: Társadalom és Honvédelem, Katonaszociológiai különszám. XIV. évf. 3-4. sz. ISSN 1417-7293. pp. 3-19.

Isaszegi J.: 2011. Social, political conflicts – military responses in the Balkans, 1902-2011 [The Gun Powder Barrel of Europe]. In: Gazdasági élet és társadalom, WSÜF tudományos folyóirata, ISSN 2060-7466, 2011. novemberi megjelenéssel (Kézirat közlésre elfogadva).

Isaszegi J.: 2011. A balkáni válságövezet konfliktusai és háborúi. In: Polgári Szemle, 7. évfolyam, 4. szám, ISSN 1786-6553. pp. 101-115.

Konferencia kiadvány:

Isaszegi J.: 2002. A Magyar Köztársaság, illetve a Magyar Honvédség részvétele az ENSZ, EBESZ, MFO és NATO vezette válságkezelésekben. In: Gömbös E. (szerk.) Az ENSZ és a NATO. Magyar ENSZ Társaság, Budapest. ISBN 963 86322 0 8. pp. 55-67.

Isaszegi J.: 2005. A honvédség részvétele a nemzetközi békeműveletekben (Tények, lehetőségek, tapasztalatok). In: Hadtudomány. XV. évf. 4. sz. ISSN 1215-4121. pp. 75-79.

Isaszegi J.: 2007. NTM-I: NATO Training Mission in Iraq and the Iraqi Security; in Military Cooperation: The Field Experience UN, EU and NATO. Blue Helmet Forum Austria 2007. Graz, pp. 95-117.

Isaszegi J.: 2010. A békeműveletek általános jellemzése, trendek. In: Hadtudomány. XX. évf. 1-2. sz. ISSN 1215-4121. pp. 9-10.

NYILATKOZAT

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Karán a Kerpely Kálmán Növénytermesztési, kertészeti és Regionális Tudományok Doktori Iskola keretében készítettem el a Debreceni Egyetem AGTC MÉK doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2011.

.....
dr. univ. Isaszegi János
doktorjelölt

NYILATKOZAT

Tanúsítom, hogy dr. univ. Isaszegi János doktorjelölt 2011. szeptember 01. és 2011. között a fent megnevezett Doktori Iskola keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult, az értekezés a jelölt önálló munkája. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2011.

.....
Prof. Dr. Raffay Ernő CSc
témavezető

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Kréta - béketámogató hadművelet (1897-1898)

1896 májusában fegyveres konfliktusba torkollott az ellentét az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozó Kréta szigetén a túlnyomó többséget alkotó görög lakosság és a megszálló török hatalom képviselői, a keresztény és a mohamedán vallás képviselői között. 1897 januárjában a török Porta fennhatósága elleni, törökellenes felkelés átcsapott tömegmészárlásba. 1897. február 4-én a krétai Canea városában felkelés robbant ki a görög lakosság körében, amelynek támogatására február 7-én görög flottakötelék érkezett a Canea-i öbölbe, amelyből egy héttel később 1800 görög tengerészgyalogost tettek partra. A tengerészgyalogosokhoz napokon belül kb. 30.000 fő görög felkelő csatlakozott, hogy elsőpörjék a közel 11.000 fős török helyőrséget.

Az európai nagyhatalmak nagykövetei Konstantinápolyban ülészeve a katonai beavatkozás mellett döntöttek a béke és biztonság visszaállítása érdekében. A döntést követően Nagy Britannia 21, Franciaország 8, Olaszország 13, Oroszország 5, Németország 5 és az Osztrák–Magyar Monarchia 6 hadihajót küldött a térségbe.

A városban dúló öldöklés és a kialakult tüzvész megfékezésére partra szállított csapat egy részét Pintér Gyula, az Osztrák–Magyar Monarchia konzulja (egykori katona és a későbbi nemzetközi közigazgatás vezetője) kordonszolgálatra vezényelte azzal a feladattal, hogy válasszák szét, illetve tartsák távol egymástól az utcai harcokban egymást gyilkoló két etnikum képviselőit, s így járuljanak hozzá a helyzet mielőbbi normalizálásához.

1897. február 12-én Berovics pasa, Kréta török kormányzója a török mellé felhúzatta Caneában a hat európai nagyhatalom zászlait; hivatalosan is felkérte a nagyhatalmokat a béketeremtésre, s elfogadta és támogatásáról biztosította a nemzetközi beavatkozó erőket.

1897. március 1-én, tekintettel a kialakult helyzetre, a krétai helyzet rendezését felvállaló 6 nagyhatalom képviselői közös proklamációt adtak ki a sziget közigazgatásának átvételéről. A bevezetett ideiglenes nemzetközi közigazgatás vezetésével Pintér Gyulát, az Osztrák–Magyar Monarchia magyar származású konzulját bízták meg. Március 2-án hivatalosan is, újfent felszólították a görög kormányt szárazföldi erői és hadiflottája visszavonására, a törököket pedig hivatalos jegyzékben tájékoztatták, hogy a török fennhatóság visszaállításának ára a szigeten az, ha a törökök autonómiát adnak a szigetnek. Március 21-től nemzetközi blokád lépett életbe Kréta körül.

Minthogy a forrongó görög irreguláris erők és a lázongó görög lakosság nem volt hajlandó betartani a fegyverszünetet, 1897. március 07-től újabb 570 fős nemzetközi különítményt tettek partra, közöttük 100 osztrák-magyar tengerészgyalogost. A nemzetközi különítmény az osztrák-magyar Franz Martinek⁶⁹ sorhajóhadnagy vezetésével kezdte meg a sziget átfésülését, s bizony nemegyszer arra kényszerült, hogy fegyverrel adjon nyomatékot szándékainak. Honfitársunk, Martinek Ferenc sorhajóhadnagy utóbb, 1897. március 10-én, a modernkori békeműveletekben résztvevő magyar katonák közül elsőként, életét vesztette.

A polgári főkormányzóság (osztrák-magyar irányítás alatt), valamint a katonai főparancsnokság (olasz vezetés alatt) egyaránt Caneába települt. A nemzetközi katonai közigazgatás alá vont Kréta szigetét hat szektorra osztották. Mindegyik szektorért egy-egy, a konfliktus rendezésében részt vállaló európai nagyhatalom vállalta a felelősséget. A szektorok közül a Monarchia kapta a legveszélyesebb nyugati szektort, ami legközelebb feküdt Görögországhoz, s ahol a legtöbb egyezményesértési kísérlet is történt.

Áprilistól a béketeremtésben részt vevő európai nagyhatalmak visszavonták a tengerészgyalogságot, amelynek a helyére egy mindösszesen 2400 fős szárazföldi erőt vezényeltek. A nemzetközi erők a kidolgozott hosszú távú rendezési terv értelmében végrehajtották a *sziget lakosságának etnikai alapú szétválasztását és a felkelők lefegyverzését; visszavonulásra kényszerítették a görög erőket; s érvényt szereztek a fegyverembargó rendelkezéseinek.*

Az Osztrák–Magyar Monarchia közel hétszáz fős szárazföldi kontingensét a közös hadsereg Császári és Királyi 87. Gyalogezredének⁷⁰ II. Zászlóalja alkotta. A zászlóalj már 1897. március 29-én megérkezett Krétára, s április 15-ére már be is fejezte *állásainak kiépítését és ellenőrző-áteresztő pontjainak berendezését.*

A nemzetközi erők közötti hatékony együttműködésre törekvés sikerét példázza az is, hogy Guzek ezredes, osztrák-magyar zászlóalj parancsnoksága alatt *felállítottak egy olyan gyorsreagálású osztagot is,* amelybe másfél századnyi erővel az osztrák-magyar kontingens, 70-70 fővel a németek és oroszok, 50-50 fővel a britek, franciák és az olaszok is képviseltették magukat. Amikor pedig a Török Birodalom csapatai Thesszáliában átlépték a görög határt április 16-án, akkor ezt a gyorsreagálású osztagot járőrözési

⁶⁹ Martinek Ferenc

⁷⁰ Trieszti békehelyőrségű katonai szervezet

feladattal a török és görög csapatokat elválasztó 1 km széles biztonsági sávba vezényelték, hogy megakadályozzák Kréta hadszíntérré válását.

1897. május 20-án Görögország és Törökország fegyverszünetet kötött, aminek nyomán a görög csapatokat elszállították a szigetről, a krétai török haderő pedig visszatért a laktanyáiba. A hathatalmi kontingens *megszállta a görögök által kiürített területeket*; a Guzek ezredes parancsnoksága alatt álló gyorsreagálású osztag pedig elkezdte a szigeten maradt görög *felkelők és török szabadcsapatok fegyvereinek begyűjtését*.

1897 júniusában malária tört ki a szigeten, amelyben a polgári lakosság tömegei mellett a nemzetközi erők állományának közel fele is megbetegedett. A dr. Pavleka ezredorvos által vezetett osztrák-magyar *tábori egészségügyi állomás* rendkívül jelentős szerepet játszott a járvány leküzdésében.

1897. augusztus 12-én Caneában *nemzetközi bíróság* alakult, amelynek alárendeltségében *katonai rendőrséget* hoztak létre. Az osztrák-magyar részleg két *katonai rendőri bizottságot*⁷¹ állított fel.

1897 őszére normalizálódott a biztonsági helyzet Krétán, ezért a nemzetközi erőket elkezdték fokozatosan kivonni a térségből. 1898. március 27-én Hinke altengernagy parancsot kapott Kréta elhagyására. A nemzetközi erők főhadiszállásán, az Izzeddin-erődben 1898. április 4-én levonták az Osztrák–Magyar Monarchia hadilobogóját, majd az 1898. április 12-i díszszemlét követően (a többi nagyhatalom katonáihoz hasonlóan) behajózták az osztrák-magyar kontingens gyalogos állományát is. Pintér Gyula átadta Kréta polgári közigazgatásának irányítását a sziget újonnan kinevezett új török kormányzónak, Dzsevad pasának – *s ezzel véget ért az első, modern értelemben vett nemzetközi békefenntartó misszió*, amely számos tanulsággal szolgált a későbbi korok hasonló, válságreagáló célzatú műveleteinek tervezői, szervezői és vezénylői számára is.

A krétai hadművelet, mind a nemzetközi vonatkozásokat, mind az osztrák-magyar sikereket és nemzetközi elismerést tekintve több tekintetben *számos tanulsággal szolgált, hiszen már ebben a műveletben a mai értelemben vett nemzetközi békefenntartó tevékenység számos ismérve megtalálható volt:*

⁷¹ Commission militaire de police

- a konfliktus kiterjedésének és elmélyülésének megakadályozása érdekében a *nagyhatalmak* döntöttek arról (Lásd: R2P-elv alkalmazása), hogy a helyzet mielőbbi, átfogó rendezése érdekében összehangolják erőfeszítéseiket, s *együttműködnek*;
- a nagyhatalmak a konfliktus lokalizálása és kezelése; a tűzszünet betartatása, az erők visszavonásának kikényszerítése és a békés rendezés érdekében *hosszú távú rendezési tervet* dolgoztak ki (Lásd: ENSZ BT határozatait); komplex *politikai, közigazgatási és katonai irányítási rendszert* hoztak létre; s bevezették az ideiglenes nemzetközi közigazgatást a katonai igazgatás alá vont, szektorokra osztott műveleti területeken,
- humanitárius okokból és halasztást nem tűrő esetben külön felkérés nélkül, szükség esetén akár erő alkalmazásával is beavatkoztak,
- rendelkeztek a fogadó ország (Török Birodalom) beleegyezésével, felkérésével,
- alkalmaztak számos ma is használt békétámogató technikát.

A kutatásaim során - s erről részletesen szólok a dolgozat további részeiben – meg kellett állapítanom azt a sajnálatos tényt is, hogy ezen, fenti gazdag és hasznos tapasztalatok, útmutatók a nemzetközi válságkezelés és békefenntartás 20-i századi történelmében sorra mellőzve lettek a nemzetközi szervezetek részéről! Miért is? Többek között a „ki vezeti a missziót?“, „ki finanszírozza a missziót?“, „ki kinek jelent és tájékoztat?“, „ki dönt gazdasági, beruházási és segélypénzek elosztása dolgában?“ jellegű viták, majd a hidegháborús álszent egyezkedés a két nagyhatalom részéről, mind oda vezettek, hogy többre érdemes nemzetközi szervezetek elfecsérelték erőiket, eszközeiket, s válság megoldása másodlagossá vált.

2. melléklet: Kína - hadművelet (1900-1914)

A XX. század legelején az Osztrák–Magyar Monarchia katonái is ott voltak Ázsiában a béketámogató műveletnél. *A Pekinget, Tiencsint és Takut is érintő béketeremtő, majd békefenntartó műveletekben az Osztrák–Magyar Monarchia tengerészgyalogságának három különítménye vett részt az ún. "bokszerláadás" leverése (1901. szeptember 7.) után.*

A XIX. század végén Kínában egyre erősödött a külföldi gazdasági, politikai és katonai befolyást ellenzők mozgalma. A hagyományos titkos társaságok egyike, az *Igazságot és Békét Teremtő Ökök Társasága*⁷² (amelynek tagjait Európában bokszereknek nevezték el) az idegen behatolás és „kártételek”⁷³ elleni tömegmozgalmak egyik legfőbb szervezőjévé vált. A 1895-ben létrehozott mozgalom vezetőinek sikerült ügyük mellé állítaniuk a külföldi képviselők segédszolgálatában álló kínai katonákat (az ún. „bokszereket”) is.

A külföldi nagyhatalmak a mozgalom felszámolását követelték a mandzsu kormányzattól, azonban az udvarnak kapóra jött a bokszeres idegenellenes tevékenysége – ezért gyakorlatilag semmit sem tett a megfékezésük érdekében. Sőt Ce-hszi anyacsászárné hallgatólagosan még ahhoz is hozzájárult, hogy a Peking környékén állomásozó bokszer csapatok 1900. június 13-án ellenállás nélkül bevonulhassanak a fővárosba; s ott idegen üzleteket gyűjtsanak fel, keresztény kínaiakat gyilkoljanak le, illetve kéthónapig tartó blokád alá vonják a külföldi követségeknek otthont adó Peitang negyedet. Miután a hatalom a fővárosban rövid időn belül gyakorlatilag kicsúszott Ce-hszi anyacsászárné kezéből, 1900. június 15-én utasítást adott csapatainak, hogy mégis forduljanak szembe a bokszerekkel.

⁷² A szervezet megnevezését többféleképpen fordítják a magyar szakirodalomban. A magam részéről az elismert Kína-kutató, Polonyi Péter fent említett fordítását veszem alapul – habár tudható, hogy van, aki a szervezet (*Ji-ho-tuan*) nevét az alábbi módon próbálja magyarra fordítani: *Béke és Igazságosság Ökleinek Csoportja*. Lásd ennek kapcsán különösen: Polonyi Péter (1988) Kína története. Budapest: Kozmosz Könyvek, 118.o.

⁷³ Különösen Németország santungi beavatkozása, valamint a nyugati kezdeményezésre elindult észak-kínai vasútépítések fokozták az idegengyűlöletet az ország északi részén, elsősorban Santungban, Peking és Tiencsin környékén, hiszen a vasútépítések a Nagy-csatorna csónakosainak és a teherhordó kuliknak a tömegeit tették nincstelen földönfutókká.

1900. június 17-én (hivatalosan a bokszeresek által ostrom alá vett diplomáciai negyedben rekedt honfitársaik védelmében, ténylegesen elsősorban a politikai és gazdasági érdekeik biztosítása végett [Lásd: 2011-ben *Líbia vagy Elefántcsontpart esetében a nemzetközi akciók háttereit*]) elindult 8 nagyhatalom összehangolt katonai beavatkozása. Az USA, Nagy-Britannia, Németország, Franciaország, Oroszország, Olaszország, valamint Japán és az Osztrák–Magyar Monarchia egyesített fegyveres erői előbb flottatüntetést hajtottak végre Taku kikötőváros előtt, majd expedíciós csapatokat tettek partra Takunál, amelyek megverték Li Huang-csang tábornok császári seregét. Ebben a helyzetben úgy döntött az anyacsászárné, hogy 1900. június 20-án hadat üzen az intervenciót végrehajtó nagyhatalmaknak.

Az utóbb 40.000 főre duzzasztott nemzetközi intervenciók erő a német Waldersee tábornok vezetése alatt előbb 1900. július 14-én elfoglalta Tiencsin kínai városnegyedét, majd Peking felé indult, ahol augusztus 8-án felszabadították a bokszeresek által blokád alá vont, külföldi követségeknek otthont adó Peitang negyedét. Végül a fővárost, ahonnan a császári udvar elmenekült, augusztus 15-ére sikerült teljesen elfoglalniuk. Az 55 napos felmentő ostromban az Osztrák–Magyar Monarchiának összesen 12 tengerésze (köztük 7 magyar illetőségű tengerész) halt hősi halált - őket Pekingben temették el.

A nemzetközi intervenciók erők a megszállt Pekinget és Tiencsint szektorokra osztották, s az egyes, katonai közigazgatás alá vont szektorokban a rend fenntartásáról az adott „szektorfelelős” nagyhatalmaknak kellett gondoskodniuk. A békekikényszerítés nem egyszer katonai erővel, véres eszközökkel történt: egyes források szerint 1900 vége - 1901 áprilisa között 46 büntetőakcióra⁷⁴ került sor a nemzetközi erők által ellenőrzés alá vont területeken, amelyek túlnyomó többségét (35 büntetőakciót) a német csapatok szervezték meg és hajtottak végre - s azok több ezer polgári lakos halálát okozták!

Az 1901. szeptember 7-én Pekingben Kínára kényszerített un. “bokszer jegyzőkönyv”-ben hatalmas összegű jóvátétel fizetésére kötelezték Kínát, s egyúttal

⁷⁴ Ketteler bárót, Németország Kínába akkreditált követét lelőtte egy kínai őrkaton 1900. június 17-én, amiért az a fegyveresek által őrzött tiltott övezeten haladt keresztül. Ennek ürügyén mondta el Vilmos német császár az un. „második hun beszédét”, amelyben az alábbi paranccsal ill. „útravalóval” küldte Waldersee tábornokot és a német csapatokat Kínába: „*Kegyelmet ne adjatok, foglyot ne ejtsetek! Éppúgy, amint ezer évvel ezelőtt Attila király hunjai emlékeztetéssel tették hatalmukat, amely ma is él a mondákban, a ti tetteiteknek a német nevet Kínában ezer évre emlékeztetéssé kell tenniük, hogy a kínaiak sose merjenek tiszteletlenül nézni egy németre.*” (Idézi: Polonyi, 1988, im. 119.o.)

megpecsételték az ország félgyarmati helyzetét. A jegyzőkönyv messzemenő jogokat biztosított Kínában valamennyi, az akcióban részt vállaló nagyhatalomnak...

Miután a helyzet normalizálódott, a béketeremtő célú hadművelet átalakult békefenntartássá. Az osztrák-magyar tengerészgyalogos századokba szervezett állományt kétfévente, októberben váltották.

Az első világháború kitörésekor egykor a közös ellenfél ellen küzdő békefenntartók hirtelen ellenségekké váltak. A magyar tengerészgyalogosok japán hadifogságba kerültek, ahonnan csak 1919-ben térhettek haza.

3. melléklet: Balkáni békefenntartás (1903-1909)

1902 őszén nemzeti-etnikai és vallási viszály robbant ki Macedóniában, amely utóbb átterjedt Montenegróra és Koszovóra is. 1903. február 21-én az Osztrák–Magyar Monarchia, Oroszország, Anglia és Franciaország Konstantinápolyba akkreditált nagykövetei összehangolt rendezési tervet adtak át Ferid pasa török nagyvezírnek a Szaloniki, Monastir és Koszovó tartományokban (vilajetekben, vagy másképpen ejáletekben) fellángolt nemzeti-etnikai és vallási viszályok felszámolására.

A konfliktus megoldására Huszein Hilmi pasa, ruméliai helytartó vezetése alatt kijelölt török erők számos esetben atrocitásokat követtek el a nem török etnikumhoz tartozó, illetve keresztény lakosok ellen, ezért törökellenes felkelés bontakozott ki a térségben. A felkelés leverésére Omer Ruschdi pasa 68 zászlóaljból álló III. hadtestét rendelte ki a Porta – akikkel szemben 1903 júliusára széleskörű, a térségben élő összes nemzeti-etnikai csoportot (a görög, bolgár, szerb, montenegrói, albán, csnagorác és macedón lakosságot egyaránt) érintő, nemzeti-etnikai és vallási alapú polgárháború bontakozott ki a térségben. A kiszélesedő és elmélyülő konfliktusra válaszként a török kormány elrendelte 1903. szeptember 23-án a mozgósítást. Válaszul a bolgár oldalon mozgósították a hadsereget és lezárták a határokat.

A fegyveres konfliktus regionális, majd globális eszkalációjával fenyegető helyzetben a régióban hatalmi törekvésekkel és befolyásuk kiterjesztésének a szándékával korábban egymással szemben álló két nagyhatalom, az Osztrák–Magyar Monarchia és a cári Oroszország uralkodói úgy döntöttek: időlegesen felfüggesztik a térségben a nagyhatalmi vetélkedést, s megegyeznek a balkáni konfliktus mielőbbi lokalizálása érdekében. A két uralkodó⁷⁵ 1903. október 3-án, Münchstenben tető alá hozott megállapodása nyomán egy diplomáciai jegyzék született, amelyet 1903. október 22-én adtak át a két nagyhatalom képviselői a török nagyvezírnek. A jegyzékben Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia hivatalosan is felszólította a török kormányt, hogy rendelje vissza csapatait – ugyanakkor vállalták, hogy lefegyverzik a felkelőket, átszervezik a helyi polgári adminisztrációt és a helyi török csendőrséget. A török Porta 1903. november 6-án elfogadta a dokumentumban foglaltakat, s decembertől elkezdődtek az előkészületek a polgári adminisztráció átadására.

⁷⁵ II. Miklós orosz cár és I. Ferenc József osztrák császár és magyar király

1904. elején más európai nagyhatalmak is jelezték csatlakozási szándékukat a válságreagáló akcióhoz: előbb Olaszország, majd Németország, Nagy-Britannia és Franciaország is csatlakozott. Ilyen módon mind a 6 európai vezető hatalom szerepet vállalt a Balkánon kialakult tűzfészek lokalizálásában, eloltásában. 1904. február 8-án az Osztrák–Magyar Monarchia, Oroszország, Olaszország, Németország, Franciaország és Nagy-Britannia képviselői aláírták a közös békefenntartásról szóló megállapodást, amely utóbb az alapját képezte a felkelők lefegyverzését, a helyi polgári adminisztráció átalakítását és a helyi török csendőrség átszervezését célzó erőfeszítéseknek.

1905 őszén a török kormány kísérletet tett az egyezmény felbontására és a misszió felszámolására, de a nagyhatalmak november 26-án tartott flottademonstrációja visszakoázásra kényszerítette.

1908 folyamán a polgárháború új fordulatot vett, minthogy mindhárom tartományban megjelentek az un. „ifjútörök” mozgalom képviselői, aminek eredményeként a törökök már nem csupán az uralmuk alatt lévő területen lévő nemzeti-etnikai és vallási csoportokhoz tartozó felkelőkkel álltak szemben, de Semszi pasa meggyilkolása⁷⁶ után a különböző politikai táborokhoz tartozó törökök között is fegyveres küzdelembe torkolló konfliktusok alakultak ki.

Erre a műveletre az érintett fél beleegyezésével került sor. A nemzetközi erők hozzájárultak a polgári közigazgatás és a csendőrség szervezeti-strukturális átalakításához, modernizációjához. Az osztrák–magyar vezetés alatt álló török csendőrség a közös tevékenység időszakában összességében 25, helyi viszonylatban relatíve nagyobb összecsapást és számtalan kisebb konfliktust lokalizált, illetve vizsgált ki. A pacifizálást szolgáló hosszú távú rendezési terv eredményes megvalósítását segítette a török erők visszavonulásának az ellenőrzése és a felkelők lefegyverzése. A nemzeti-etnikai és vallási konfliktusok nyomán lakhelyüket elhagyni kényszerült polgári lakosság szenvedésének enyhítésére az osztrák-magyar irányítás alatt álló, erre kijelölt csendőri erők eredményesen hoztak létre és működtettek menekülttáborokat és egészségügyi állomásokat.

⁷⁶ Akit egy „ifjútörök” lőtt le

4. melléklet: Rendfenntartó feladatok ellátása a nemzetközi megszállás alá vont, döntően albánok által lakott Szkutari városában (Skhodrában) az ún. „1. Balkáni háború” 1912. őszi összecsapásait követően (1912-1913)

1912. március 13-án Bulgária, Görögország, Montenegró és Szerbia megkötötte az ún. Balkán Szövetséget. 1912 októberében a Balkán Szövetség négy tagországának egyesített hadereje törökellenes nemzeti felszabadító harcot hirdetett és megtámadták az olasz-török háborúban meggyengült Török Birodalmat.

1912. december 16-án Londonban nagyköveti konferenciát tartottak a hat európai nagyhatalom⁷⁷ képviselői a kialakult, eskalációval fenyegető nemzetközi válsághelyzet megvitatása és a megnyugtató megoldások megtalálása érdekében. Ezen a konferencián született döntés a 6 európai nagyhatalom képviselői részéről az önálló Albánia létrehozásáról - majd pedig később, 1913. március 22-én, szintén Londonban arról is, hogy Szkutarit hozzácsatolják az újonnan létrejött Albániához.

A Szkutarit körbezáró montenegrói-szerb erők azonban hallani sem akartak a második londoni konferencián elfogadott határozatban foglaltakról, hanem folytatták a város ostromát. Ezért az Osztrák–Magyar Monarchia képviselőinek kezdeményezésére a londoni nagyköveti konferencia egy Montenegró és Észak-Albánia elleni *tengeri blokád és nemzetközi flottademonstráció* végrehajtása mellett döntött. Az 1913. április 10. – május 14. között indított nemzetközi akcióban meghatározó szerepe volt az osztrák–magyar erőknek.

Az összehangolt nemzetközi akció nyomán a szerb kormány a nemzetközi nyomásnak engedve április 12-től kivonta a csapatait az ostromgyűrűből. A montenegrói haderő azonban egyedül is vállalta a küzdelmet, s április 23-án térdre kényszerítette a védőket, akik végül átadták a várost a Janko Vukoti vajda parancsnoksága alatt álló montenegrói haderőnek, amely bevonult a városba.

A város bevételének hírére április 26-án a német, olasz, francia, monarchiabeli és a brit erők parancsnokaiból alakított Tengernagyok Tanácsa elhatározta Szkutari nemzetközi megszállását, amit a nagyhatalmak nagyköveteinek londoni konferenciája is jóváhagyott. A feladat végrehajtására egy összesen 1000 fős tengerészgyalogos köteléket

⁷⁷ Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Németország, Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia

állítottak össze. Az esemény hírére Oroszország és Görögország is csatlakozott a nemzetközi flottához egy-egy fegyvertelen hajóval.

1913. október 15-én a Tengerségi Tanács helyét Nemzetközi Ellenőrző Bizottság vette át, levonták a nagyhatalmak zászlajait és felvonták az albán lobogót. 1914. január 7-én osztrák-magyar és olasz árkászok megkezdték a Szkutari – San Giovanni di Medua (Shngjini) út építését. A misszió az első világháború kitöréséig működött. A Balkánon végrehajtott e két műveletben négy alkalommal az OMM-ből összesen hat katona vesztette életét, közülük Schindler Károly huszár százados. [12]

5. melléklet: Befejezett EU-vezetésű békeműveletek

- Csád – Közép-afrikai Köztársaság: **EUFOR Tchad/RCA** (*EU Military Operation in Tchad/RCA, az EU Csádban/Közép-afrikai Köztársaságban működő katonai missziója*). A 2008. március 15-én egyéves mandátummal indított misszió célja a csádi menekült-táborok lakói biztonságának, a humanitárius segélyszállítmányok célba juttatásának, valamint a nemzetközi polgári személyek biztonságának garantálása volt. A művelet ENSZ részére történő „átadására” 2009. március 15-én került sor.
- Szudán: **Darfur** (*EU Support to the African Union Mission in Darfur, az EU AMIS-támogató művelete Darfúrban*). A 2005-2007 között megvalósított művelet az Afrikai Unió felkérésére indult. Feladata afrikai katonák kiképzése, taktikai-stratégiai szállítások lebonyolítása, rendőri segítség és -képzés nyújtása volt.
- Bissau-Guinea: **EU SSR Guinea-Bissau** (*EU mission in support of Security Sector Reform in Guinea-Bissau, az EU Bissau-Guinea biztonsági szektorának reformját előmozdító missziója*). A 2008. júniusban indított mintegy 40 fős, egy évesre tervezett, később 2010. szeptember 30-ig meghosszabbított mandátummal rendelkező misszió elsődleges célja a bissau-guineai biztonsági szektor átalakításának elősegítése volt a helyi hatóságokkal történő szoros együttműködésben.
- Kongói Demokratikus Köztársaság: **Artemis** (*EU Military Operation in the DR of the Congo, az EU kongói katonai missziója*). Feladata volt a biztonsági körülmények stabilizálása, a buniai humanitárius helyzet javítása; hivatalosan 2003. szeptember 1-jén ért véget a művelet.
- Kongói Demokratikus Köztársaság: **EUPOL Kinshasa** (*EU Police Mission in Kinshasa, az EU rendőri missziója Kinshasában*). Az első EBVP polgári misszió volt Afrikában 2005-2007 között. 2007. július 1-je óta az EUPOL RD Congo keretében folytatja tevékenységét.
- Kongói Demokratikus Köztársaság: **EUFOR RD Congo** (*EU Military Operation in the DR of the Congo, az EU kongói katonai missziója*). Az EU a műveletet az ENSZ missziójának (MONUC) támogatására hozta létre 2006. július 30-án, a választási folyamatok idejére; a misszió 2006. november 30-án fejezte be működését.